T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA

ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman

Prof. Dr. Neylan Ziyalar

FAİLİN BAKIŞ AÇISINDAN FİİL: SUÇ İŞLEME MOTİVASYONUNA ETKİ EDEN KÜLTÜREL FAKTÖRLER VE SUÇUN RASYONALİZASYONU

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ERGİN KARATABAN

İSTANBUL, 2023

Önsöz

Bu tezin hazırlanmasındaki katkılarından dolayı, başta tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Neylan Ziyalar olmak üzere, Tez İzleme Komitesi'nde yer alan Prof. Dr. Mine Özaşçılar'a ve Dr. Öğr. Üyesi Tunç Demircan'a; çalışmanın tamamını takip eden ve fikirleriyle tezin son halini almasında önemli katkıları olan sevgili arkadaşım ve meslektaşım Dr. Diler Bulut'a; yaptığımız görüşmelerdeki anlatımlarıyla bu tezin temelinin oluşmasını sağlayan, isimlerini gizli tuttuğum bütün katılımcılara ve katılımcılara ulaşmamı sağlayan dostlarıma teşekkür ederim.

İçindekiler

Önsöz ..... **i**

İçindekiler ..... **ii**

Özet ..... **v**

Abstract ..... **vi**

1. Giriş ve Amaç **1**

2. Genel Bilgiler **5**

2.1. Sosyal Bir Olgu Olarak Suç **5**

2.2. Sıradan Olana Bakmak **7**

2.3. Suça Sosyolojik Açıdan Bakmak **9**

2.3.1. Sosyal Yapı **10**

2.3.2. Sosyal Süreç **12**

2.4. Nötralizasyon Teorisi **19**

2.5. Türkiye'de Suçların Sınıflandırılması **30**

3. Gereç ve Yöntem **37**

4. Bulgular **50**

4.1. Temel Bulgular **50**

4.2. Katılımcıların Özellikleri **51**

4.3. Analiz Sonuçları **55**

4.3.1. Kendini Değerlendirme Kategorisi **55**

4.3.1.1. Suçlu Olarak Değerlendirme **55**

4.3.1.1.1. *Pişmanlık ve Utanç* **56**

4.3.1.1.2. *Zarar verdiğini düşünme* **56**

4.3.1.1.3. *Madde etkisi* **57**

4.3.1.1.4. *Suçlu sosyal çevre* **57**

4.3.1.1.5. *Empati* **57**

4.3.1.1.6. *İhtiyaç* **57**

4.3.1.1.7. *Suç işleme farkındalığına sahip olmama* **58**

4.3.1.1.8. *Dürtüsel davranma* **58**

4.3.1.1.9. *Fırsat* **58**

4.3.1.2. Suçsuz Olarak Değerlendirme **59**

4.3.1.2.1. *Haksızlığa uğrama* **59**

4.3.1.2.2. *Zarar vermediğini düşünme* ... **59**
4.3.1.2.3. Yanlış anlaşılma ... **60**
4.3.1.2.4. *Damgalanma* ... **60**
4.3.1.2.5. *Bilgisizlik* ... **61**
4.3.1.2.6. *Hırsızlığa yüklenen anlam* ... **61**
4.3.1.3. Değişkenlik Gösteren Değerlendirme ... **61**
4.3.1.3.1. *Suça göre değişkenlik gösteren değerlendirme* ... **62**
4.3.1.3.2. *Zamana göre değişkenlik gösteren değerlendirme* ... **63**
4.3.2. Başkaları tarafından değerlendirilme kategorisi ... **64**
4.3.2.1. *Gizleme* ... **65**
4.3.2.2. *Önyargılı yaklaşımlar* ... **67**
4.3.2.3. *Olumsuz tepkiyle karşılaşmama* ... **69**
4.3.3. Hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler kategorisi ... **69**
4.3.4. Sosyal çevre kategorisi ... **71**
4.3.4.1. *Suçla ilişkili çevre* ... **72**
4.3.4.2. *Suçla ilişkili olmayan çevre* ... **75**
4.3.5. Suçu gerekçelendirme kategorisi ... **76**
4.3.5.1. Sorumluluğu reddetme ... **77**
4.3.5.1.1. *Ekonomik ihtiyaç* ... **78**
4.3.5.1.2. *Suçlu sosyal çevre* ... **80**
4.3.5.1.3. *Madde etkisi* ... **82**
4.3.5.1.4. *Suç işleme fırsatının olması* ... **84**
4.3.5.1.5. *Dürtüsel davranma* ... **86**
4.3.5.1.6. *Kadercilik* ... **87**
4.3.5.1.7. *Ceza almayacağını düşünme* ... **88**
4.3.5.2. Suçlar arası karşılaştırma yapma ... **89**
4.3.6. Mahkeme sürecinin değerlendirilmesi kategorisi ... **91**
4.3.6.1. *Adil yargılanma* ... **91**
4.3.6.2. *Adil olmayan yargılanma* ... **92**
4.3.7. Cezaevi deneyimi kategorisi ... **95**
4.3.7.1. *Olumsuz deneyim* ... **96**
4.3.7.2. *Olumlu deneyim* ... **99**
5. Tartışma ve Sonuç ... **102**
6. Kaynakça ... **125**
Ekler ... **134**

Ek 1. Kategori, Tema, Alt Tema Tablosu **134**
Ek 2. Demografik Form **137**
Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu **138**
Ek 4. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu **141**
Ek 5. Etik Kurul İzni **143**
Özgeçmiş **144**

Özet

Bu çalışmanın amacı, nötralizasyon teorisi çerçevesi içinde, suç davranışının ortaya çıkmasında ve bu davranışın rasyonalize edilmesinde etkili olan toplumsal ve kültürel faktörleri anlamaya çalışmaktır. Hırsızlık suçu işleyen, mahkemede yargılanıp hapis cezası alan ve cezasını tamamlayan katılımcıların kendi ağızlarından dökülen sözler, bu niteliksel çalışmanın dayanak noktasını teşkil etmektedir. Kartopu örneklem biçimiyle çalışmaya dahil edilen 30 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda elde edilen veri, gömülü teori yöntemi ile analiz sürecine tabi tutulmuştur. Kategoriler, temalar ve alt temalar dahilinde yapılan tartışma neticesinde suç faillerinin, işlemiş oldukları suçları hangi gerekçelerle haklılaştırma yoluna gittikleri araştırılmıştır. Çalışmada nötralizasyon, rasyonalizasyon ve gerekçelendirme kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Her üç kavram da fail tarafından suçun haklı görülmesi anlamını taşımaktadır.

Araştırma sonucunda, suç faillerinin, işledikleri suçları farklı biçimlerde nötralize ettikleri ve bunu yaparken toplumsal ve kültürel özellikleri ağır basan gerekçeler kullandıkları bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: nötralizasyon, rasyonalizasyon, gerekçe, suç, suç faili

Abstract

The aim of this study is to try to understand the social and cultural factors that are effective in the emergence of criminal behavior and the rationalization of the criminal behavior within the framework of neutralization theory. This qualitative study is based on the real expressions of the interviewees, who committed theft, who were tried in a court and sentenced to imprisonment, and who completed their sentence. Throughout the research, 30 in-depth interviews were conducted with interviewees included in the snowball sampling. As a result of these interviews, data were obtained, and the grounded theory was preferred for data analysis. Within the categories, themes and sub-themes, the justifications of criminal acts using by perpetrators were discussed. And so it has been investigated on what grounds the perpetrators of crime have tried to justify the crimes they have committed. In the study, the concepts of neutralization, rationalization and justification are used in the same sense. All three concepts mean that the crime is justified by the perpetrator.

As a result of the research, it was found that the perpetrators of crimes neutralized their crimes in different ways and in doing so they used justifications that outweighed the social and cultural characteristics.

Keywords: neutralization, rationalization, justification, crime, perpetrator

1. Giriş ve Amaç

Bu çalışmada suç faillerinin, işlemiş oldukları suçlara yönelik algı ve değerlendirmeleri araştırılmaktadır. Bu algı ve değerlendirmeler, suç davranışı, yargılama ve cezalandırma olmak üzere üç temel süreç ekseninde ele alınmaktadır. Böylece, suç failleri tarafından suçların nasıl rasyonalize edildiği anlaşılmaya çalışılmakta ve bu rasyonalizasyonlara dayanak oluşturan toplumsal ve kültürel faktörlerin açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Suçun rasyonalizasyonuna imkan sağlayan bu faktörlerin, suç işleme motivasyonu üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.

Suç kavramını konu edinen ve suçun nedenlerini açıklamaya çalışan teorilerin, tarihsel süreç içinde, sahip oldukları yaklaşımlara göre farklı faktörlere vurgu yaptıkları ve farklı biçimlerde sınıflandırıldıkları görülmektedir. Suçun sosyal bir olgu olarak toplumsal faktörler çerçevesinde ele alındığı bu çalışmada, konuyla ilgili sosyolojik yaklaşımlara yer verilmektedir. Yapı ve süreç farklılığından hareket eden bu yaklaşımlar içinde, suçu sosyal yapı ile ilişkilendiren teoriler suçun, sosyal yapının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve suç ile toplum düzeni arasında genel olarak karşılıklı bir ilişki kurulabileceğini belirtmektedirler. Sosyal süreç teorilerinde ise öğrenme, davranış, toplumsal kontrol, etiketleme gibi kavramların ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Bu çalışma, sosyal süreç teorilerine dayanmakta ve çalışmanın teorik altyapısının ağırlığını nötralizasyon teorisi oluşturmaktadır.

Nötralizasyon teorisine göre, suç işleyen kişiler de suç işlemeyen kişiler gibi aynı toplumsal ve moral değerlere sahiptir ancak bu değerlerin baskısından kurtuldukları zaman kişiler suç işlemeye yönelirler. Suç işlemek, suç faili açısından topluma karşı yapılan radikal bir eylem ya da toplumla girilen bir çatışma olarak görülmez, tam tersine suç faili, suçluluk duygusu ya da pişmanlık hissedebilmekte ve bu durumu bir hata olarak değerlendirebilmektedir. Yani, suç işleyen kişiler de toplumsal normlar içinde hareket

etmekte ve işlemiş oldukları suçları değişik yöntemlerle rasyonalize etmektedirler. Suç faillerinin, işledikleri suçları rasyonalize ederken kullandıkları bu yöntemler, nötralizasyon teknikleri olarak adlandırılmakta ve nötralizasyon teorisinin orijinalinde beş ayrı teknikten söz edilmektedir. Bu teknikler, sorumluluğun reddedilmesi, zararın reddedilmesi, mağdurun reddedilmesi, suçlayanların suçlu çıkarılması ve son olarak da üstün bir bağlılık duygusuyla hareket edilmesi gibi yöntemler olarak belirtilebilir.

Suçu, suç faillerinin bakış açısından anlamayı hedefleyen bu çalışma, suç konusunda bugüne kadar yapılan araştırmalarda eksik olduğu düşünülen failin sözüne odaklanmaktadır. Bahsedilen eksiklik, bu araştırmaların niteliği ve yöntemi ile ilgili görülmektedir. Kapalı kurumlarda suç failleriyle yapılan araştırmalarda hem veri elde etme yönteminin hem de elde edilen verinin problemli olabileceği düşünülmektedir. Her şeyden önce, kapalı bir baskı ortamında kişilerin kendilerini özgürce ifade etmeleri beklenemez. Kurum izniyle ve kurum gözetiminde yapılan bu çalışmalarda, anket ve ölçek gibi yapılandırılmış soru formlarının kendileri de problemli olabileceği gibi, sorulan soruların, kurumda kapalı kalan fail üzerinde yönlendirici etkilere neden olabileceği ve uygulayıcıların resmi otorite konumunda görülmeleri nedeniyle de alınacak yanıtların gerçek bilgiyi yansıtmayabileceği söz konusu edilebilir. Belirtilen sorunları aşmak için suç failleriyle özgür bir ortamda görüşme yapmanın gerekli olduğu düşünülmüş ve öncelikle şu soru sorulmuştur: özgür bir ortamda suç faili, kendi suçu ile ilgili konuşabilir mi? Bu çalışma, suç faillerinin sözlerine odaklanmakta ve faillerle özgür bir ortamda görüşme yapmanın önemini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın evrenini, hırsızlık suçu nedeniyle hüküm giymiş ve arkasından cezasını tamamlayarak ceza infaz kurumundan çıkmış olan ve halihazırda yaşamına toplum içinde devam eden 18 yaşından büyük, erkek ve kadın yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Bu evren içerisinden, kartopu örneklem yöntemi ile belirlenen 30 kişilik bir örneklem grubu ile demografik form ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine

görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veri, niteliksel bir araştırma yöntemi olan gömülü teori yöntemi ile analiz sürecine tabi tutularak kategoriler, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın amacı, nötralizasyon teorisi çerçevesi içinde, suç davranışının ortaya çıkmasında ve bu davranışın rasyonalize edilmesinde etkili olan toplumsal ve kültürel faktörleri anlamaya çalışmaktır. Suç faillerinin sözlerinden hareket edilerek bu faillerin, işlemiş oldukları suçları hangi gerekçelerle haklılaştırma yoluna gittikleri ve bu bağlam içinde hangi nötralizasyon tekniklerini kullandıkları, temel problem olarak ele alınmaktadır. Bu tekniklerin nasıl kullanıldığı ve hangi konuları kapsadığı, veri analizi sonucunda elde edilen kategoriler, temalar ve alt temalar aracılığıyla ortaya konmakta ve tartışılmaktadır.

Suç konusunda bugüne kadar yapılmış çalışmalara, araştırmalara, hatta bu alanda geçerli olan en temel teorilere bakıldığında, bunların her zaman için birtakım sınırlılıklar ve eksiklikler barındırmakta olduğu görülecektir. En basit ifadeyle her çalışmanın, belirli bir zamana, mekana ve örneklem grubuna bağlı olduğu söylenebilir. Dinamik bir olgu olarak varlığını sürdüren ve birden çok değişkenle ilişkili olan suç konusu çalışılırken birçok faktörün çalışmaya dahil edilmesi, bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, suç konusunda bir alan araştırması yapmak, bu dinamik olguyu, aynı zamanda statik bir hale getirmek anlamına da gelmektedir. Yani, araştırma verisi belirli bir zaman, mekan ve örneklem ile sınırlı kalacaktır. Bu çalışmada da belirli sınırlılıklar dahilinde, araştırma bulgularının ortaya koyduğu bilgiyi genelleştirme amacı taşımadan, bireysel deneyim vurgusuyla hareket edildiğinin belirtilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, suç işleyen, mahkemede yargılanıp hapis cezası alan ve cezasını tamamlayan katılımcıların kendi ağızlarından dökülen sözler, bu niteliksel çalışmanın dayanak noktasını teşkil etmektedir. Kartopu örneklem biçimiyle çalışmaya dahil edilen 30

katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda elde edilen veri, gömülü teori yöntemi ile analiz sürecine tabi tutulmuştur. Kategoriler, temalar ve alt temalar dahilinde yapılan tartışma neticesinde suç faillerinin, işlemiş oldukları suçları hangi gerekçelerle haklılaştırma yoluna gittikleri araştırılmaktadır. Çalışmada, suç gerekçesi kavramı ile ne ifade edildiği, suç gerekçesinin neye dayandığı ve ne işe yaradığı gibi soruların yanıtlanması amaçlanmaktadır.

2. Genel Bilgiler

2.1. Sosyal Bir Olgu Olarak Suç

Sosyologların ilk işinin, ele aldığı şeyleri tanımlamak olması gerektiğini belirten Durkheim'ı izleyerek suç kavramını öncelikle toplumsal bir olgu olarak tanımlayabiliriz (Durkheim, 1994). Bu son derece genel tanımın, yine Durkheim'ın belirttiği gibi hem sosyologlar hem de başkaları tarafından anlaşılır olmasını sağlamak için tanımda yer alan toplumsal olgu ile ne kastedildiğine bakmamız gerekir. Toplumsal olguları nesneler olarak ele almak gerektiğini söyleyen Durkheim, gözlemlenebilen her şeyin nesne olduğunu ifade eder. Ona göre, toplumsal olgular ancak gözlemlenebilir fenomenal realite olarak ele aldığımız nesneler aracılığıyla açıklanabilir (Durkheim, 1994). Bu durumda, yukarıdaki tanımın yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Bir sosyal olgu olarak suçu incelemek için o olguyu somuta indirgememiz, gözlemlenebilir bir nesne olarak ele almamız gerekir. Ancak bu şekilde ampirik bir inceleme yapılabilir ve olguların asıl doğasına ulaşılabilir (Sağlık, 2019). Burada aslında Durkheim'ın, öznelliğin işe karıştırılmadığı nesnel bir yaklaşımdan bahsettiğini söyleyebiliriz. Buradan hareketle, sosyal bir olgu olarak suçu, toplumsal normlara uymayan davranışlar biçiminde tanımlayabiliriz. Tanımda belirtilen toplumsal normlar ve bu normlara uymayan davranışlar, suç olgusunu açıklamak için kullanılacak daha somut ve gözlemlenebilen nesneler olarak değerlendirilebilir. Yalnız bu tanımın, suç ile birlikte sapma kavramını da içerdiği görülmektedir. Sapmanın, suçu da kapsayan daha genel ve daha soyut bir kavram olduğu belirtilebilir. Çünkü sapma, suç davranışı biçimini alabileceği gibi suç teşkil etmeyen bir davranış biçimini de alabilir (Cockerham, 1994). Sapmadan ayrıştırmak için, sosyal bir olgu olarak suçu toplumsal normlara uymayan, ceza yasalarını ihlal eden, ceza hukuku normlarından sapan, ceza kanunu vasıtasıyla yasaklanan, haksız, kusurlu ve cezalandırılabilir davranışlar olarak tanımlayabiliriz (Macionis ve Akan, 2015; Yücel, 1986). Burada belirtilen ceza, hukuk, kanun, yasaklama gibi kavramlar Durkheim'ın söz ettiği maddi

olgular, gözlemlenebilen nesneler olarak düşünülebilir. Böylece, sosyal bir olgu olarak suçun, Durkheim'ın sosyologdan beklediği anlaşılır tanımının yapılmasına çalışılmıştır.

Suçun, her toplumda görülen evrensel bir olgu olduğu, bununla birlikte toplumdan topluma çeşitlilik gösterdiği, bu çeşitlilikte de farklı toplumsal normların ve farklı kültürel değerlerin etkili olduğu yönündeki ifadeler, suçu konu alan çalışmalarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Buradaki evrensellik konusunda Malinowski'nin kafa karıştırıcı olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal ilişkileri karşılıklılık ilkesi temelinde açıklayan Malinowski, yabanıl toplumda kural-itaatsizlik-yaptırım üçgeninin dışında var olan farklı bir sistem olduğunu vurgulamaktadır (Çıtak, 2021). Toplumdan topluma değişmesinin yanında, aynı toplum içinde de toplumsal değişmeye bağlı olarak belirli bir zamanda suç olarak kabul edilen davranışların, sonrasında değiştiği görülebilmektedir (İçli, 1993).

Suçlar çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Ceza hukuku açısından fiilin niteliğine, şiddetine, fiili işleyen kişinin yaş durumuna ve suça iten sebeplere göre sınıflandırılabilirken sosyolojik açıdan suçun nasıl işlendiğine ve fiilin toplum tarafından ne şekilde görüldüğüne göre sınıflandırılabilir. Şiddet ve adam öldürme ile ilgili suçlar, mala karşı işlenen suçlar, mağduru olmayan suçlar, organize suçlar ve profesyonel kişilerce işlenen suçlar olmak üzere beş temel suç kategorisinden bahsedilebilmektedir (Özkalp,1994).

Toplum düzeni, toplumsal kontrol mekanizmasıyla sağlanır. Toplumu oluşturan bireyler, yaşadıkları dönemde geçerli olan kuralları ve rolleri öğrenerek toplumsallaşırlar. Toplumsallaşma süreci içinde topluma uygun olanların yanında, topluma uygun olmayan kurallar ve roller de öğrenilir. Bu süreçte toplumsal kontrol etkili olur, uyumlu davranışlar ödüllendirilirken uyumsuz davranışlar cezalandırılır. Suç davranışının ortaya çıkmasının, toplumsal kontrol üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Durkheim, suç davranışının da toplum

için gerekli olduğunu, bu sayede normların sınırlarının belirlenebildiğini düşünmektedir (Durkheim, 2020). Böylece toplumsal kontrol sağlanmakta ve toplum düzeni işlemektedir.

2.2. Sıradan Olana Bakmak

Hannah Arendt, 1961'de The New Yorker muhabiri olarak Kudüs'te, Adolf Eichmann davasını takip eder. İnsanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden Nazi Almanyası döneminde gerçekleşen soykırımdaki sorumluluğu nedeniyle yargılanmakta olan Eichmann, kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmemekte ve suçsuz olduğunu söylemektedir. Ona göre, bütün yaptığı sadece kendisine verilen emirleri yerine getirmekten ibarettir. Yahudilere yönelik bir düşmanlığı olmadığını, kendi ailesinde de Yahudilerin bulunduğunu belirterek suçlamaya karşı çıkar. Savunmasında Kant'a referans verir. Pratik Aklın Eleştirisi'ni okuduğunu belirtir. Kategorik imperatife uygun davranmış, ödev ahlakıyla ve görev bilinciyle hareket etmiştir. Kurallara uyan, kendisine verilen emirleri yerine getiren uyumlu bir vatandaştır Eichmann. Yahudilerin, gaz odalarında öldürülmek üzere toplama kamplarına gönderilmesi sürecini organize etmekle suçlanan Eichmann'ın savunması ve mahkemedeki tutumu Arendt'i şaşırtır. Arendt'in ifadesiyle "yaptıkları canavarcaydı, ama fail –en azından duruşma salonundaki kişi– bir şeytan ya da canavar değil, bilakis çok sıradan, alelade birisiydi" (Arendt, 2018). Dava sürecindeki gözlemlerine dayanarak kötülüğün sıradanlığı tezini oluşturan Arendt, bununla temel olarak suç failinin sıradanlığını vurgulamakta ve en büyük kötülüklerin bile sıradan insanlar tarafından yapılabileceğini ifade etmektedir (Arendt, 2019).

Klaus Mann'ın Mephisto'sunda da aynı kavramın benzer bir kullanımını görürüz. İntiharla sonlanan 43 yıllık yaşamı boyunca babası Thomas Mann'ın gölgesinde kalmış olan Klaus Mann'ın bu romanında, meslek hırsıyla hareket eden ve yükselmek için Nazilerle işbirliği yapmaktan çekinmeyen aktör Hendrik Höfgen, kendisinin hiçbir şey yapmadığını, sadece sıradan bir oyuncu olduğunu söyler (Mann, 2019). O da sıradandır.

Failin sıradanlığı ile fiilin şiddeti arasındaki tezatlı manzara, kafa karışıklığına neden olur ve gerçekliğin bu haliyle anlaşılmasını zorlaştırır. Bir suçu insanlık dışı olarak nitelemek, bir suç failini canavar ya da sapık olarak adlandırmak, durumun anlaşılmasını kolaylaştırmasının yanı sıra suçu ve suçluyu kendi yaşam alanlarından uzaklaştırarak kişiler üzerinde rahatlatıcı bir etki ve bir güvenlik hissi de sağlıyor olabilir. Bu tür kullanımların yalnızca gündelik dilde kalmadığı söylenebilir. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nda, kasten öldürme suçunun nitelikli hallerinin belirtildiği 82. maddenin b fıkrasında canavarca ifadesini görebiliriz. Aslında bir suçluda sıradan ya da normal olmayan bir takım özelliklerin var olması gerektiği fikri eskiye dayanır. Suçluları suçlu olmayanlardan ayıran bazı fiziksel anomaliler olduğunu düşünen Lombroso'nun L'uomo Delinquente adlı kitabı 1876'da yayımlanmıştır. Bu kitapta, büyük ve sivri çeneler, çıkık elmacık kemikleri, dar alın, basık ya da kalkık burun, büyük kulaklar, çukur gözler, çıkık kaş kemikleri, yetersiz sakal ya da kellik, uzun yüz, uzun kollar, ağrıya karşı aşırı duyarsızlık gibi ifadeler, suçlu insanı tanımlamaktadır (Lombroso, 1896). Lombroso, suçluluğun doğuştan geldiğini, suçluların ise daha ilkel insanlar olduklarını ve kafa yapılarından tanınabileceklerini öne sürmüştür. Düşüncelerini, yaptığı fiziksel ölçümlere dayandıran Lombroso'nun dışında, Garofalo (1891) ve Ferri (1892) gibi ünlü kriminologların da 19. yüzyılın ikinci yarısında, suç davranışını biyolojik nedenlerle açıkladığı görülmektedir. 20. yüzyılda karşımıza çıkan Sheldon da biyolojik açıklamalar öne sürmekte ve suçluluğu, belirli bir vücut tipiyle açıklamaktadır (Özkalp, 1994).

Kriminoloji tarihine bakıldığında, biyolojiye dayalı çalışmaların yanında psikoloji bilimine dayanan çalışmaların da ağırlıklı olarak yer aldığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmaların ortaya koyduğu psikolojik açıklamaların da genel olarak biyolojik açıklamalara benzediği ve suçluluğu belirli bir kişilik tipiyle açıklamaya çalıştığı söylenebilir. Bu yaklaşımlarda suçluların, suçsuzlardan psikolojik özellikler bakımından farklılıkları ortaya konmaktadır. Freud'a göre suçluluk, benlik ile üst benlik gelişimindeki yetersizlikler

nedeniyle dürtülerin denetim altına alınmamasından doğmaktadır (Demirbaş, 2001). Biyolojik ve psikolojik yaklaşımların her ikisi de suçu bireysel faktörlerle açıklamakta ve suç faillerinin, biyolojik ya da psikolojik özellikler açısından suçsuz bireylerden farklı olduklarını vurgulamaktadır. Kendi içlerinde farklılaşmalar, eksiklikler ve yetersizlikler söz konusu olsa da bu yaklaşımlar sayesinde suç olgusunun, bilimsel disiplinin gerektirdiği ölçülebilir ve test edilebilir veriler üzerinden ele alınmaya başlandığı söylenebilir (Gökulu, 2019).

Kriminoloji, 19. yüzyıldan bu yana bilimsel ve objektif yöntemlerle suçluluğun nedenlerini araştırmaktadır (Siegel, 2010). Kriminolojik teoriler öncelikle etiyolojiyle, yani suçun nedenlerinin araştırılmasıyla ilgili olsalar da zaman zaman polisler, avukatlar, cezaevi personeli ve mağdurlar gibi ceza adalet sistemi aktörleri hakkında da söyleyecek önemli şeyleri vardır (Cullen ve Agnew, 1999). Kriminolojinin genel olarak 3 ana ekole ayrılabildiğini ve yukarıda belirtilen biyolojik ve psikolojik yaklaşımların bu ekollerden ilk ikisini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu alanın 3. ekolü olarak belirtilebilecek sosyolojik ekol ise suçun ortaya çıkmasında, bireysel faktörlerden ziyade sosyolojik, demografik, ekolojik ve ekonomik faktörlerin etkili olduğu görüşünü savunmaktadır (Mannheim, 1972). Suçun sosyal bir olgu olarak toplumsal faktörler çerçevesinde ele alındığı bu çalışmada konuyla ilgili sosyolojik yaklaşımlara yer verilecektir.

2.3. Suça Sosyolojik Açıdan Bakmak

Suçu konu edinen sosyolojik teorilerin, farklı kriterler temel alınarak farklı biçimlerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, yapı ve süreç farklılığından hareket edilerek öncelikle sosyal yapıya ağırlık veren teoriler üzerinde durulacak, sonrasında sosyal süreç teorilerine geçilecektir. Toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle kurdukları kalıplaşmış, düzenli ve kalıcı sosyal ilişkiler olarak tanımlanabilecek sosyal yapı kavramının bileşenleri arasında statü, roller, gruplar ve kurumlar sayılabilir (Cockerham, 1994). Suçu sosyal yapı ile

ilişkilendiren teoriler suçun, sosyal yapının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve suç ile toplum düzeni arasında genel olarak karşılıklı bir ilişki kurulabileceğini belirtmektedirler. Sosyal süreç teorilerinde ise öğrenme, davranış, kontrol, etiketleme gibi kavramların ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir.

2. 3. 1. Sosyal Yapı

Sosyal yapı denildiğinde karşımıza ilk çıkan Durkheim olacaktır. Durkheim'ın 1897 yılında yayımlanan İntihar isimli çalışması, intihar gibi psikoloji ya da psikiyatri bilimlerinin çalışma konusu olduğu düşünülen çok özel ve bireysel bir davranışı, sosyolojik bir yaklaşımla ele alması açısından sosyoloji tarihi içinde önemli görülmektedir (Durkheim, 2021). 19. yüzyıl sonlarında, artan endüstrileşme ve kentleşme sonucu meydana gelen sosyal değişimlerle birlikte görülen intihar oranlarındaki artış, intiharın sosyal bir problem olarak değerlendirilmesine neden olmuş ve böylece Durkheim'ın bu çalışmasının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İntihar'ın yayımlanmasıyla birlikte anomi kavramının yaygınlaştığını ve sonrasında bu kavramın Merton tarafından, gerilim teorisi içinde suç davranışını açıklamak amacıyla kullanıldığını söyleyebiliriz.

Merton'ın düşüncelerine geçmeden önce, Durkheim'ın suçu evrensel bir olgu olarak gördüğünü belirtmemiz gerekir. Suçun olmadığı bir toplum düşünülemez (İçli, 1993). Durkheim'a göre suç, toplumun devamlılığı için gerekli ve fonksiyonel bir davranıştır, bu sayede normların, toplumdaki kuralların sınırları çizilmekte ve sosyal kontrol daha etkili bir şekilde işlemektedir (Durkheim, 2020).

1893 tarihli Toplumsal İşbölümü'nde anomi kavramından bahseden Durkheim, toplumdaki normların zayıflaması ya da ortadan kalkması sonucunda birey ile toplum arasındaki bağların da zayıflayıp ortadan kalktığını ve böylece anomi durumunun ortaya çıktığını söyler. Durkheim burada modern toplumdan bahsetmektedir. Modern toplumdaki

farklılaşmalar sonucu norm ve değerlerde karışıklıklar olur ve bireyler hangi kurallara uymaları gerektiğini bilemeyerek yalnızlaşırlar. Kuralsızlık ya da normsuzluk hali olan anomi durumunda sosyal kontrol azalmaya, suç oranları da artış göstermeye başlar.

Social Structure and Anomie (1938) adlı çalışmasında Merton, temel olarak sosyal yapının nasıl olup da bazı bireyler için uyumlu davranışlara neden olurken bazıları için uyumsuz davranışlara neden olduğunu sorgulamakta ve sosyal yapıdaki farklılaşma doğrultusunda sapma davranışının nasıl ortaya çıktığını araştırmaktadır. Toplumun benimsediği ve kültürel olarak da önemli görülen, örneğin ekonomik başarıya ulaşmak gibi ortak amaçlara yasal yollarla ulaşmak mümkün olmadığında, bireyler üzerinde bir baskı ve gerilim oluşacağını söyleyen Merton, bu baskı ve gerilimi azaltmak için bireylerin alternatif tepkiler gösterebileceğini belirtmektedir. Suç davranışı, bu alternatif tepkilerden yalnız birini oluşturmaktadır. Yani, bireyin yaşadığı gerilimin mutlaka suç davranışıyla sonuçlanacağını söylemez. Bu konuda beş alternatiften bahseden Merton, suç davranışını innovation başlığı altında incelemektedir. Burada, kültürün hedefleri ile toplumdaki kurumsallaşmış araçlar arasında bir zıtlık söz konusudur. Hedefler kabul edilirken (acceptance), araçlar bertaraf edilir (elimination). Merton, alt sınıflarda görülen yüksek suç oranlarını gerilim perspektifinden değerlendirmekte ve alt sınıftan bireylerin, kendilerini başarıya ulaştıracak araçlardan ve fırsatlardan yoksun olduğunu belirtmektedir (Merton, 1938). Bu yaklaşım, önce Cohen (1955), sonrasında Cloward ve Ohlin (1960) gibi kuramcılar tarafından ortaya konan görüşlerle, suçlu alt kültür teorilerinin de temelini oluşturur. Toplumun temel kültürel değerlerini paylaşsa da toplumdaki diğer gruplardan ayrılan, kendine özgü normları ve değerleri olan gruplar alt kültür grubu olarak tanımlanabilir. Alt sınıftan bireylerin, özellikle genç erkeklerin, kendi sınıfsal koşullarına yönelik tepkileri sonucunda suçlu alt kültürlerin ortaya çıktığını söyleyen Cohen'e göre, bu gençler orta sınıf ortamında başarılı bir şekilde rekabet etme olanağından yoksundurlar (Cohen, 1955). Orta sınıfa ait amaçlara ulaşamayan

alt statüdeki gençlerin, orta sınıf değerlerine yönelik tepkilerinin ardından orta sınıf değerlerinin reddedildiği ve böylece suç davranışının ortaya çıktığı söylenebilir.

Suçu yapısal özellikleriyle ele alan sosyal ekoloji teorisi, Park ve Burgess (1925) tarafından Chicago'da yapılan sosyolojik çalışmalara dayanmaktadır. Burada, suç ile sosyal çevre arasındaki ilişkinin, kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik koşulları üzerinden kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu kurama göre, kentin koşulları, insan davranışını olumsuz etkilemekte ve suç da bunun bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Shaw ve McKay (1969) bu kuramdan yola çıkarak sosyal düzensizlik teorisini geliştirmişler ve sosyal düzensizliği, suçun nedeni olarak görmüşlerdir. Juvenile Delinquency and Urban Areas adlı çalışmalarının yayımlandığı tarih 1929'dur. Shaw ve McKay, Chicago'nun farklı bölgelerindeki suç istatistiklerini incelemişler ve 20 yıllık bir süre zarfında, buralarda yaşayan kişilerin değişmesine rağmen bu bölgelerdeki yüksek suç oranlarının değişmediğini saptamışlardır. Bu çalışma sonucunda, yeni gelenlerin, özellikle çocuk ve ergenlerin, geldikleri bölgede yaşayan akranlarından suç işleme yöntemlerini öğrendikleri düşüncesine ulaşmışlardır. Bu öğrenmenin, kriminal eylemlerin devamlılığını sağladığını belirtmişlerdir. Bu düşüncelerin Sutherland'i de etkilediği ve genel olarak öğrenme teorilerinin temelini oluşturduğu, bundan sonraki bölümde görülecektir. Böylece Durkheim'ın anomi kavramını izleyerek suçu sosyal yapı unsuru olarak değerlendiren sosyolojik teorileri genel hatları ile açıklamış olduk. Bir sonraki bölümde sosyal süreç teorileri ele alınacaktır.

2. 3. 2. Sosyal Süreç

Bu bölümde sosyal öğrenme, sosyal kontrol, etiketleme ve fırsat teorilerinden bahsedilecektir. Belirli bir bölgede, belirli bir süre zarfında devam eden yüksek suç oranlarından hareketle suç davranışının, öğrenme sonucu ortaya çıktığı ve devamlılık sağladığı düşüncesinden yukarıda söz edilmişti. Böylece kültür kavramının da suç teorileri

içinde daha sık yer almaya başladığı görülmektedir. Bu teoriler, öğrenme faaliyetinin sonucu olarak ortaya çıkan suç davranışını, kültürel etkilerle ilişkili olarak değerlendirmektedir (Kızmaz, 2005). Toplumsallaşma süreci içindeki etkileşimlerle bireyler nasıl sosyal uyum davranışını öğreniyorlarsa, suçlularla kurulan etkileşimlerle de sapma ve suç davranışı öğrenilmektedir. Sutherland (1947), bu durumu differential association kavramıyla açıklamaktadır. Bu kavram, daha önce suç işlememiş ve toplumla uyum içinde olan bir bireyin, suçlu bireylerle kurduğu ilişkiler sonucunda kendisinin de aynı suç davranışını göstermeye başlayabileceğini ifade eder. Sutherland'e göre, bu ilişki tek başına suç davranışının ortaya çıkması için yeterli değildir. Suç davranışının gerçekleşmesinde, ilişkinin yakınlığı, sıklığı ve yaş gibi faktörler etkili olur (Sutherland, 1947). Differential association kuramının temel önermelerini şöyle sıralayabiliriz:

-Suç davranışı öğrenilir.

-Suç davranışı, iletişim süreci içinde etkileşim yoluyla öğrenilir.

-Bir kişinin, sistematik suç davranışına katılma olasılığı, o kişinin, suçlu davranış kalıpları sergileyen diğer kişilerle kurduğu temaslarının sıklığı ve tutarlılığı ile belirlenir.

-Suç davranışını öğrenmenin büyük bir kısmı aile ve klan gibi aralarında çok yakın kişisel ilişkiler kurulan gruplar içinde gerçekleşir.

-Kişi bir suç davranışını öğrendiğinde, aynı zamanda suç işleme tekniklerini de öğrenir. Bu teknikler çok karmaşık olabileceği gibi bazen çok basit de olabilirler. Bunların yanında, bu yöndeki güdüler, dürtüler ve rasyonalizasyonlar da öğrenilir.

-Toplumdaki kuralların uygun ya da uygun olmayan biçiminde tanımlanması, güdülerinin yönünü öğrenmelerinde, kişilere yardımcı olur. Kültürel olan ile yasal olan bazen birbiriyle çatışır.

-Kuralların ihlal edilmesini uygun bulan tanımlar, bulmayanlardan fazla olduğunda kişi, suçlu haline gelir.

-Ayırıcı birliktelikler (differential associations), sıklık, süreklilik, öncelik ve yoğunluk gibi faktörlere göre değişebilir.

-Suç davranışı kalıpları ve suç karşıtı davranış kalıpları ile kurulan birlikteliklerle gerçekleşen suç davranışını öğrenme süreci, diğer öğrenme süreçleriyle aynı mekanizmalara sahiptir.

-Suç davranışı, genel ihtiyaç ve değerlerin bir ifadesi olsa da bu davranış genel ihtiyaç ve değerlerle açıklanamaz çünkü suç teşkil etmeyen davranış da aynı ihtiyaç ve değerlerin ifadesidir (Sutherland, 1947).

Sutherland'in düşüncelerinin, R. L. Burgess ve Akers (1966) tarafından daha geniş bir çerçevede ele alındığını ve bu kuramcıların, davranış psikolojisinden de yararlanarak sosyal öğrenme teorisini geliştirdiklerini söyleyebiliriz. Akers (1998)'e göre, hem sapma davranışı hem de norma uygun davranış, aynı öğrenme süreci içinde sosyal etkileşimlerle öğrenilir, tekrarlanır ve değiştirilir. Öğrenme süreci de ayırıcı birliktelikler, tanımlamalar, ayırıcı pekiştirmeler ve taklit gibi dört faktörle açıklanmaktadır (Akers, 1998). Sutherland'in teorisinde bahsedilmeyen sosyal öğrenme sürecinin mekanizmaları ile ilgili olarak Akers tarafından ayrıntılı açıklamalar yapıldığını söyleyebiliriz. Sonuç olarak, Akers (1998)'e göre, suç davranışına ilişkin olumlu tanımlamaları kabul eden ve suç davranışında bulunan kişilerle ayırıcı birliktelik kuran kişinin, bunun sonucunda suç davranışı gerçekleştirme olasılığı artmaktadır. Bunun dışında, suç ya da sapma davranışı örneklerine diğerlerine oranla daha fazla maruz kalındığında, suç davranışını haklı gerekçelere dayandırarak olumlu tanımlama yapıldığında ve suç davranışının geçmişteki ya da gelecekteki kazanımının, cezasından daha fazla olduğu durumlarda, toplumsal normlara uyma olasılığı azalmakta, suç ve sapma davranışında bulunma olasılığı artmaktadır (Akers, 1998).

Sosyal öğrenme teorilerinden bir diğeri olan nötralizasyon teorisi, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak ve şimdi sosyal süreç teorilerinden sosyal kontrol teorisi ile devam edilecektir.

Sosyal kontrol teorisi, diğer suç teorilerinden farklı olarak toplumdaki bireylerin neden normdan saptıklarını ve suç işlediklerini değil, bireylerin neden normlara uygun davrandıklarını ve suç işlemediklerini araştırmaktadır. Bu araştırma konusu da genel olarak toplumsal kontrol kavramıyla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Yani, bireylerin normlara uygun davranmasında toplumsal kontrol etkili olur. Sosyalizasyon süreciyle kazanılan bu kontrolün zayıflamasıyla birlikte sapma ve suç davranışının ortaya çıkabileceği belirtilmektedir. Birey üzerindeki kontrol, doğrudan ya da dolaylı olabileceği gibi, bireyin norm ve değerleri içselleştirmesi sonucu içsel bir kontrol de söz konusu olabilir. Doğrudan, dolaylı ya da içsel kontrol, bireyin topluma uyum göstermesini sağlamaktadır (Nye, 1958). En genel ifadeyle toplumsal kontrol yüksek olduğunda uyum, düşük olduğunda sapma davranışının ortaya çıkacağını söyleyen bu teorideki Durkheim etkisini görebiliyoruz. Bireyi topluma bağlayan bağlar ne kadar kuvvetliyse intihar oranları da o kadar azalacaktır (Durkheim, 2021). Bireyi topluma bağlayan bağ zayıfladığında ya da koptuğunda suç davranışının ortaya çıkacağını belirten Hirschi (1969), topluma bağlanmanın 4 unsuru olduğundan söz eder. Birincisi bağlılık (attachment) olarak ifade edilebilir. Burada, bireyin ilişki içinde olduğu ve önem verdiği kişilere olan duygusal bağlılığı kast edilmektedir. Bu bağlılığın yüksek olması norm ve değerlerin içselleştirilmesini sağlayacaktır. İkincisi adanmışlık (commitment), bireyin suç işlemeden önce kar ve zarar hesabı yapacağını ve olası sonuçları değerlendirerek rasyonel davranacağını anlatmaktadır. Kişinin eğitimi, mesleği, maddi gücü gibi sahip olduğu şeyler ve geleceğe yönelik beklentileri, bu adanmışlığı arttıracak, böylece normlara uyum davranışı sağlanacaktır. Üçüncü unsur katılım (involvement), toplum düzenine uygun olan faaliyetlere dahil olmayı ifade eder. Çalışmak,

sosyal etkinliklere katılmak, bir işle uğraşıyor olmak kişinin uyumunu arttıracaktır. Son olarak inanç (belief) unsuru, toplumsal normların ahlaki olarak kabul edildiğini ve içselleştirilmiş değerleri ifade eder. İnanç ne kadar kuvvetliyse sapma olasılığı da o kadar azalır (Hirschi, 1969). Hirschi'ye göre, toplumda tek bir ortak değerler sistemi bulunmaktadır (Hirschi, 1969). Buna göre, suç davranışında bulunan kişinin, aslında bu davranışının yanlış olduğunu bildiği ve suçu olumlayan bir değer sistemine sahip olmadığı söylenebilir (Topçuoğlu, 2021).

Etiketleme ya da damgalama teorisine geldiğimizde, suç davranışı gösteren bireyle göstermeyen birey arasındaki etkileşim sürecine önem verildiğini görürüz. Bu teori, temel olarak bir kişinin suçlu olarak görülebilmesi için o kişinin başkaları tarafından suçlu olarak tanımlanması gerektiğini söylemektedir. Sapma davranışı, insanlar tarafından sapma olarak nitelenen davranıştır (Becker, 1963). Buna göre, bireyin suçlu olarak etiketlenmesinin, etiketlenen bireyin suç davranışı gösterme sürecinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bahsedilen süreç içinde önce etiketlenme, arkasından kişinin toplumdan dışlandığına yönelik yaşadığı olumsuz duygular ve sonunda da suç davranışının ortaya çıkması şeklinde bir sıralama yapılabilir. Bunun arkasından da etiketlenmenin, suç davranışını kalıcı hale getirdiğini söyleyebiliriz. Lemert (1951), bu durumu birincil sapma ve ikincil sapma kavramlarıyla açıklamaktadır. Birincil sapma bir kişinin olduğundan farklı ya da daha tuhaf biçimde davrandığı bir durumu ifade eder. Bu davranış, başkaları tarafından atipik ya da değişik bir davranış olarak değerlendirilir ve kişinin gerçek benliğine ait bir özellik olmadığı düşünülerek rasyonalize edilir. İkincil sapma ise kişinin, suçlu ya da sapkın rolüne düşürüldüğü daha ağır bir durumu ifade etmektedir. Burada sapkın davranış, kişinin tipik davranışı olarak görülür. İkincil sapma, norm ihlalinin bir süre devam etmesiyle ortaya çıkar ve çevresinden aldığı tepkilerin sonucunda birey, suçlu rolünü üstlenmeye zorlanır (Lemert, 1951). Genç suçluluğu söz konusu olduğunda, çevreden alınan tepkiler içinde özellikle ebeveyn tepkisinin ağırlıklı olduğu düşünülmektedir (Matsueda, 1992).

Becker (1963), kurallara uygun davranış ve kuralları ihlal eden davranış olmak üzere iki davranış kategorisinden bahsetmektedir. Kurallara uygun davranış kategorisi içinde kurallara uyan kişiler (conforming), yani suçlu olmayan ve suçlu olarak görülmeyen kişiler yer alır. Bunun yanında, yanlışlıkla suçlu olarak görülen kişiler (falsely accused) de bu kategoride bulunmaktadırlar. Bu kişiler suçlu olmayan ancak suçlu olarak değerlendirilen kişilerdir. Kuralları ihlal eden ikinci davranış kategorisinde ise gerçek suçlu (pure deviant) ile gizli suçlu (secret deviant) ayrımının yapıldığı görülmektedir. Gerçek suçlu hem suçlu olan hem de suçlu olarak görülen kişidir. Gizli suçlu ise suçlu olan ancak suçlu olarak algılanmayan biridir (Becker, 1963). Gizli suçlunun, suçlu olarak etkilenmediği için suç davranışını devam ettirdiği söylenebilir. Son olarak, örneğin bir eski hükümlünün, sicili nedeniyle iyi maaşlı bir iş bulması mümkün olmadığında, bu durumun, kişinin suç yaşamına geri dönmesine zemin hazırladığı söz konusu edilebilir.

Farklı bir sınıflandırma içinde yer alsa da, bu bölümde en son rutin aktiviteler ve fırsatlar teorisine yer verilecektir. Bu teoride suç davranışı, temel olarak durumsal faktörlerle ve suç fırsatlarıyla açıklanmaktadır. Cohen ve Felson (1979), ABD'de 1960-1975 arasındaki döneme ait suç istatistiklerini incelemişler ve bu dönemde sosyal ve ekonomik alanlardaki trendlerin genel olarak devamlılığına rağmen suç oranlarındaki artışın çok yüksek olduğunu görmüşlerdir. Örneğin, hırsızlık suçundaki artış % 263 olarak belirtilmektedir (Cohen ve Felson, 1979). Bu çelişkili durumu açıklamak için rutin aktiviteler yaklaşımını geliştiren Cohen ve Felson (1979), faillerin suç motivasyonlarına değil, mağduriyete neden olan durumsal faktörlere odaklanmışlardır. Buna göre, bir suç mağduriyetinin meydana gelmesi için motive olmuş suç failleri, uygun hedefler ve suça karşı yeterli korumanın olmaması gibi üç faktörün aynı zaman ve mekanda bir arada bulunması gerekir. Suç fırsatlarının, kişilerin gündelik yaşamlarında yerine getirdikleri rutin aktivitelere göre belirlendiği söylenebilir. Örneğin, her gün işe gitmek ya da iş dışında aktivitelerde bulunmak kişileri evlerinden ve

güvendikleri çevrelerinden ayıracak ve bilmediği kişilerle aynı ortamları paylaşmalarına neden olacaktır. Hangi aktivitenin hangi saatte, nerede, kimlerle yapıldığı da mağduriyetin gerçekleşmesinde önemli etkilere sahiptir. Kısacası, rutin aktiviteler, failler ile mağdurların birbirine yaklaşmasını ve mağduriyet olasılığını arttıracaktır. Bu teori aslında mağduriyet teorisi olsa da Cohen ve Felson (1979), bu teorik yaklaşımın gelecekte faillerin ve faillerin yatkınlıklarının analizinde de uygulanabileceğini belirtmişlerdir.

Felson ve Clarke (1998), Opportunity Makes The Thief isimli suç önleme hedefli çalışmalarında, rutin aktiviteler yaklaşımını, rasyonel seçim ve suç modeli teorileriyle ilişkilendirerek geliştirmiş ve suçun temel nedeninin fırsat olduğunu ortaya koymuşlardır. Kolay ve cazip fırsatların, insanları suç işlemeye teşvik ettiğini söyleyen Felson ve Clarke (1998)'a göre, fırsat teorisinin 10 temel esası bulunmaktadır.

-Fırsatlar, yalnızca mala karşı suçlarda değil, bütün suçların ortaya çıkışında rol oynar.

-Suç fırsatları oldukça spesifiktir. Postane soygununun dayandığı fırsatlar kümesi, banka soygunu ya da sokakta gerçekleşen gasp gibi suçların dayandığı fırsatlardan farklıdır.

-Suç fırsatları zaman ve mekanda yoğunlaşmıştır. Yüksek suç oranlarının görüldüğü bir bölgede bile adresten adrese çarpıcı farklılıklar bulunur. Haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde olunduğuna göre fırsatlar ve suç değişiklik gösterir.

-Suç fırsatları gündelik faaliyetlere bağlıdır. Suçlular ve hedefleri, mağdurun işe, okula ya da boş zaman etkinliğine gidişine göre değişir.

-Bir suç, diğeri için fırsatlar yaratır. Bunun için pek çok yol vardır. Örneğin hırsızlık, çalınan malların alınıp satılması ve kredi kartı dolandırıcılığı için uygun koşullar yaratma eğilimindedir.

-Bazı ürünler daha cazip suç fırsatları sunar. Örneğin, kolay taşınabilen, yükte hafif pahada ağır, görünür ve erişilebilir yerlere bırakılmış eşyalar böyledir.

-Sosyal ve teknolojik değişimler yeni suç fırsatları yaratır.

-Fırsatlar azaltılarak suç önlenebilir.

-Fırsatları azaltmak genellikle suçu ortadan kaldırmaz.

-Belirli noktalara odaklanarak fırsatları azaltmak, suçta daha büyük düşüşler sağlayabilir. Bir bölgedeki önleme tedbirleri, yakın bölgeler için de etkili olur. Bunda suçluların, önlemlerin o bölgelere de ulaşacağını düşünmeleri etkilidir (Felson ve Clarke, 1998).

Böylece fırsat teorisinin esaslarını da gördükten sonra fırsat yaklaşımını tamamlamış olduk. Bir sonraki bölümde, bu çalışmanın temelini oluşturan nötralizasyon teorisinden söz edilecektir.

2. 4. Nötralizasyon Teorisi

Biraz yukarıda Cohen (1955)'in alt kültür konusundaki görüşlerinden kısaca bahsedilmişti. Alt kültür yaklaşımının suça bakışı genel olarak, toplumsal değerlerle uyumlu amaçlara ulaşmak için yeterli araçlara sahip olmayan alt sınıftan gençlerin, orta sınıf ortamında başarılı bir şekilde rekabet edemediği ve orta sınıf değerleriyle çatışma içine girerek suçlu bireyler haline geldiği şeklinde özetlenebilir. Suçu konu edinen pek çok çalışmada, aslında bu anlayışın uzantılarını gördüğümüzü söyleyebiliriz. Suçun toplumla bir çatışma hali olarak ele alındığı sosyolojik yaklaşımların bize gösterdiği suçlu, toplumla çatışan, toplumsal normları ve değerleri kabul etmeyen, bunlara karşı çıkan, uyumsuz bir tiptir. İşte bu tipin alternatifini nötralizasyon teorisinde görüyoruz.

Nötralizasyon teorisine göre, suç işleyen kişiler de suç işlemeyen kişiler gibi aynı toplumsal ve moral değerlere sahiptir ancak bu değerlerin baskısından kurtuldukları zaman suç işlemeye yönelirler. Suç işlemek, suç faili açısından topluma karşı yapılan radikal bir eylem ya da toplumla girilen bir çatışma olarak görülmez, tam tersine suçluluk duygusu ya da pişmanlık hisseden fail, bu durumu bir hata olarak değerlendirebilmektedir. Yani, suç işleyen kişiler de toplumsal normlar içinde hareket etmekte ve işlemiş oldukları suçları değişik yöntemlerle rasyonalize etmektedirler.

Bu teoriye göre suçluluk çoğunlukla, toplum ya da hukuk sistemi tarafından öyle görünmese de suç işleyen kişiler tarafından geçerli olarak görünen gerekçelendirme biçimlerine dayanmaktadır (Sykes ve Matza, 1957). Nötralizasyon teorisinin temelinde suçluların, işledikleri suçları rasyonalize etmek için kullandıkları gerekçelerin ve rasyonalizasyon biçimlerinin, suç davranışının ortaya çıkışında etkili olduğu düşüncesi yatmaktadır. Suç konusundaki sosyolojik yaklaşımların ve özellikle sosyal öğrenme alanındaki araştırmaların, bu düşünceye kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. Bu noktada, Sutherland'in differential association kuramının ilkelerini hatırlamamız yerinde olacaktır. Buna göre, suç davranışı öğrenilirken suç işleme tekniklerinin yanı sıra suçla ilgili güdüler, dürtüler ve rasyonalizasyonlar da öğrenilmektedir (Sutherland, 1947). Tarihte ilk kez beyaz yaka suçu kavramını kullanan Sutherland (1940), o dönem için farklı bir suç tipini çalışmakta ve bu suçların öğrenildiğini ortaya koyarken beyaz yakalı suçluların, yani iş dünyasındaki yöneticilerin, işledikleri suçları rasyonalize ettiklerinden bahsetmektedir (Sutherland, 1940).

Zimmet suçu konusunda yaptığı çalışmada, suçluların, işlemiş oldukları suçlardan daha uygun bir dille söz ettiklerini anlatan Cressey (1953), bu tür kullanımları sözelleştirme (verbalization) olarak adlandırmıştır. Fail tarafından örtük bir dille ifade edilen, örneğin çalmak yerine kullanılan almak ya da ödünç almak ifadesi de bir rasyonalizasyon çabası olarak görülebilir. Beyaz yakalı bir suçlunun kullandığı sözelleştirmeler, kendisinin güvenilir

bir kişi olarak algılanmasını sağlamaya yöneliktir (Cressey, 1953). Nötralizasyon teorisinin, burada kısaca özetlenen işte bu teorik ve tarihsel birikim üzerinde oturduğu söylenebilir.

Sykes ve Matza'nın 1957 tarihli "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency" isimli çalışmalarında temellerini ortaya koydukları nötralizasyon teorisi, aslında çocuk suçluluğunu ele alan bir teoridir. Ama yalnızca çocuk suçluluğu ile sınırlı kalmamış, yetişkin suçluluğu alanına da pek çok kez uygulanmıştır (Cromwell ve Thurman, 2003). Öyle ki bu teori, daha hafif suçların yanında tecavüz, cinayet ve soykırım gibi ağır suçları açıklamak için de kullanılmıştır (Maruna ve Copes, 2005). Nötralizasyon teorisini Nazi soykırımına uygulayan Alvarez (1997), soykırımın normal insanlar tarafından planlanıp uygulandığını belirterek bu suça katılan kişilerin nötralizasyon teknikleri kullandıklarını ve böylece inançları ile davranışları arasındaki çelişkileri nötralize ettiklerini söylemektedir. Alvarez (1997)'i izleyerek, yukarıda kısaca gördüğümüz Adolf Eichmann'ın da davranışının sorumluluğunu almadığını ve bunun bir nötralizasyon tekniği olduğunu söyleyebiliriz.

Nötralizasyon ve rasyonalizasyon kavramları arasında kesin bir ayrım olduğunu düşünen Sykes ve Matza (1957)'ya göre nötralizasyon, suç davranışından önce gelmektedir. Yani, kişi önce nötralizasyon tekniklerini öğrenmekte ve bu teknikler sayesinde suç davranışını nötralize ederek kendini rahatlatmakta, bunun sonucunda da suç işlemektedir. Rasyonalizasyon kavramı ise suç işlendikten sonra ortaya konan gerekçeleri ifade etmektedir. Bu konu, yani nötralizasyonun suç davranışından önce geldiğinin savunuluyor olması ki Sykes ve Matza (1957) tam olarak bu teknikleri öğrenerek çocuk suçlu hale gelir demektedir, bir tartışma konusu olmakla birlikte bu teorinin en zayıf noktalarından birini oluşturmakta ve teorinin önünde bulunan bir engel olarak değerlendirilmektedir. Nötralizasyonun, suç davranışından önce geldiğine dair çok az ampirik kanıt vardır ve bu konuda güvenilir kanıtların toplanabileceğini düşünmek kolay değildir (Maruna ve Copes, 2005). Bu sorunu

aşmak için, pek çok çalışmada nötralizasyon ve rasyonalizasyon kavramları arasında fark gözetilmediği ve her iki kavramın da birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Rasyonalizasyonun, doğası gereği prospektif ve retrospektif olmak üzere iki yönlü de olabileceğini söyleyen Ashford ve Anand (2003), prospektif rasyonalizasyonların, geleceğe yönelik ve hesaplayıcı olma eğilimindeyken retrospektif rasyonalizasyonların geçmişe dönük ve savunmacı eğilimde olduğunu belirtmektedirler. Prospektif rasyonalizasyon, suç davranışından önce yapıldığı için gelecekte ortaya çıkabilecek suçluluk ve uyumsuzluk gibi olumsuz duyguları hafifletmeye yöneliktir. Yani, kişi suç işlemeden önce gerekçesini oluşturmaktadır. Retrospektif rasyonalizasyon ise suç davranışından sonra geçmişe yönelik yapıldığı için, mevcut gerçeklik durumuyla ilgilidir. Suç işleyen kişi halihazırda suçluluk ve uyumsuzluk duyguları yaşadığı için bu rasyonalizasyon, umutsuzluk ya da çaresizlik unsurlarına sahip olabilir (Ashford ve Anand, 2003). Öncelik ve sonralık konusundaki bu teorik açıklamaların pratikteki yansımalarına gelirsek, bir araştırmadan elde edilen nötralizasyon bulgusunun, suç davranışından önce mi yoksa sonra mı gerçekleştiğini belirlemenin çok zor olduğunu hatırlamamız gerekir. Nötralizasyon ve rasyonalizasyon kavramlarının eş anlamlı olarak kullanılmalarının yanı sıra literatürde bunlarla örtüşen değişik kavramların kullanıldığı da görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, bu bağlamda hesap ya da açıklama olarak Türkçeleştirilebilecek account bunlardan biridir (Scott ve Lyman, 1968). Aynı şekilde, sorumluluk reddi ya da yalanlama diye çevrilebilecek disclaimer kavramı da örnek olarak verilebilir (Hewitt ve Stokes, 1975). Aşağıda bahsedilecek nötralizasyon tekniklerinin, rasyonalizasyon türleri olarak ifade edildiği de görülmektedir (Ashford ve Anand, 2003).

Sykes ve Matza (1957), işlemiş oldukları suçları rasyonalize ederken kişilerin farklı yöntemler kullandıklarını belirtmekte ve bunları nötralizasyon teknikleri olarak adlandırmaktadır. Teorinin orijinalinde beş farklı nötralizasyon tekniği bulunmaktadır. Bu

teknikler, sorumluluğun reddedilmesi, zararın reddedilmesi, mağdurun reddedilmesi, suçlayanların suçlu çıkarılması ve son olarak da üstün bir bağlılık duygusuyla hareket edilmesi gibi yöntemler olarak belirtilebilir (Sykes ve Matza, 1957). Sorumluluğun reddedilmesi tekniğinde suç eylemi, dışsal bir faktörle açıklanır; kişi, hatanın kendinden kaynaklanmadığını, bir kazanın meydana geldiğini söyleyebilir. Zararın reddedilmesi tekniği, suçun herhangi bir zarara neden olmadığı, kimsenin incinmediği gibi yaklaşımlar içerebilir. Mağdurun reddedilmesi tekniği, mağdurun bu durumu hak ettiği düşüncesinden hareket etmektedir. Suçlayanların suçlu çıkarılması tekniği içinde, suçlayanlara yönelik olumsuz yaklaşımlar görülür, örneğin suçlu olanın aslında toplumun kendisi olduğu belirtilebilir. Son olarak üstün bir bağlılık duygusuyla hareket edilmesi tekniği içinde de kişinin, ailesi, arkadaşları ya da dahil olduğu grup yararına davranmayı amaçladığını söyleyerek suç eylemini rasyonalize etmeye çalıştığı söz konusu edilebilir. Bu beş tekniğin yanı sıra, yeni nötralizasyon tekniklerinin de dahil edildiği başka çalışmaların da bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Cromwell ve Thurman tarafından yapılan 2003 tarihli "The Devil Made Me Do It: Use of Neutralizations by Shoplifters" isimli çalışmada karşılaştırmalı gerekçe ve erteleme gibi yeni teknikler söz konusu edilmektedir. Bu çalışmada tanımlanan karşılaştırmalı gerekçe tekniğine göre suçlular, işlemiş oldukları suçları daha ağır suçlarla karşılaştırarak suç eylemlerini rasyonalize etmektedirler (Cromwell ve Thurman, 2003). Bu karşılaştırma ile aslında daha kötüsünü yapabilecek durumda olduklarını ama başkaları kadar kötü bir eylemde bulunmadıklarını ifade eden suçluların böylece özsaygılarını korumaya çalıştıkları söylenebilir. Aynı çalışmada bahsi geçen erteleme tekniği ise suçluların, işlemiş oldukları suçları geçici olarak akıllarından çıkarmaya çalışarak kısa süreliğine unutma çabaları olarak ifade edilebilir. Böylelikle suçlular, işledikleri suçlara ilişkin düşünmeyi daha uygun bir zamana ertelemekte ve suçluluk duygularını bastırmaktadırlar (Cromwell ve Thurman, 2003).

Nötralizasyon teorisini konu alan çalışmaların bir kısmının, yeni nötralizasyon teknikleri önerdikleri ya da var olan teknikleri yeniden isimlendirdikleri görülmektedir. Teorinin, bu konuda büyük bir çeşitlilik içerdiğini söyleyebiliriz. Örneğin, teorinin orijinal tekniklerinden olan suçlayanların suçlu çıkarılması tekniği için toplumsal ağırlık (social weighting) kavramı önerilmiş ve bu yeni kavramın, eskisine göre daha kapsayıcı olduğu belirtilmiştir (Ashford ve Anand, 2003). Yukarıda bahsedilen karşılaştırmalı gerekçe tekniğinin bir benzerini ise göreceli kabul edilebilirlik iddiası (the claim of relative acceptability) ismini taşıyan teknikte görmekteyiz (Henry, 1990). Defterikebir metaforu (the metaphor of the ledger) olarak adlandırılan teknik, kişinin yapmış olduğu iyilikler ile kötülükler arasında bir dengenin bulunduğunu ve olumlu davranışların, hata olarak değerlendirilebilecek olumsuz bir davranıştan daha ağır bastığını ifade etmektedir (Klockars, 1974). Gereklilik savunması (the defense of necessity) tekniğine göre, bir davranış, ahlaki açıdan yanlışlığı genel olarak kabul gören bir davranış olsa bile, fail tarafından eğer yapılması gerekli bir eylem olarak algılanıyorsa, bu yaptığından ötürü kişi suçluluk duygusu hissetmeyecektir (Minor, 1981). Beyaz yakalı suçluların, işlemiş oldukları suçları, rekabetçi iş ortamının gerektirdiği standart uygulamalar olarak göstermesi, kısaca suç değil gereklilik biçiminde ifade edilebilecek bu tekniğe örnek olarak verilebilir (Benson, 1985). Hukukun gerekliliğinin reddedilmesi (the denial of the necessity of the law), hukukun kendisinin zaten gereksiz olduğu ve adil olmadığı belirtilerek suç davranışının gerekçelendirilmesini ifade eden başka bir nötralizasyon tekniğidir (Coleman, 1994). Herkes aynısını yapıyor iddiası (the claim that everybody else is doing it), aynı suçu işleyenlerin tamamı suçlanmadıkça bir tek kişinin suçlanmasının adil olmadığını ortaya koymaktadır (Coleman, 1994). Normallik iddiası (the claim of normalcy) tekniği de aynı durumu ifade etmekte ve herkes tarafından yapılan bir davranışın yanlış olarak görülemeyeceği düşüncesini savunmaktadır (Henry, 1990). Bunların dışında, hak görme (the claim of entitlement), kötü niyetli olmadığını belirtme (the denial of

negative intent), kimsenin umurunda olmama (no one cares) ve münferitlik iddiası (the claim of individuality) gibi isimler taşıyan nötralizasyon tekniklerinin de teori içinde yer aldığı görülmektedir (Coleman, 1994; Henry, 1990; Shigihara, 2013; Henry ve Eaton, 1999).

Suç faili, suç eyleminin ahlaki açıdan yanlış olduğunu düşünse de yukarıda belirtilen çeşitli nötralizasyon tekniklerini kullanarak suç davranışına imkan sağlayan bir uyarlama yapacaktır. Bu uyarlama, ister suçtan önce ister suçtan sonra yapılsın sonuç aynı olacak, suçluluk duygusu olmadan suç ortaya çıkacaktır (Cromwell ve Thurman, 2003). Ayrıca, nötralizasyon tekniklerinin birbirini dışlamadığını; yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi tekniklerin örtüşebileceğini, yani aynı kişinin birden fazla teknik kullanabileceğini belirtebiliriz. Bu durum, yani birden çok tekniğin birbiriyle örtüşmesi, konuyla ilgili araştırmalarda tutarsız bulgulara neden olabileceği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Maruna ve Copes, 2005). Nötralizasyon teknikleri, ahlaki ve yasal bağlardan kurtulmak ve işlenen suçu rasyonalize etmek için kullanılmaktadırlar (Hinduja, 2007). Bu rasyonalize etme çabasında iki farklı boyuttan söz edilebilir. Yani, suçluların sadece kendilerini rahatlatmak ve daha iyi hissetmelerini sağlamak için değil, aynı zamanda toplumsal olarak olumlu bir izlenim oluşturmak için de nötralizasyon tekniklerini kullandıklarını ve nötralizasyonun dışarıya karşı da yapıldığını söyleyebiliriz (Sykes ve Matza, 1957; Matza, 1964; Copes, 2003; Cromwell ve Thurman, 2003; Christensen, 2010).

Burada genel hatlarıyla ele alınan nötralizasyon teorisinin, Matza (1964) tarafından tanımlanan drift (sürüklenme) kavramıyla biraz daha açıklanmaya ve geliştirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu kavram, geçici bir sorumsuzluk dönemi ya da ahlaki kısıtlamalardan uzak bir rahatlama evresi olarak tanımlanmaktadır. Nötralizasyon, kanun ve düzene yönelik ahlaki bağlardan kişiyi kurtararak onun sürüklenmesine neden olmaktadır (Matza, 1964). Bir sürüklenme durumunda, belirli koşullar altında gencin suç işlemeyi isteyerek seçmesi muhtemeldir. Ancak bu sürüklenme durumu, genç için bir çaresizlik durumu da yaratabilir.

Matza'ya göre bu çaresizlik, sorumluluğun reddedilmesi tekniğiyle ilişkilidir ve bir kadercilik hali olarak ifade edilebilir. Bu kadercilik halindeki suçlular, bir bilardo topu gibi çaresizce yeni durumlara itildiklerine inanırlar (Sykes ve Matza, 1957). Bu çaresizlik duygusu, aynı zamanda bireyi ahlaki bağlarından da kurtarır ve onu bir şeyler yapma konusunda cesaretlendirir (Matza, 1964). Bu açıklamaların sonucunda, Matza'ya göre, nötralizasyonun doğrudan doğruya suça neden olmadığını, suça yönelik bir imkan sağladığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda nötralizasyon, suçun arkasındaki itici güç olarak değerlendirilebilir (Gabor, 1994). Suç davranışına yönelik dürtülerin, güdülerin ve rasyonalizasyonların öğrenildiğini belirten Sutherland (1947)'i izleyerek sosyal şartların ve sosyal öğrenme süreçlerinin, suç işleme motivasyonu üzerindeki etkilerinden bahsedebiliriz. Buna göre, motivasyon, farklı sosyal bağlamlarda değişebilen sosyal bir yapı olarak kavramsallaştırılabilir (Yeager ve Reed, 1998).

Nötralizasyon teorisini ele alan pek çok çalışmanın ortaya koyduğu bulgular, bu teoriyi destekliyor olsa da teoriyi desteklemeyen farklı sonuçların ortaya çıktığı çalışmaların olduğu da görülmektedir (Hindelang, 1970; Topalli, 2006). Teoriyi destekleyen çalışmalara bakıldığında, bunların çoğunlukla belirli bir suç davranışı temelinde organize edildiği söylenebilirse de sapma ya da uygunsuz davranış olarak nitelenebilecek, suç olmayan davranışların konu edildiği çalışmalara da rastlanmaktadır. Bu anlamda teorinin çok geniş bir uygulama alanına sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, nefret suçları (Byers, Crider ve Biggers, 1999), töre ya da namus cinayetleri olarak ifade edilebilecek honor crimes (van Baak, Hayes, Freilich ve Chermak, 2018), kurumsal ya da beyaz yaka suçları (Piquero, Tibbetts ve Blankenship, 2005), dolandırıcılık (Murphy ve Dacin, 2011), cinsel istismar (Spraitz ve Bowen, 2016), dijital korsanlık ya da yazılım korsanlığı gibi bilgisayar ve internet alanındaki suçlar (Hinduja, 2007; Holt ve Copes, 2010; Aly, 2012), esrar kullanımı (Peretti-Watel, 2003), güvenlik görevlileri tarafından psikiyatri hastalarına uygulanan şiddet (Johnston ve

Kilty, 2016), yasa dışı geyik avcılığı (Eliason ve Dodder, 2000), karantina kurallarının ihlal edilmesi (Harris, 2020), mağaza hırsızlığı (Cromwell ve Thurman, 2003), oto hırsızlığı (Copes, 2003), çocuklar ve gençler tarafından yapılan hırsızlık (Chi Mei, 2008) ve çalıştıkları iş yerinden çalışanların yaptığı hırsızlık (Shigihara, 2013) gibi pek çok farklı konunun, nötralizasyon teorisiyle ilişkilendirilerek ele alındığı görülmektedir. Bunlardan bir kısmına biraz daha ayrıntılı bakmak gerekirse, mesela oto hırsızlarıyla yapılan çalışmada, toplumsal bağlılık ve suç işleme sıklığı gibi değişkenlerin nötralizasyon teknikleri üzerindeki etkilerinin araştırıldığını ve toplumsal bağlılığı daha yüksek olan suçluların, nötralizasyon tekniklerini kullanma olasılığının diğerlerine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşıldığını görebiliriz (Copes, 2003). Bu sonucu, davranışlarını yanlış olarak görmeyen kişiler, bu davranışlarını daha az nötralize eder ya da nötralize etmek zorunda kalmaz şeklinde de ifade edebiliriz. Aynı çalışmada ele alınan suç işleme sıklığının ise bu konuda bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur (Copes, 2003). Kendi iş yerlerinden hırsızlık yapan 44 lokanta çalışanıyla yapılan başka bir araştırmada, bu hırsızlıkların farklı tekniklerle nötralize edildiği ve egemen ahlak kurallarının lokanta içinde ya da dışında, hırsızlık davranışını etkilediği sonucu elde edilmiştir (Shigihara, 2013). Yaşları 10 ile 17 arasında değişen 30 katılımcı ile gerçekleştirilen ve hırsızlık suçunu konu alan niteliksel bir çalışmada, çocuk ve genç hırsızların karar verme süreçleri incelenmiş ve nötralizasyon tekniklerinin, bu kişilerin hırsızlık yapmaya karar vermelerinde önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (Chi Mei, 2008). Covid 19 pandemisi döneminde geçerli olan karantina kurallarına uyulmamasının, uygunsuz bir davranış biçimi olarak ele alındığı bir çalışmada, 54 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu kişilerin nasıl ve neden karantina kurallarına uymadıkları araştırılarak bu durumun nasıl rasyonalize edildiği anlaşılmaya çalışılmıştır (Harris, 2020). Karantina kurallarını ihlal eden kişilerin, bu davranışlarını temel olarak iki farklı yolla nötralize ettikleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, davranışın uygunsuzluğunun

reddedilmesidir (denial of deviance); yani, karantina kurallarını ihlal etmek yanlış bir davranış olarak görülmemekte ve böyle düşünen kişiler, kuralları ihlal ettikleri için vicdan azabı ya da pişmanlık gibi duygular yaşamadıklarını söylemektedirler. Nötralizasyonun gerçekleştirildiği ikinci yol olarak belirtilen sorumluluğun reddedilmesi (denial of responsibility) yöntemi ise davranışın yanlış olduğunun kabul edilmesini gerektirmektedir (Harris, 2020). Beyaz yaka suçlarının ele alındığı bir araştırmada, yaş kriterinin de nötralizasyon üzerinde etkili olduğu ve bu tür suçlarda, daha yaşlı olan suçluların, daha fazla nötralizasyon tekniği kullandığı gösterilmiştir (Piquero, Tibbetts ve Blankenship, 2005). Dijital korsanlık suçunun incelendiği bir çalışmada, nötralizasyon tekniklerinin, suç davranışından önce gelen ve suç davranışından sonra gelen teknikler olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir (Ally, 2012). Sykes ve Matza (1957)'ya göre, nötralizasyonun, suç davranışından önce geldiği, suç davranışından sonra ortaya konan gerekçelerin ise rasyonalizasyon kavramı ile karşılandığı, yukarıda söz konusu edilmiştir. Belirtilen çalışmada, mağdurun reddedilmesi ve üstün bir bağlılık duygusuyla hareket edilmesi teknikleri, davranıştan önce gelen teknikler olarak tanımlanmakta; buna karşılık zararın reddedilmesi, normallik iddiası, göreceli kabul edilebilirlik iddiası, karşılaştırmalı gerekçe ve sorumluluğun reddedilmesi gibi teknikler ise davranıştan sonra gelen teknikler olarak değerlendirilmektedir (Ally, 2012). Türkiye'de yapılan, 2008 ve 2010 yılları arasında Erzurum'da meydana gelen hırsızlık suçlarından 175 örnek olayın seçildiği ve bu olaylarda yer alan 335 kişinin polis merkezindeki beyanlarının incelendiği bir çalışmada, hırsızlık şüphelilerinin ağırlıklı olarak sorumluluğun reddedilmesi tekniğini kullandıkları ve nötralizasyon tekniklerinin en çok hırsızlığa teşebbüs suçunda kullanıldığı ortaya konmuştur (Çalı ve Tombul, 2014). Yalnız bu çalışmanın, polis merkezindeki kayıtlara dayandığını, söz konusu şüphelilerle araştırma konusunda görüşme yapılmadığını ve bu şüphelilerin bir kısmının suçsuz olabileceğini belirtmemiz gerekir. Bu noktada Christensen (2010)'in, nötralizasyon konusunu çalışan araştırmacılara yönelttiği eleştiriyi hatırlamak yerinde

olacaktır. Christensen (2010), bu araştırmacıları, kurdukları araştırma çerçevesi ile suçu ve suçluyu kendi yaklaşımları doğrultusunda inşa ettiklerini belirterek eleştirmektedir. Ona göre, suç işleme nedenlerine yönelik yapılan açıklamalar, bu araştırmaların çizdiği nötralizasyon çerçevesi altında, öyle olmasa da nötralizasyon örnekleri olarak sunulmaktadır (Christensen, 2010). Yukarıda da belirtildiği gibi, nötralizasyonda iki boyut söz konusudur. Birincisi, işlenen suç nedeniyle yaşanan suçluluk ve utanç gibi olumsuz duyguların getirdiği ağırlığın hafifletilmesidir. İkincisi ise toplumun gözünde olumlu bir izlenim yaratılmasıyla ilgilidir. Bu temel bilgiyi tekrarladıktan sonra, örneğin bir polis merkezindeki kayıtlardan elde edilen verinin, nötralizasyon olarak sunulması için bu iki boyuttan birini taşımakta olduğunun farz edilmesi gerektiği ve bundan emin olmanın mümkün olmadığı gerçeği ortaya çıkacaktır. Burada bahsedilen Christensen (2010)'in "Presumed Guilty: Constructing Deviance and Deviants through Techniques of Neutralization" isimli çalışması, bu tezin temel referans noktalarından birini oluşturmaktadır.

Yukarıda yer verilen çalışmalarda da görülebileceği gibi nötralizasyon konusu, yapılan araştırmalarda belirli bir suç ya da sapma davranışı ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Buradan yola çıkarak nötralizasyonların, suça özgü olduğu ve işlenen suçun türüne bağlı olarak belirli durum ve bağlamlarda kullanıldıkları söylenebilir (Agnew ve Peters, 1986). Yani, suçlular açısından her türlü suçta kullanılabilecek genel bir nötralizasyon kabulünden söz edilemez. İşlenen suçun türüne göre, kullanılan nötralizasyon yöntemleri de değişmektedir (Copes, Vieraitis ve Jochum, 2007). Hindelang (1970) tarafından teoriye getirilen eleştirilerden biri bu konuyla ilgilidir. Matza'yı kontrol grubu kullanmadığı ve kurumlara kapatılmış suçlularla çalıştığı için eleştiren Hindelang'a göre, Matza'nın çalışmalarında suç davranışı, farklılaşmamış olarak ele alınmakta ve suçlular, işlemiş oldukları suçların niteliğine göre ayrılmamaktadır (Hindelang, 1970). Son olarak, bu bölümde ele alınan çalışmaların yanı sıra, literatürde görülen farklı ve birbiriyle örtüşen nötralizasyon

teknikleri sonucunda tutarsız sonuçların ortaya çıktığını söyleyen ve bu tutarsızlıklara karşı bütüncül bir yaklaşım öneren bir çalışmanın mevcut olduğu da görülmektedir (Kaptein ve van Helvoort, 2019).

2.5. Türkiye'de Suçların Sınıflandırılması

Bu bölümde öncelikle Türk Ceza Kanunu'na göre suçların nasıl sınıflandırıldığı anlatılacak ve arkasından çalışmanın konusunu oluşturan hırsızlık suçuna geçilecektir. Konuyla ilgili olduğu düşünüldüğünden, yaralama ve uyuşturucu madde kullanma suçlarından da kısaca bahsedilecektir.

26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12 Ekim 2004 tarihinde resmi gazetede yayımlanmış ve 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre suçlar, uluslararası suçlar, kişilere karşı suçlar, topluma karşı suçlar ve millete ve devlete karşı suçlar olmak üzere 4 kısımda ele alınmaktadır. Bu kısımlar ve her kısmın içerdiği bölümler şöyle sıralanabilir:

1. Kısım: Uluslararası Suçlar

-Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar

-Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

2. Kısım: Kişilere Karşı Suçlar

-Hayata Karşı Suçlar

-Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar

-İşkence ve Eziyet

-Koruma, Gözetim, Yardım veya Bildirim Yükümlülüğünün İhlâli

-Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma

-Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar

-Hürriyete Karşı Suçlar

-Şerefe Karşı Suçlar

-Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar

-Malvarlığına Karşı Suçlar

3. Kısım: Topluma Karşı Suçlar

-Genel Tehlike Yaratan Suçlar

-Çevreye Karşı Suçlar

-Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar

-Kamu Güvenine Karşı Suçlar

-Kamu Barışına Karşı Suçlar

-Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar

-Genel Ahlaka Karşı Suçlar

-Aile Düzenine Karşı Suçlar

-Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar

-Bilişim Alanında Suçlar

4. Kısım: Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler

-Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar

-Adliyeye Karşı Suçlar

-Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar

-Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar

-Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar

-Millî Savunmaya Karşı Suçlar

-Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk

-Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar

-Son Hükümler

Ceza kanununa göre yapılan sınıflandırmadan sonra, bu çalışmanın temel olarak konu aldığı hırsızlık suçuna geçebiliriz. Hırsızlık, Türk Ceza Kanunu'nun kişilere karşı suçlar kısmının malvarlığına karşı suçlar bölümünde bulunmaktadır. Aynı bölümde, yağma, mala zarar verme, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık, hileli iflas, karşılıksız yararlanma, suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi gibi suçların da yer aldığı görülmektedir. Hırsızlık suçu, kanunda 141 ile 147 numaralı maddeler arasında düzenlenmiştir. 141. madde "*Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak maksadıyla bulunduğu yerden alan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.*" şeklinde ifade edilmektedir.

142. madde nitelikli hırsızlık suçunu düzenlemektedir. Daha ağır cezaların öngörüldüğü nitelikli hallere bakıldığında, farklı hırsızlık türlerinden bahsedildiği görülecektir. Bu hırsızlık türleri arasında, kamu kurum ve kuruluşlarından, ibadethanelerden, halkın yararlanmasına sunulmuş ulaşım araçlarından, bilişim sistemleri aracılığıyla ya da özel beceriyle yapılan hırsızlıklar sayılabilir. Suçun nasıl işlendiğine göre ceza oranlarında yapılacak artışlar bu maddenin fıkralarında belirtilmektedir.

Suçun gece vakti işlenmesi durumunda verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı, 143. maddenin konusunu oluşturmaktadır. 144, 145 ve 146 numaralı maddelerde ise daha az cezayı gerektiren hallerin düzenlendiği görülmektedir. Son olarak zorunluluk halini konu alan 147. maddede "*hırsızlık suçunun ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak için işlenmesi halinde, olayın özelliğine göre, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir*." denilmektedir.

Hırsızlık suçunun unsurları arasında şiddetsizlik prensibi bulunmaktadır (Çalı ve Tombul, 2014). Yani, hırsızlıktan söz edebilmek için bu suçun şiddet uygulanmadan gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Şiddet uygulanması durumunda gasp ya da yağma olarak adlandırılan başka bir suç kategorisi söz konusu olacaktır.

Hırsızlık suçunun, tarihin eski dönemlerinden beri görüldüğü ve bu suça yönelik tepkilerin ve cezaların farklı toplumlarda ve farklı tarihsel dönemlerde farklılaştığı söylenebilir. Bu suçun işlenmesi sonucunda maddi ve manevi zararlar ortaya çıkmaktadır. Hırsızlık suçunu etkileyen faktörlerin, ekonomik ve sosyal faktörler olmak üzere iki ana grup altında toplandığı ve işsizlik, gelir dağılımı ya da kişi başına gelir gibi kavramlar ekonomik faktörler arasında yer alırken öğrenim seviyesi, şehirleşme, göç ve nüfus hareketleri gibi kavramların da sosyal faktörleri oluşturduğu görülmektedir (Polat, Eren ve Erbakıcı, 2013). Ayrıca psikolojik ve sosyolojik sebeplerin yanında bölgesel sebepler de hırsızlık suçunun açıklanmasında kullanılmaktadır (Güney ve Abar, 2019). Hırsızlık suçunun temelinde biyolojik, psikolojik, ekonomik, demografik, adalet ve güvenlik ile ilgili faktörlerin sıralandığı ve bunların hırsızlık üzerindeki etkilerinin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığı belirtilmektedir (Yamak, Gürel ve Koçak, 2016).

Konuyla ilgili istatistiklere bakıldığında, genel olarak malvarlığına karşı suçların, bunların arasında da hırsızlık suçunun hem sayısal hem de oransal olarak yüksek olduğu

görülecektir. Örneğin, 2021 yılı içinde Türkiye'deki ceza mahkemelerinde TCK uyarınca açılan dosyalar arasında, malvarlığına karşı suçlar toplam 653.914 dosya sayısı ve % 32'lik oran ile birinci sırada yer almaktadır. Bunların 239.466'sını hırsızlık (141-147) dosyaları oluşturmakta, bu da toplamın % 36,6 'sına karşılık gelmektedir (Adli İstatistikler, 2021).

Hırsızlık, yaralama suçu ile karşılaştırıldığında, aynı dönemde vücut dokunulmazlığına karşı suçlardan açılan dosya sayısının 620.340 olduğu ve bunların 575.933 gibi ezici çoğunluğunu (% 93) kasten yaralama suçunun oluşturduğu görülebilir (Adli İstatistikler, 2021). Kasten yaralama suçu, Türk Ceza Kanunu'nun kişilere karşı suçlar kısmının vücut dokunulmazlığına karşı suçlar bölümünde, 86 ve 87 numaralı maddelerinde düzenlenmiştir.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçunun yer aldığı kamunun sağlığına karşı suçlardan ise aynı dönemde açılan dosya sayısı 245.587'dir. Bunların 175.416'sı, oransal olarak % 69,8'i uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak (TCK 191) suçundan açılmıştır (Adli İstatistikler, 2021).

Ceza infaz kurumu istatistiklerine bakıldığında, 31 Aralık 2020 tarihindeki kişi sayısının 266.831 olduğu görülmektedir. Bu sayının % 84,3'ünü hükümlüler, % 15,7'sini tutuklular oluşturmaktadır. Toplam sayının % 96'sı erkekler, % 4'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Suç türleri açısından karşılaştırma yapılmak istendiğinde ise karşımıza şu sonuçlar çıkacaktır:

"Ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin birden fazla suç işlemesi durumunda en ağır cezayı gerektiren suç esas alınmakta olup, bu esasa göre değerlendirildiğinde, ceza infaz kurumuna 1 Ocak - 31 Aralık 2020 tarihleri arasında giren hükümlülerin % 15,7'si yaralama, % 15,2'si hırsızlık, % 5,9'u trafik suçları, % 5,3'ü icra iflas kanununa muhalefet ve % 4,7'si ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçunu işlemiştir" (TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020).

Ceza infaz kurumu istatistiklerinde, kurum nüfusunun stok nüfus ve akış nüfus olmak üzere iki farklı referans tarihine göre tanımlandığının belirtilmesi gerekmektedir. Stok nüfus, 31 Aralık tarihi itibarıyla mevcut tutuklu ve hükümlü statüsündeki toplam kişileri ifade etmektedir. Akış nüfus ise 1 Ocak ile 31 Aralık tarihleri arasında kuruma hükümlü statüsünde giriş yapmış ve kurumdan aynı statüde çıkış yapmış kişilerden oluşmaktadır. Bir kişi, aynı yıl içinde birden fazla giriş ve çıkış yapmışsa, her giriş ve çıkışında ayrı bir kişi olarak sayılmaktadır. 2020 yılı için stok nüfus, yukarıda da belirtildiği gibi 266.831'dir. 1 Ocak - 31 Aralık 2020 tarihleri arasında kuruma giriş yapan hükümlü sayısı 258.401 iken kurumdan çıkış yapan hükümlü sayısı 361.870 olarak belirtilmektedir (TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020).

Son olarak, 1 Ocak ile 31 Aralık 2020 tarihleri arasında ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin eğitim durumlarına bakıldığında, hırsızlık ve yaralama suçları arasında belirgin farklılıklar bulunduğu ortaya çıkacaktır. Hırsızlık suçundan hükümlü olanların % 25,3'ünün okuma yazma bilmediği, % 30,2'sinin bir okul bitirmemiş olup okuma yazma bildiği, % 22'sinin ise ortaokul mezunu olduğu ifade edilmektedir. Yaralama suçundan hükümlü olanların ise % 16,5'inin ilkokul mezunu, % 18,7'sinin ilköğretim mezunu, % 16,7'sinin lise ve dengi meslek okulu mezunu, % 9,2'sinin yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir (TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020). Verideki eksiklik göze çarpmakta ancak veri, orijinal kaynakta da bu şekilde belirtilmektedir. Belirtilen sonuçlara göre, yaralama suçundan ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin eğitim düzeylerinin, hırsızlık hükümlülerine göre çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçundan ceza infaz kurumunda bulunan kişi sayısına ilişkin açık veriye ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada, hırsızlık türleri arasında ayrım gözetilmemiştir. Katılımcılar tarafından dile getirilen hırsızlık deneyimleri ister basit ister nitelikli hırsızlık örneği olsun, bu deneyimlerin hepsi tek bir hırsızlık başlığı altında toplanmıştır. Aynı durum, birden fazla suç işlediğini belirten katılımcıların diğer suçları için de geçerlidir. Örneğin, yaralama suçunda da basit yaralama ya da neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama gibi ayrımlar yapılmamış, sadece yaralama kavramı kullanılmıştır.

Sonuç olarak bu bölümde, yapı ve süreç farklılığından hareketle suç teorileri iki farklı başlık altında ele alınmış; sonrasında, suçların sınıflandırılması ve hırsızlık suçu gibi konulara yer verilmiştir. Bir sonraki bölümde, araştırmanın yöntemi üzerinde durulacaktır.

3. Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, gömülü teori yaklaşımı temel alınarak tasarlanmış ve buna uygun olarak çalışmanın tamamında nitel bir araştırma yürütülmüştür. Kartopu örneklem biçimiyle çalışmaya dahil edilen 30 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda elde edilen veri, gömülü teori yöntemi ile analiz sürecine tabi tutularak kategoriler, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Bu bölümde, ilk olarak gömülü teori üzerinde durulacak, bu metodolojinin ne anlam ifade ettiği ve bu çalışmada neden tercih edildiği ile ilgili açıklamalar yapılmaya çalışılacaktır. Bunun arkasından, örneklemin oluşturulmasında yararlanılan kartopu örneklem biçimi ve veri toplama yöntemi olarak kullanılan derinlemesine görüşme yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Son olarak bulguların analiz sürecine değinilecektir. Katılımcıların özellikleri ve yapılan çalışmanın içeriği ile ilgili bilgiler, Bulgular Bölümü'nde ele alınacaktır.

Türkçe'de temellendirilmiş kuram olarak da ifade edilen gömülü teori (grounded theory), adının belirttiğinin aksine bir teori değil, bir araştırma yöntemidir. Kavramlar ve kavramlar arası etkileşimlerin önemli görüldüğü bu yöntemde kavram, araştırma verisinde gömülü sosyal olgu olarak tanımlanmaktadır (Ilgar ve Ilgar, 2013). Fenomenolojik yaklaşımda olduğu gibi yaşantılara ve anlama odaklansa da fenomenolojiden farklı olarak olgulara ilişkin kuram oluşturmayı hedefleyen gömülü teori, araştırma sürecinde elde edilen verinin sistematik bir şekilde bir araya getirilip analiz edildiği ve bunun sonucunda yeni teorilerin keşfedildiği bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Glaser ve Strauss, 1967). Bu yöntemi kullanan bir araştırmacının, ham veri içinde saklı olduğu düşünülen kategorileri açığa çıkarabilmesi ve bunları herhangi bir kurama dayalı olmadan kavramsallaştırabilmesi gerektiği belirtilmektedir (Glaser ve Strauss, 1967; Charmaz, 2015). Gömülü teori yaklaşımının, pragmatizm ve sembolik etkileşimcilik gibi iki felsefi temele dayandığından söz edilebilir. Pragmatizm, gerçekliğin kesin olmadığını, akışkan ve yoruma açık olduğunu ifade

ederken sembolik etkileşimcilik ise gerçekliğin dil ve sosyal süreçler doğrultusunda oluşturulduğunu ve anlamın yaratılmasında sembollerin önemli rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu iki felsefi anlayış, gömülü teori yöntemini kullanan araştırmalarda açık uçlu teorik perspektiflerin oluşturulmasında ve veride saklı olandan yola çıkarak olgunun teorik bir çerçevede açıklanabilmesinde dayanak oluşturmaktadır (Charmaz, 2015).

Gömülü teoriyi diğer nitel araştırma yöntemlerinden ayıran önemli noktalar arasında süreç yaklaşımı, kuramsal duyarlılık, kuramsal örnekleme, sürekli karşılaştırmalı analiz, memo (kuramsal not) yazımı, literatür incelemesi ve teori üretimi gibi özellikler sayılabilir (Çelik ve Ekşi, 2015). Bunları kısaca açıklamak gerekirse, gömülü teori yönteminde verinin toplanması ve analizi eş zamanlı olarak yapılmaktadır. Analitik kodlar ve kategoriler, tamamıyla veriden yola çıkılarak oluşturulmakta ve bu kodlama ve kategori oluşturma sürecinde daha önceden var olan ve mantıksal sonuçlara ulaşılmış hipotezler kullanılmamaktadır. Sürekli karşılaştırma metodu uygulanarak analizin her aşamasında karşılaştırma yapılmakta ve sosyal süreçleri açıklayan bir teori geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, memo yazılarak kategorilerin özelliklerinin ortaya konması, kategoriler arası ilişkilerin ve aradaki boşlukların açıklanması hedeflenmektedir. Kuramsal örnekleme ise teori oluşturmak için veri toplama sürecini ifade etmektedir. Yeni elde edilen veri, belirlenmiş kategorilere uyduğunda, yani kuramsal doygunluk sağlandığı zaman kuramsal örnekleme sona ermektedir. Kısacası gömülü teori yönteminin, araştırma süreci, araştırma sorusuna karar verilmesi, araştırma sorusunun çerçevelenmesi, veri toplama, kodlama, analiz ve teori geliştirme gibi farklı evreleri kapsadığı söylenebilir (Çelik ve Ekşi, 2015).

Suçu, suç faillerinin bakış açısından anlamayı hedefleyen bu çalışma, suç konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalarda eksik olduğu düşünülen failin sözüne odaklanmaktadır. Failin sözüne ulaşabilmek için failin konuşması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için de dışarıdan tam olarak anlaşılamayan ve ancak bir yere kadar nüfuz edilebilecek bir sessizlik

alanının öncelikle konuşulabilir kılınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Niteliksel araştırma yöntemi dışında bir yöntemle bunu gerçekleştirmenin mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Çünkü niteliksel araştırma, "insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir" (Kümbetoğlu, 2008). Ayrıca, derinlemesine betimleme yoluyla elde edilen verileri yorumlamayı hedefleyen araştırmacı, bu yöntemle aynı zamanda aktörlerin perspektifini anlama imkanına erişebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Suç konusunda özellikle derinlikli çalışmanın az olması nedeniyle bu tez çalışmasında niteliksel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Türkiye'de bugüne kadar, suç failleriyle yapılmış çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun niceliksel araştırma yöntemlerine dayandığı; araştırmaların, kapalı kurumlarda yapıldığı; bu kurumlarda kalan hükümlü ya da tutuklulara oldukça uzun anket formlarının ve bu formlarla birlikte farklı konularda ölçüm yapmayı hedefleyen ölçeklerin uygulandığı; bu uygulamaların her zaman araştırıcı tarafından yapılmadığı, kurum çalışanları tarafından da anket ve ölçeklerin uygulandığı; elde edilen verinin sayısallaştırılarak belirli faktörler arasındaki ilişkilerin istatistiksel bir dile çevrildiği; belirli suç tiplerine yönelik profilleme çalışmalarının yapıldığı ve genellikle suçun önlenmesinin hedeflendiği görülmektedir.

Ceza infaz kurumlarında kalan suç failleriyle yapılan araştırmalarda veri elde etme yönteminin problemli olduğu düşünülmelidir. Öncelikle, kapalı bir baskı ortamında kişinin kendini özgürce ifade etmesi beklenemez. Yapılandırılmış soru formlarının bu kişiler üzerinde yönlendirici etkilere neden olabileceği ve uygulayıcıların otorite konumunda görülmeleri sonucunda, alınacak yanıtların gerçek bilgiyi yansıtmayabileceği göz önüne alınmalıdır. Bu noktada, bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınan nötralizasyon teorisinin kurucularından Matza'ya yöneltilen benzer bir eleştiriyi hatırlatmak yerinde olacaktır. Kurumlara kapatılmış

suçlularla çalışan Matza, bu suçlular tarafından otorite figürü olarak görülmüş olabileceği ve bu nedenle araştırma sonuçlarının yanıltıcı olabileceği gibi gerekçelerle eleştirilmektedir (Hindelang, 1970). Ayrıca, ceza infaz kurumlarında yapılan çalışmalarda, araştırma sorularının, suçlular tarafından gerçekten anlaşılıp anlaşılmadığı ya da ne kadarıyla anlaşıldığı gibi sorulara kesin bir yanıt vermek kolay olmayacaktır. Bunun yanında, ölçüm araçlarının geçerliği ve güvenirliği de sorgulama konusu yapılabilir. Örneğin, Kriminal Düşünce Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması için yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmasında, katılımcıların yaklaşık % 50'sinin üniversite ve lisans üstü eğitime sahip olduğu, % 23'ünün lise, % 14'ünün ortaokul düzeyinde eğitim görmüş olduğu belirtilmektedir (Duyguner ve Gölge, 2019). Burada görülen yüksek eğitim düzeyi, Genel Bilgiler Bölümü'nde yer verilen 2020 yılına ait ceza infaz kurumu istatistikleriyle karşılaştırıldığında, sadece eğitim kriteri bile söz konusu olduğunda, bu ölçeğin geçerliğinin ve güvenirliğinin tartışmalı hale geldiği düşünülmektedir. Araştırmada kullanılan ölçüm araçları ne kadar geçerli ve güvenilir olursa olsun burada belirtilen sorunlar, ceza infaz kurumunda kapalı bulunan suç failleriyle yapılacak çalışmalarda karşılaşılabilecek olası sorunlar olarak düşünülebilir.

Bahsedilen sorunları aşmak için suç failleriyle özgür bir ortamda görüşme yapabilmenin koşullarını araştırmak gereklidir. Böylece, cezalandırma koşulları altında yaşayan hükümlü ya da tutuklularla yapılan ve suçu konu alan çalışmalar, bir ölçüde içine sıkıştığını söyleyebileceğimiz ceza infaz kurumlarından dışarıya doğru çıkmanın, topluma biraz daha yaklaşmanın olanaklarını deneyebilirler. Bu çalışma, işte bu hedef doğrultusunda organize edilmiştir. Bu doğrultuda, hapis cezasını tamamlayıp ceza infaz kurumundan tahliye edilen yetişkin suç failleri ile onların kendilerini konuşmaya hazır hissettikleri bir zamanda ve özgür bir ortamda derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır. Bu görüşmeler yoluyla suç nedenlerinin, koşullarının ve gerekçelerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmanın başlangıcında, belirli bir suç türüne yönelik sınırlandırma yapılmadan genel bir suç algısına

ulaşmak hedefiyle hareket edilmiştir. Buna göre suç, yasalara ve toplum kurallarına aykırı davranmış ve böylece toplumla bir karşıtlık yaşamış kişilerin eylemleri olarak ele alınmıştır. Bu eylemlerin karşılığında alınan hapis cezaları ile özgürlüğünü kaybeden ve bir süre toplum hayatının dışında kalan yetişkin suç failleri, hangi suçu ya da suçları işlemiş olurlarsa olsunlar başlangıçta araştırmanın evrenine dahil edilmiştir. Evrenin bu kadar geniş tutulmasının, örneklem üzerinde çeşitli sorunlar yaratabileceği ve ayrıca farklı suç tipleri için farklı motivasyonlar ve farklı gerekçelendirmeler olabileceği de düşünülerek evreni tek bir suç türü ile sınırlandırma yoluna gidilmiştir. Bu noktada hırsızlık suçu üzerinde durularak evrenin hırsızlık suçu faillerinden oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu kararın verilmesinde hırsızlık suçunun yaygınlığı ve 2019 yılında ceza infaz kurumuna hükümlü statüsünde girenlerin en çok işlediği suçun hırsızlık olması (% 15,2) etkili olmuştur (TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019).

Bu araştırmanın evrenini, hırsızlık suçu nedeniyle hüküm giymiş ve arkasından hapis cezasını tamamlayarak ceza infaz kurumundan çıkmış olan ve halihazırda yaşamına toplum içinde devam eden 18 yaşından büyük, erkek ve kadın yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Bu evren içerisinden kartopu örneklem yöntemi ile belirlenecek 50 kişilik bir örneklem grubu ile derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır. TÜİK verilerine göre, 31 Aralık 2019 tarihinde, ceza infaz kurumlarında bulunan toplam kişi sayısının % 3,9'unu kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2019). Örneklem oluşturulurken bu oranda kadın katılımının sağlanmasına dikkat edilmiştir.

Kartopu örneklemi, evren ve evrenin büyüklüğü hakkında kesin ve net bilgilerin olmadığı ve evreni oluşturan bireylere ulaşmanın zor olduğu durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Örnekleme girmeye uygun olduğu düşünülen bir ya da birkaç kişiyle çalışmaya başlanır ve bu kişilerden elde edilen bilgilerle örneklem için uygun özelliklere sahip diğer katılımcılara ulaşılır. Her katılımcı, aynı zamanda diğer katılımcılara ulaşabilmeyi sağlayacak

kaynak kişi olarak değerlendirilebilir. Bu yöntem özellikle, alışılagelmiş diğer yöntemlerle çalışmanın elverişsiz olabileceği, örneğin eroin bağımlıları ile yapılan bir çalışmada karşılaşılabileceği gibi, katılımcıların görünür olmayabileceği toplumsal sapma ve alt kültür çalışmalarında kullanışlıdır (Bailey, 1987). Bununla birlikte, kaynak kişilerden doğru gidilerek diğer kişilere ulaşıldığından başından bir yönlenme ve sadece belirli grup ya da kişilere ulaşma riskleri bulunmaktadır. Zincirleme bir biçimde görüşülen kişilerin diğer kişilere yönlendirmesi çoğu zaman sadece aynı özellikleri barındıran kişilere ulaşmayı yaratabilir (Kümbetoğlu, 2008).

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak kullanılan derinlemesine görüşme, açık uçlu soruların sorulması, yanıtların dinlenmesi, kaydedilmesi ve ilave sorular sorularak araştırılan konunun detaylı bir biçimde incelenmesine olanak sağlayan bir sosyal bilim yöntemidir. Bu teknik ile doğrudan gözlemlenemeyen, davranışlara yansımayabilen, ancak belirli bir süreç içinde ortaya çıkabilecek anlamlara, niyetlere, beklentilere bakarak, bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanabilir (Kümbetoğlu, 2008).

Bu çalışmada, 2021 yılının ağustos ayı ile 2022 yılının nisan ayı arasındaki sekiz aylık dönemde, demografik form ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak hepsi İstanbul'da yaşayan 30 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve katılımcıların onayı ile görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Araştırmaya 50 katılımcıya ulaşmak hedefiyle başlansa da eş zamanlı yapılan analiz neticesinde, verinin ortaya koyduğu kavram ve süreçlerin kendini tekrarladığı görülerek veri doygunluğuna ulaşıldığı ve 30 görüşme ile yeterli sayıda katılımcıya erişildiği düşünülmüştür.

Görüşmelerde kullanılan demografik form ile katılımcıların demografik bilgilerinin alınması amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise zaman ve süreç bakımından

suç öncesi, suç ve suç sonrası olmak üzere üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Suç öncesi süreci konu alan ilk bölümde, kişinin yetiştiği aile, aldığı eğitim, çocukluk ve gençlik dönemi, çalışma yaşantısı, sosyal çevresi ile kurduğu ilişkiler ve sosyal hayatı gibi konulara ilişkin bilgilerin alınması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, kişinin suça yönelik düşüncelerinin neler olduğu; suçla bir ilişkisinin olup olmadığı; çevresinde suç/suçlu varsa buna yönelik yaklaşımının nasıl olduğu; bunların hangi suçlar olduğu; toplum düzenine ya da yasalara aykırı bir davranışta bulunup bulunmadığı ya da çevresinde bu tür davranışlara tanık olup olmadığı; toplum düzeniyle sorunlar yaşayıp yaşamadığı; sorunlarını çözümleme yolunun nasıl olduğu; çatışmacı ya da kavgacı bir tutuma sahip olup olmadığı; dışlanma ile ya da ayrımcı bir uygulama ile karşılaşıp karşılaşmadığı; herhangi bir konuda cezalandırılıp cezalandırılmadığı; hak arama, haklı ya da haksız olma ve cezalandırılma konusunda neler düşündüğü; topluma uyum sağlama konusunda düşüncelerinin neler olduğu; geleceği ile ilgili taşıdığı endişelerin ve umutların neler olduğu; yaşadığı toplumla ilgili neler düşündüğü; hak, haklılık, hak etme ve adalet gibi konular üzerinde düşünceleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Suç sürecine ilişkin bilgilerin yer aldığı ikinci bölümde, kişiyi suça götüren nedenler, kişinin içinde bulunduğu koşullar ve ilişkiler, suça yönelik motivasyon ve gerekçelendirmeler gibi konularda bilgilerin alınması hedeflenmiştir. Suç işlediği sırada kişinin ne düşündüğü, bilinçli olup olmadığı, neler hissettiği, zorlanıp zorlanmadığı, birine zarar verdiğini düşünüp düşünmediği; birine zarar veriyor olmanın etkileri gibi konular çerçevesindeki anlatımlar da suç davranışının gerçekleştirilmesi süreci içinde değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise suç sonrası süreç ele alınmış ve yargılama, cezalandırma ve cezalandırma sonrası gibi konularda bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan her bir süreç içinde kişinin düşünceleri, algıları, duyguları, hissettikleri, ilişkileri ve çevreden aldığı tepkiler gibi konular ele alınmıştır.

Görüşmelerden önce katılımcılar, yapılacak çalışma konusunda bilgilendirilmiş ve her birinden aydınlatılmış onam alınmıştır. Park, cami avlusu, kafe, lokanta, kahvehane ve kıraathane gibi yerlerde yapılan görüşmelerin ortalama süresi 1 saattir. Katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilen görüşmeler, sonrasında deşifre edilerek yazıya aktarılmıştır. Analiz öncesinde, veriye hakim olabilmek için görüşme kayıtları birkaç kez dinlenmiş ve deşifre edilen metinler tekrar tekrar okunmuştur. Aynı zamanda, birden fazla okuma araştırmacının temaları oluşturması, ilişkiselliği kurması açısından gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Kümbetoğlu, 2008). Daha önce belirtildiği gibi, veri analizi gömülü teori yöntemiyle yapılmıştır. Bu yöntemdeki sürekli karşılaştırmalı analize uygun olarak bu çalışmadaki veri toplama ve değerlendirme işlemleri eş zamanlı olarak yürütülmüştür (Creswell, 2016). Sürekli karşılaştırmalı analiz, veriden kavramlar ve kategoriler oluşturulurken bunlar arasında karşılaştırmaların yapılmasını ve yeni gelen veriyle birlikte eldeki kavramların ve kategorilerin tekrar ele alınmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca, bu analiz yöntemi, araştırmanın odağının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Glesne, 2015).

Analizin önemli bir boyutunu oluşturan kodlama, pek çok nitel araştırmacı tarafından aslında analizin kendisi olarak görülmektedir. Kodlama, bir şeyi sistematik bir düzen içerisine koymak, bir şeyi sistemin ya da bir sınıflandırmanın parçası haline getirmek, kategorize etmek demektir (Saldana, 2022). Basitçe söylemek gerekirse, nitel veriye tekrarlı bir biçimde kodlar uygulandığında, bir kodlama yapılmış olur. Kodlar ise eldeki veriyi temsil ya da "tercüme etmek" suretiyle örüntüler saptamak, kategoriler üretmek üzere her bir veriye, yorumlanmış anlamlar yüklemek amacıyla araştırmacı tarafından üretilmiş yapılardır (Saldana, 2022). Bir kod, bir kelimeden oluşabileceği gibi, bir ya da birkaç cümleden, bir paragraftan ya da daha uzun bir metin parçasından da oluşabilir. Tüm kodlama sürecinin kanaate dayalı olduğunu ve araştırmacının, bu sürece kendi özgünlüğünü kattığını söyleyen Saldana (2022), bu noktada Akira Kurosawa'nın Rashomon isimli filmini örnek göstermekte

ve bu filmde anlatıldığı gibi analiz sürecinde de birden çok gerçeklik olduğunu çünkü her birimizin, sosyal yaşamı farklı bakış açılarıyla algılayıp yorumladığımızı belirtmektedir (Saldana, 2022).

Analiz, verilerden kodlara, kodlardan kategorilere ulaşmayı, oradan kimi temalar yani kavramlar üreterek araştırma sorunlarına ilişkin iddia ya da kuram oluşturmayı hedefler. Bu çalışma kapsamında, görüşme metinlerinde yer alan bazen tek bir sözcük, bazen bir cümle ya da paragraf, analiz birimi olarak kullanılıp kodlar etiketlenmiş ve bu kodlar belirli başlıklar altında toplanmışlardır. Katılımcıların dile getirdiklerinde ortaklaşan ya da benzerlik oluşturan ifadeler, kategorilere yönelik oluşturulan tablolara yansıtılmış ve bazı durumlarda temalar kendi içinde alt birimlere de ayırılarak değerlendirilmiştir.

Gömülü teori yönteminin kullanıldığı analiz sürecinde veri, 3 kodlama aşamasından geçmektedir. Bu aşamalar sırasıyla ön kodlama (initial coding), eksensel kodlama (axial coding) ve kuramsal kodlama (theoretical coding) olarak belirtilebilir. Açık kodlama olarak da ifade edilen ön kodlama aşamasında, veri parçalara bölünür; benzerlik ve farklılıklara göre karşılaştırma ve değerlendirme yapılır. Bu çalışmanın ön kodlama aşamasında, görüşme metinlerinde yer alan anlamlı her kelime, cümle ya da birkaç cümleden oluşan bir ifade, veri parçası olarak etiketlenmiştir. Eksensel kodlama ise bölünmüş veri parçalarını yeniden birleştirmeyi amaçlar. Ön kodlamada elde edilen kodlar, bu aşamada daha önemli olan ve daha az önem taşıyan kodlar şeklinde ayrılarak gereksiz olduğu ya da aynı anlama geldiği düşünülenler elenerek temsil gücü daha yüksek olan kodlar seçilip veri seti yeniden düzenlenir. Bu çalışmanın eksensel kodlama aşamasında, benzer özellikler taşıyan kodlar bir araya getirilerek kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Temalar, nitel bir çalışmadaki ana bulgular olarak değerlendirilmektedir (Creswell, 2016). Üçüncü ve son aşama olan kuramsal kodlama ise teoriyi bütünleştirmeyi amaçlar. Bu bölümde, şimdiye kadar elde edilen bütün kategori ve kavramlar, çalışılan olguya dair kuramsal bir açıklama sunan bir çekirdek

kategorinin etrafında sistematik bir şekilde birleşir (Saldana, 2022). Bu aşamada, kategorileri birbirine bağlayan bir hikaye de yazılabilir. Bu çalışmada elde edilen kategoriler, ana kategori olarak belirlenen suçu gerekçelendirme kategorisi ile ilişki içinde değerlendirilmekte ve kategorilerin tamamı, araştırma konusunun bağlamını oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışma süresince yazılan memolar, burada belirtilen kodlama aşamalarında, kavramlar ve kategoriler arasında ilişkiler kurulmasını kolaylaştırmıştır.

Suç failinin, işlediği suç fiili hakkında konuşmasını amaçlayan ve failin sözüne odaklanan bu niteliksel çalışmada, bazı yöntemsel sınırlılıklar söz konusu edilebilir. Öncelikle, malzemesi insan olan bu çalışmada, insan davranışının değişken doğası hesaba katılmalıdır. Bu değişkenlik, yapılan araştırma sırasında da fark edilmiş ve çalışmanın ilk kategorisini oluşturan kendini değerlendirme kategorisi dahilinde, değişkenlik gösteren değerlendirme teması altında ifade edilmiştir. Bu tema ile katılımcıların, suçla ilgili olarak kendilerine yönelik değerlendirmelerinin sabit olmadığı; yani, basitçe suçlu ya da suçsuz olduğunu söyleyemeyen katılımcıların, bu konudaki değerlendirmelerinin zaman ve suç kriterlerine göre değişkenlik gösterdiği ortaya konmuştur. Bulgular Bölümü'nün ilgili maddesinde, katılımcıların bu konudaki anlatımları görülmektedir.

Araştırmanın odağında suç faillerinin kendi sözlerinin yer alıyor olması, farklı özelliklere sahip katılımcıların yaşamış oldukları benzer deneyimlerin ayrıntılı anlatımlarını sunmakla birlikte aynı zamanda çalışmaya bir sınırlılık getirmektedir. Yani bu çalışma, failin bakış açısı ve sözüyle sınırlandırılmıştır. Her ne kadar özgür bir ortamda ve karşılıklı güvene dayalı olarak görüşme yapılmaya çalışılsa da konunun ciddiyeti ve hassasiyeti nedeniyle suç failinin kendini olduğundan farklı göstermediğinin ve anlatımlarında çarpıtma bulunmadığının kesinliğinden söz edilemez. Bu çalışma, tamamıyla katılımcıların beyanlarına dayalı olarak yürütülmüştür. Katılımcıların demografik özellikleri, suçları, ceza infaz kurumunda kalma süreleri gibi konuların hepsi beyanlara dayalıdır, bunların doğruluğuna

ilişkin ayrıca resmi bir kaynaktan inceleme yapılması mümkün olmamıştır. Görüşmeler sırasındaki anlatımlarının gerçeklik durumunu yansıttığı düşünülen ve söylemlerinde tutarlı olduğu görülen katılımcılarla yapılan görüşmeler, analiz sürecine dahil edilmiştir. Tez İzleme Komitesi'nin getirdiği eleştiriler ve öneriler doğrultusunda, cezadan kurtulmak ya da daha az ceza alabilmek için mahkemede kullanılan ezberlenmiş ifadelere benzetilen anlatımlar incelenmiş ve böyle olduğu düşünülen 4 görüşme çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca, algılama sorunu yaşadığı düşünülen bir katılımcıyla yapılan görüşme de aynı şekilde değerlendirilerek analiz dışında tutulmuştur. Bunların yerine başka katılımcılarla yeni görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışmadaki en büyük zorluk, katılımcılara ulaşma aşamasında ortaya çıkmıştır. Öncelikle, suç işlediği bilinen ve uzak ya da yakın ilişkiler içinde bulunulan kişilere başvurulmuştur. Başta tedirginlikle karşılansa da bir süre devam eden bir bekleme döneminin ardından yapılan görüşmelerle yeni katılımcılara ulaşma olanağı artmış ve bir noktadan sonra katılımcı sayısında büyük oranda artış yaşanmıştır.

Çalışmanın örneklemiyle ilgili sınırlılıklardan da söz edilebilir. Kartopu yöntemiyle oluşturulan 30 kişilik örneklemin küçük olduğu ve evreni temsil etmede sorun yaratabileceği düşünülse de gömülü teori yaklaşımında örneklemin temel amacının teori inşası olduğu ve bu nedenle örneklemin evreni temsil edip etmediğinin önemli olmadığı söylenebilir (Charmaz, 2015). Bu çalışmada, küçük bir örneklemle zengin bilgi ve anlam içeren niteliksel bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Niteliksel araştırmalarda birbirinden çok farklı yöntemler kullanılsa da sosyal olguları konu alan bu araştırmaların, aynı biçimde tekrar edilmesinin mümkün olmaması, yapılan çalışmaların niteliğinin sorgulanmasına yol açabilmektedir. Genel olarak bu araştırmalarda öznelliğin yüksek olması nedeniyle geçerlik ve güvenirliğin düşük olduğu belirtilerek niteliğe

yönelik eleştiriler yapılmaktadır. Bu konuda nicel ve nitel yöntemler arasında belirgin farklılıklar bulunduğu ve niceliksel ölçüm araçlarının ortaya koyduğu kesinliğin, niteliksel bir araştırmada söz konusu edilemeyeceği belirtilmelidir. Sayısal özellikleri ön plana çıkaran niceliksel araştırmalar, bir olgunun ne derece var olduğuna yönelirken, niteliksel araştırmalar bir olgunun varlığına ve anlamına yönelmektedirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte, tartışmalı olsa da niteliksel araştırmalarda da geçerliği ve güvenirliği arttıracak bazı yöntemler bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen, insan davranışlarındaki değişkenliğin, niteliksel araştırmalarda güvenirliği problemli hale getirdiği söylenebilir. Bilimsel bir çalışmanın sağlaması gereken ilk koşul olarak değerlendirilen güvenirlik, araştırmanın zaman içinde tutarlı bir şekilde tekrarlanmasını ifade etmektedir (Arastaman, Öztürk Fidan ve Fidan, 2018; Karataş, 2015). Niteliksel bir araştırmada güvenirliği sağlamak için, araştırmanın temel aşamaları, araştırmacının araştırmadaki konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı bilgi verilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca, gömülü teori yönteminin kullanıldığı bir araştırmada, veriye dair sorular sormak, araştırmacıyı düşünmeye yöneltecek ve güvenirlik konusunda fikirler verecektir (Charmaz, 2015).

Araştırmacının, ilgilendiği konuyu tarafsız olarak gözlemesi ve araştırma sonuçlarının doğruluğu ile ilgili olan geçerlik ise nitel bir araştırmada ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı olguyu doğru ölçmesi demektir (Karataş, 2015). Araştırma sürecinde elde edilen verinin gerçeği yansıtması, araştırmanın geçerliğini de arttıracaktır. Bunun için de, verinin teyit edilmesini sağlayacak uzman incelemesi ya da meslektaş teyidi gibi ek yöntemlerin kullanılabileceği belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu çalışmada, geçerliği sağlayabilmek için uzman incelemesi yöntemi kullanılmış ve bir genel sosyoloji ve metodoloji doktoru tarafından başından sonuna izlenen araştırma

sürecinin, dışarıdan kontrol edilmesi sağlanmıştır. Araştırmanın metodolojisinin konu edildiği ve yapılan araştırmanın ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışıldığı bu bölümün arkasından bulgularla devam edilecektir.

4. Bulgular

4.1. Temel Bulgular

Bu çalışmaya başlarken örneklemin, hırsızlık suçu faillerinden oluşturulmasına karar verilmiş ve bu faillerin hırsızlık gerekçelerinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olacak şekilde, kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılan ve her biri hırsızlık suçu faili olup bu suç nedeniyle hapis cezası almış olan 30 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında, katılımcıların büyük bir kısmının hırsızlık dışında başka suçlar da işlemiş oldukları öğrenilmiştir. Bunlar arasında yaralama, uyuşturucu madde kullanma, evrakta sahtecilik, parada sahtecilik, ruhsatsız silah bulundurma, uyuşturucu madde ticareti gibi suçlar sayılabilir. Yalnızca bir defa hırsızlık suçu işlediğini ve bunun dışında başka bir suç işlemediğini belirten katılımcı sayısı 5'tir. Birden çok hırsızlık suçu işlediğini ve hırsızlık dışında suçu olmadığını söyleyen 7 katılımcı bulunmaktadır. Geri kalan 18 katılımcı, hırsızlığın yanı sıra başka suçlar da işlemiş olduklarını belirtmişlerdir. Burada söz konusu edilen suçların hepsi, yargılama ve cezalandırma süreçleri tamamlanmış olan suçlardır, katılımcıların hepsi eski hükümlüdür. Bu 18 katılımcı tarafından, hırsızlık dışında belirtilen suçlar şöyle ifade edilebilir: 10 uyuşturucu madde kullanma, 8 yaralama, 3 yağma, 2 ruhsatsız silah bulundurma, 2 evrakta sahtecilik, 2 hükümlünün kaçması, 1 dolandırıcılık, 1 parada sahtecilik, 1 uyuşturucu madde ticareti, 1 tehdit, 1 hakaret. Aynı katılımcının birden fazla suçtan hüküm almış olabileceğinin belirtilmesi gerekir. Katılımcıların özellikleri bir sonraki bölümde görülmektedir.

Farklı suçlar arasında karşılaştırmalar yaparak kendilerini değerlendirdikleri anlaşılan katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, katılımcıların kendi zihinlerinde suç sınıflandırması yaptıkları ve suç konusunda hiyerarşik bir yaklaşıma sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yani, suç failleri tarafından suçlar, hiyerarşik bir sınıflandırılmaya tabi

tutularak değerlendirilmektedir. Katılımcıların yaptığı bu değerlendirmeden hareketle, çalışmanın başında planlanmış olan hırsızlık çerçevesinin genişletilmesine karar verilmiştir. Buna göre, yalnızca hırsızlık suçu için değil, genel olarak suç algısının ne olduğu ve nasıl ortaya konduğu önemli görünmekte ve bu algının altında yatan toplumsal dinamiklerin neler olabileceği araştırma konusu edilmektedir. Bu temel bulguya ulaştıktan sonra mesela şu soru sorulabilir: neden hırsızlık suçu çok ciddi ve utanılacak bir suç olarak görülürken yaralama suçu o kadar da ciddiye alınacak ve utanılacak bir suç olarak değerlendirilmemektedir? Kesin bir cevap verilemeyeceği ortada olan bu sorunun yanıtlarının toplumda aranması gerektiği düşünülmektedir. Bu konu, tartışma bölümünde ele alınacaktır.

4.2. Katılımcıların Özellikleri

Bu bölümde, katılımcılar tek tek ele alınarak her birinin demografik özelliklerine ve suç bilgilerine yer verilerek katılımcılar hakkında bir fikir oluşturulmasına çalışılacaktır. Katılımcıların ortak özellikleri, hepsinin hırsızlık suçu faili olması ve araştırma sırasında İstanbul'da ikamet ediyor olmasıdır. Bunun yanında, katılımcıların tamamı fiziksel ya da ruhsal bir hastalığının bulunmadığını belirtmiştir. Biri dışında (K-16: kadın), diğer katılımcılar erkektir. Cezaevinde kalma süresi, katılımcının işlediği bütün suçlar için ve hükümlülük ya da tutukluluk fark etmeksizin cezaevinde bulunulan toplam süreyi ifade etmektedir.

Katılımcı-1 (K-1): 37 yaşında, ilkokul mezunu, şoför, gelir düzeyi orta, evli ve 1 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 3 yıl. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık, 1 yağma, 1 yaralama, 1 hükümlünün kaçması.

Katılımcı-2 (K-2): 59 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi, gelir düzeyi orta, evli ve 3 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 6 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 ruhsatsız silah bulundurma.

Katılımcı-3 (K-3): 50 yaşında, ortaokul terk, şoför, gelir düzeyi orta, evli ve 1 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 15 yıl. Belirttiği suçlar: 10 hırsızlık, 1 resmi belgede sahtecilik, 1 ruhsatsız silah bulundurma.

Katılımcı-4 (K-4): 47 yaşında, ilkokul mezunu, hurdacı, gelir düzeyi orta, evli ve 2 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 7 gün. Belirttiği suç: 1 hırsızlık.

Katılımcı-5 (K-5): 33 yaşında, üniversite mezunu, işsiz, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 5,5 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-6 (K-6): 34 yaşında**,** ortaokul mezunu, berber, gelir düzeyi orta, evli ve 2 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 5 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık.

Katılımcı-7 (K-7): 27 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, gelir düzeyi düşük, evli. Cezaevinde kaldığı süre: 3,5 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-8 (K-8): 54 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, gelir düzeyi orta, boşanmış ve 2 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 6 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 evrakta sahtecilik.

Katılımcı-9 (K-9): 23 yaşında, ortaokul mezunu, garson, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 9 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık, 1 parada sahtecilik

Katılımcı-10 (K-10): 24 yaşında, ortaokul mezunu, oto tamircisi ve şoför, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 2 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-11 (K-11): 31 yaşında, ortaokul mezunu, demir doğrama ustası, gelir düzeyi orta, evli ve 1 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 3 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-12 (K-12): 27 yaşında, ortaokul terk, işletmeci, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 3 yıl. Belirttiği suçlar: 4 hırsızlık, 1 yaralama, 1 yağma, 1 tehdit, 1 hakaret.

Katılımcı-13 (K-13): 25 yaşında, ortaokul mezunu, kaynakçı, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 3 gün. Belirttiği suç: 1 hırsızlık.

Katılımcı-14 (K-14): 57 yaşında, ilkokul mezunu, bekçi, gelir düzeyi orta, evli ve 6 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 5 yıl. Belirttiği suçlar: 5 hırsızlık.

Katılımcı-15 (K-15): 34 yaşında, ilkokul terk, tekstil işçisi, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 10 ay. Belirttiği suçlar: 5 hırsızlık.

Katılımcı-16 (K-16): 31 yaşında, ortaokul mezunu, ev kadını, gelir düzeyi orta, evli ve 2 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 1 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık.

Katılımcı-17 (K-17): 29 yaşında, ortaokul mezunu, esnaf, gelir düzeyi iyi, evli ve 2 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 1 gün. Belirttiği suç: 1 hırsızlık.

Katılımcı-18 (K-18): 28 yaşında, lise mezunu, işsiz, gelir düzeyi düşük, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 17 gün. Belirttiği suç: 1 hırsızlık.

Katılımcı-19 (K-19): 35 yaşında, lise terk, oto yıkamacı, gelir düzeyi orta, evli ve 1 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 31 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yağma, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-20 (K-20): 38 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, gelir düzeyi orta, evli ve 4 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 6 yıl. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 uyuşturucu madde kullanma, 1 uyuşturucu madde ticareti.

Katılımcı-21 (K-21): 28 yaşında, ortaokul mezunu, motorlu kurye, gelir düzeyi orta, evli. Cezaevinde kaldığı süre: 6 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 yaralama, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-22 (K-22): 33 yaşında, ilkokul mezunu, işçi, gelir düzeyi orta, evli ve üç çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 1 yıl. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık.

Katılımcı-23 (K-23): 21 yaşında, ortaokul mezunu, kargo çalışanı, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 5 gün. Belirttiği suç: 1 hırsızlık.

Katılımcı-24 (K-24): 35 yaşında, lise terk, emlakçı, gelir düzeyi iyi, boşanmış ve 1 çocuğu var. Cezaevinde kaldığı süre: 3 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık.

Katılımcı-25 (K-25): 27 yaşında, ortaokul mezunu, garson, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 2 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık, 1 uyuşturucu madde kullanımı.

Katılımcı-26 (K-26): 21 yaşında, lise mezunu, otel çalışanı, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 1 ay. Belirttiği suçlar: 1 hırsızlık, 1 dolandırıcılık.

Katılımcı-27 (K-27): 34 yaşında, lise mezunu, işçi, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 7 ay. Belirttiği suçlar: 3 hırsızlık, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-28 (K-28): 29 yaşında, ilkokul mezunu, seyyar satıcı, gelir düzeyi düşük, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 5 ay. Belirttiği suçlar: 2 hırsızlık.

Katılımcı-29 (K-29): 30 yaşında, lise mezunu, satış elemanı, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 3 yıl. Belirttiği suçlar: 4 hırsızlık, 1 uyuşturucu madde kullanma.

Katılımcı-30 (K-30): 38 yaşında, ilkokul terk, pazarcı, gelir düzeyi orta, bekar. Cezaevinde kaldığı süre: 10 yıl. Belirttiği suçlar: 10 hırsızlık, 1 hükümlünün kaçması.

4.3. Analiz Sonuçları

Bu çalışmada, derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veri, Gereç ve Yöntem Bölümü'nde bahsedildiği gibi 3 kodlama aşamasından geçmiş ve bunun sonucunda 7 kategori, 14 tema ve 24 alt tema oluşturulmuştur. Kendini değerlendirme, başkaları tarafından değerlendirilme, hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler, sosyal çevre, suçu gerekçelendirme, mahkeme sürecinin değerlendirilmesi ve cezaevi deneyimi olarak adlandırılan kategoriler, içerdikleri tema ve alt temalarla birlikte sırasıyla ele alınacaktır.

4.3.1. Kendini değerlendirme kategorisi

Bu kategori altında, katılımcıların suçla ilgili olarak kendilerini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda, bu değerlendirmenin sabit olmadığı ve pek çok faktörden etkilenerek değişkenlik gösterebildiği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların kendilerini suçlu olarak görüp görmediklerini anlamayı hedefleyen kendini değerlendirme kategorisi üç temaya ayrılmıştır. Bu temalar suçlu olarak değerlendirme, suçsuz olarak değerlendirme ve değişkenlik gösteren değerlendirme biçiminde ifade edilebilir. 30 katılımcının 6'sı kendini suçsuz olarak değerlendirirken 10'u suçlu olarak değerlendirmektedir. Geri kalan 14 katılımcının değerlendirmeleri ise suça ve/veya zamana göre değişkenlik göstermektedir. Yani, aynı katılımcı belirli bir suçta kendini suçlu olarak değerlendirirken bir başkasında suçsuz olarak değerlendirebilmektedir. Aynı şekilde, suç işlediği sırada kendini suçlu olarak görmediği suç için bugün suçluluk hissedebilmektedir.

4.3.1.1. Suçlu olarak değerlendirme

10 katılımcının yer aldığı bu tema, şu alt temalara ayrılmaktadır: pişmanlık ve utanç, zarar verdiğini düşünme, madde etkisi, suçlu sosyal çevre, empati, ihtiyaç, suç işleme farkındalığına sahip olmama, dürtüsel davranma, fırsat. Buradaki alt temaların birbirini dışlamadığı; yani, aynı katılımcının birden fazla alt tema altında değerlendirilebildiği belirtilmelidir.

4.3.1.1.1. Pişmanlık ve utanç

Suçlu oldukları için pişmanlık yaşadıklarını ve bu durumun kendilerini utandırdığını belirten katılımcıların, pişmanlık ve utanç kavramlarını çoğunlukla birlikte kullandıkları görülmektedir.

"-Şimdi, şu an siz o kelimeyi söylerken bile pişmanlık duyuyorum. Utanç duyuyorum yani kendime veya kızıma." (K-1)

"-Ne düşünerek yaptım? Bilmiyorum. Sonra… Pişmanlık. Utanç. 2017'den beri ben kırmızı ışıkta geçmiyorum. Cezaevi zaten yordu beni yani. 14 ay, 13-14 ay yetti yani abi." (K-24)

"-Ben sürekli dua ediyorum mesela. Sürekli af diliyorum ama bilmiyorum." (K-29)

4.3.1.1.2. Zarar verdiğini düşünme

Katılımcıların, işledikleri suçlar sebebiyle başkalarına zarar verdiklerinin bilincinde olduğu görülmektedir.

"-Şimdi durduk yere adamı dövdük. Durduk yere işinden ettik. O yetmez gibi bize ait olmayan, başkasının malına el koyduk. Bize ait olmayan, başkasının parasını aldık." (K-19)

"-İnsanlara zarar verdiğim için de, toplumda yani yüz kızartıcı bir suç olduğu için de." (K-1)

4.3.1.1.3. Madde etkisi

Alkol, uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullandığını belirten katılımcıların, suç davranışını madde etkisi ile açıklamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

"-Yani, o zaman alkollüydük. Arkadaşlarla gece gezmeye çıkmıştık." (K-10)

"-Abi alkollüydüm yani, hatırlamıyorum. Hakime de dedim yani. Hiç yani hatırlamıyorum." (K-13)

4.3.1.1.4. Suçlu sosyal çevre

Kendilerini suçlu olarak değerlendiren katılımcıların, bulundukları sosyal çevrenin etkisini de dikkate aldıkları görülmektedir.

"-Onu işte, arkadaşlar bu işi yapıyorlarsa ister istemez onlara uyuyorsun, yapıyorsun." (K-30)

"-Çünkü arkadaşın yanında da bulunsak sonuçta biz yapmış olduk." (K-7)

4.3.1.1.5. Empati

Başkalarına zarar verdiklerinin bilincinde olduğunu belirten katılımcıların, kendilerini suç mağdurunun yerine koyabildikleri ve empatik yaklaşım gösterebildikleri anlaşılmaktadır.

"-*Şimdi ben gitmişim, emeğimle yapmışım etmişim, gelmişim, koymuşum cebime. Ve çalınmış. Hoş olmayan bir şey, anladın mı? İnsan biraz şey olur yani."* (K-30)

"-İnsanın morali bozuluyor. Bir kere motorumu çaldırdım. Üç kere telefonumu çaldırdım. Öyle." (K-24)

4.3.1.1.6. İhtiyaç

Paraya ihtiyaç duydukları için suç işlediklerini belirten katılımcıların, kendi suçluluklarını ihtiyaç kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

"-Sadece gezmeye çıkmıştık. Cebimizde paramız yoktu işte. Para lazımdı." (K-10)

"-Vallahi ihtiyacım vardı. Yani para yoktu aslında, karnımız açtı." (K-28)

4.3.1.1.7. Suç işleme farkındalığına sahip olmama

Suç eylemi sırasında suç işlediklerinin farkında olmadığını belirten katılımcıların bilgisizliğe vurgu yaptıkları söylenebilir.

"-Ben bilmeden yaptım. Ama diğerleri, benim suç ortakları planlamış o konuyu." (K-19)

"-Malın hırsızlık malı olduğunu bilmiyordum. Bana dediler ki çekle alınmış bir mal. Bunu satmanız lazım. Çekle alındığını düşünerek ben konunun içine dahil oldum. Sonrasında hırsızlık olduğunu öğrendim ama iş işten geçmiş oldu." (K-24)

4.3.1.1.8. Dürtüsel davranma

Kendilerini suçlu olarak değerlendiren katılımcıların, bu durumu dürtüsel davranışlarla da ilişkilendirebildiği görülmektedir.

"-Onun niyetiyle girdik ama sonradan işte şeytana uyup farklı şeyler yaptık." (K-23)

"-O yüzden anlık bulunabilmesi gereken bir şey olduğu için o an o şekilde bazen anlık, fazla önünü arkasını düşünmeden yaptığımız şeyler oldu." (K-29)

4.3.1.1.9. Fırsat

Bu alt tema altında katılımcıların, suç işleme fırsatı bulduklarında suç eylemini gerçekleştirdikleri ve suçlu olmalarını bu fırsata dayandırdıkları anlaşılmaktadır.

"-O anki işte diyorum size, o anki arkadaşlar, o anki ortamda işte yürürken, işte denk geliyor, yapıyoruz." (K-30)

"-Eminönü'nde mesela geziyordum abi, önüme geldi işte çantalı böyle. Ben aldım işte, polisler beni yakaladı." (K-28)

4.3.1.2. Suçsuz olarak değerlendirme

Bu tema altında 6 katılımcının yer aldığı görülmektedir. Suçsuz olarak değerlendirme teması, şu alt temalara ayrılmaktadır: haksızlığa uğrama, zarar vermediğini düşünme, yanlış anlaşılma, damgalanma, bilgisizlik, hırsızlığa yüklenen anlam. Belirtilen alt temaların birbirini dışlamadığı ve aynı katılımcının birkaç alt tema altında değerlendirilebildiği görülmektedir.

4.3.1.2.1. Haksızlığa uğrama

Yargılama sürecinin adil olmadığını belirten katılımcılar tarafından bu süreçte yaşanan haksızlıklar sıklıkla dile getirilmektedir.

"Çünkü elimizde herhangi bir pense olur, ne bileyim yani bir malzeme olmuş olur, yok. Üstümüzde yağ izi, pas izi yok, herhangi bir şey yok, yani hırsızlığa dair aslında hiçbir kanıt yokken, sadece kanaatle." (K-5)

"Aşağı yukarı 14-15 yıllık esnaflığım var. Sürekli de böyle iş yapıyoruz. Ki mal varlığım da, böyle 6-7 bin liralık mala ihtiyacı olan bir insan değilim. Bindiğim araba 5-6 yüz bin lira." (K-17)

4.3.1.2.2. Zarar vermediğini düşünme

Katılımcıların, herhangi bir zarara neden olmadıklarını söylerken aslında suçsuz olduklarını ifade etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

"-Bugüne kadar bana zarar verildi. Bana deselerdi ki bu hırsızlık. Nasıl söyleyeyim? Bana izin kağıdı vermemiş olsalardı, polis karakolu bana izin kağıdı vermemiş olsaydı, o zaman zarar vermiş olurdum. Çünkü devlet bana izin verdiği için, benim kimliğime izin verdiği için. Ben kendi kafama göre izin kağıdı çıkarmıyorum ki. Bana devlet kendi izin veriyor, ben işimi yapıyorum. Zarar vermiyorum." (K-15)

"-Kimin malı çalınsa canı yanar. Ama ben bunu kasıtlı yapmadığımı düşünerek o insana ben bir zarar vermedim." (K-17)

4.3.1.2.3. Yanlış anlaşılma

Katılımcılar, yanlış anlaşılma sonucu suçlu olarak değerlendirildiklerini belirtmektedir.

"-Yani, diyorum ki ben rica babında, yani çok kötü bir şey yapmak için değil de hani, sadece rica babında yaptım, onlar da mesela bunu suç olarak gördüğü için belki öyle anlamış olabilir." (K-18)

"-Suçlu değildim ama ben yanlış zamanda yanlış yerde bulunmaktan bayağı bir başım ağrıdı." (K-5)

4.3.1.2.4. Damgalanma

Kendilerini suçsuz olarak değerlendiren katılımcılar tarafından adli sicil kayıtlarının damgalanmaya neden olduğu belirtilmekte ve damgalanma ile suçlu görülme arasında bir ilişki kurulduğu anlaşılmaktadır.

"-Dosyana işliyor yani, siciline işliyor. Hurdacıyım ben, sicilime işliyor. Beni evden memur beyin alması, insanın gururuna dokunuyor yani. Kötü bir şey yani." (K-4)

"-Benim şu anda zaten hayatımdaki en büyük utancım böyle bir, sicilime hırsızlık işlenmesi." (K-5)

"-Ama ben bunların bu şekilde olmasını hiç istemezdim yani, bu şekilde cezaevine hiç girmek istemezdim. Kariyerimi etkilemesini istemezdim. Size öyle söyleyeyim." (K-26)

4.3.1.2.5. Bilgisizlik

Kendilerini suçsuz olarak değerlendirirken katılımcıların bilgisizliği de dayanak olarak kullandıkları görülmektedir.

"-Benim ne param var ne pulum var, ben nasıl çalacağım fiber kabloyu, ya ben nereden bileyim?" (K-15)

"-Bilmeyerek aldığım için, hırsızlık malı almaktan yargılanabilirdim ama hırsızlıktan yargılanamazdım." (K-17)

4.3.1.2.6. Hırsızlığa yüklenen anlam

Hırsızlığa yüklenen anlamın farklılaşabildiği ve katılımcıların kendi gerçekleştirdikleri hırsızlık eylemlerinin bu anlam çerçevesi içinde değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.

"-Hırsızlık denince, birinin mesela gidip bir şeyini çalmak ya da bir eve girmek ya da bir kapı kırmak ya da dükkan soymak. Yani, küçük bir çikolata bile bakkaldan çalmak hırsızlığa girer. Ama biz, benimkiler, ben resmi olarak çalıştığım için böyle değil, hırsızlıkla ilgisi yok." (K-15)

"-Ayıp bir şey. Yüz kızartıcı bir suç. Bunu biz kendimizi hakime anlatamadık. Hırsızlığı yapacak o karakterde, kişilikte insanlar da değiliz. O maddiyata da gereğimiz yok. İhtiyacımız yok." (K-17)

4.3.1.3. Değişkenlik gösteren değerlendirme

Bu tema altında ele alınan 14 katılımcının tamamının birden fazla suç işlemiş olduğu ve kendilerini değerlendirirken bu suçlar arasında çeşitli geçişler ve karşılaştırmalar yaptıkları görülmektedir. Belirli bir hırsızlık suçu, aynı katılımcı tarafından işlenmiş, örneğin yaralama gibi başka bir suçla karşılaştırılabildiği gibi, farklı bir zamanda işlenmiş diğer bir hırsızlık suçuyla da karşılaştırılabilmektedir. Bunun yanında, katılımcıların suçla ilgili olarak kendilerini değerlendirmelerinin, zamana göre de değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre, değişkenlik gösteren değerlendirme temasının, suça göre değişkenlik gösteren değerlendirme ve zamana göre değişkenlik gösteren değerlendirme olmak üzere iki alt temaya ayrılabileceği düşünülmektedir. Bu iki alt tema arasında geçişkenlik olabileceği belirtilmelidir.

4.3.1.3.1. Suça göre değişkenlik gösteren değerlendirme

Katılımcıların, başka suçlarla karşılaştırmalar yaparak hırsızlık suçunu reddettikleri görülmektedir.

"-Abi benim hırsızlıkla işim yok. Ben zarar veririm bak, yalan yok. Adam vururum, uyuşturucu satarım. O kabiliyetlerim vardır." (K-20)

"-Hani bir suçlu olursunuz, kabullenirsiniz. Bak bu olayda kabulleniyorum, yaptık, ettik. Kabulleniyorum. Orada kabullenemedim. Halen daha kabullenemedim. Aradan bir 11 sene geçmesine rağmen kabullenemiyorum. İçim içimi yiyor." (K-2) -Yaralama suçunu kabullendiğini, hırsızlığı kabullenemediğini anlatıyor.

"-Zaten evrakta yaptıklarımı kabullenen benim zaten. Onun haricinde, hele şu son yattığım ceza kesinlikle yani, hiç hak etmedim. Dışarıda bulunmamın sebebi gözcülük diyorlarmış." (K-8) -Evrakta sahtecilik suçu ile karşılaştırıyor.

Bazı katılımcıların, farklı zamanlarda işlemiş oldukları hırsızlık suçlarını karşılaştırdıkları ve birinde suçlu olduklarını düşünürken diğerini reddettikleri anlaşılmaktadır.

"-Diğerleri de bir halı sahada oluyor, futbol sahasında oluyor. Onda da işte, insanların telefonunu alıyoruz. Ertesi gün gittiğimde oraya, yani onu ben yaptım abi, anladın mı? Onu ben yaptım." (K-25)

"-Şimdi, söyledim yani, bu mecburiyetten oldu. Kendimi o yüzden suçlu görmüyorum. Ama daha önce yaptığım şeylerde suçlu olarak görüyorum yani, çocukken yani. Yapmasaydım iyi olurdu yani." (K-14)

"-O anda. Pişmanlığımı dile getirdim. Yaptığımı kabul ettim. Yanlış şeyler." (K-16)

"-Şey, 2015'te haksızlığa uğradığımı düşünüyorum." (K-16) -2015 tarihli ikinci hırsızlık suçundan bahsediyor.

4.3.1.3.2. Zamana göre değişkenlik gösteren değerlendirme

Bu alt tema, kişinin suçlu olup olmadığına yönelik değerlendirmesinin zamanla değiştiğini ifade etmektedir. Suç işlediği sırada kendisini suçlu olarak değerlendirmeyen failin zaman geçtikçe kendisine daha objektif yaklaştığı ve geçmişte gerçekleştirdiği eyleme bugün daha bilinçli olarak bakabildiği görülmektedir.

"-Şimdiki düşünceme bakıldığı zaman, bir insanın bir insanın malını çalması, inanın ki o an ben belki para kazandım hırsız olarak ama şimdi düşündüğüm zaman, o insan ya çocuğundan kesmiş ya boğazından kesmiş, yani çok çok yanlış bir şey olduğunu anladım. Bayağı yargılıyorum kendimi çünkü, yani iyi bir şey değil." (K-3)

"-O zamanki aklımla şimdiki aklım çok farklı. O zaman destek isteyeceğim bir babam vardı, gidip ondan mesela isteyecek şeyim yoktu. Ama şu an mesela kapısına giderim, destek alırım. O zamanki aklım demek şimdiki aklımla bir değilmiş. Şimdi daha farklı düşünüyorum." (K-6)

"-Eski yaşadıklarımı düşününce suçlu olarak kendimi görüyorum. Mesela diyordum yani, keşke diyordum, hiç böyle işlere girmeseydim, okusaydım, memur olsaydım. Bunları söylüyorum kendi kendime, söyleniyorum mesela. Suçluyorum öyle kendimi." (K-21)

4.3.2. Başkaları tarafından değerlendirilme kategorisi

Bu kategori dahilinde katılımcıların, sosyal çevreleri tarafından suçlu olarak görülüp görülmedikleri ve bununla ilişkili olarak nasıl değerlendirildikleri ele alınmaktadır. Her biri en az bir hırsızlık suçunun faili olan ve bunun karşılığında hürriyeti bağlayıcı ceza ile karşılaşmış olan katılımcıların, toplum içinde ne tür tepkilere ve yaklaşımlara maruz kaldıkları araştırılmakta ve bu kişilerin toplumla nasıl bir ilişki kurdukları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Başkaları tarafından değerlendirilme kategorisi üç temaya ayrılmıştır. Bu üç tema, gizleme, önyargılı yaklaşımlar ve olumsuz tepkiyle karşılaşmama şeklinde ifade edilebilir.

Bu kategorinin ortaya koyduğu en önemli bulgunun gizleme teması olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların yarısının bu tema altında toplandığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların, işlemiş oldukları suçlara ilişkin bilgilerin tamamını ya da bir kısmını belirli durumlarda gizleyerek toplum içinde olumsuz tepkilerle karşılaşma ihtimalini azaltmaya çalıştıkları söz konusu edilebilir. 30 katılımcının 7'si toplumda olumsuz bir tepkiyle karşılaşmadığını belirtirken 12'si önyargılı yaklaşımlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Gizleme teması altında toplanan 15 katılımcının bir kısmının da önyargılı yaklaşımlara maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yani, gizleme teması altında değerlendirilen bir

katılımcının aynı zamanda önyargılı yaklaşımlar teması altında da değerlendirilebileceği belirtilmelidir.

4.3.2.1. Gizleme

Gizleme, toplumsal yaşama dahil olmak amacıyla katılımcılar tarafından çeşitli biçimlerde uygulanan bir strateji olarak değerlendirilebilir. Bazı katılımcılar, kendi çevrelerinde tamamen gizli olduklarını belirtmişlerdir.

"-Nasıl gizlemeyeyim yani? Ya ben şimdi açık açık da diyemem ki yani şimdi. Ailem dahil bilmez yani, kimse bilmez." (K-14)

"-Kimseye bir şey söylemiyorum ki abi alayım." (K-13) -Olumsuz bir tepki almadığından bahsediyor.

Katılımcıların bir kısmının, yakın çevre ve uzak çevre ayrımı yaptığı görülmektedir.

"-Yok, benim çevremde kimse benim bilmez, cezaevine girmişim, neyden girmişim, neyden yatmışım, bilmez. Bilen de çok yakınımdır. O da zaten hani durumu bilir. Dosyayı bildiği için kötü bir şeyi olmaz bana karşı yani." (K-24)

"-Yo, ailem biliyor da mesela akrabalarımız bilmiyor bu suçu işlediğimi." (K-28)

Bazı katılımcılar, yakın çevreleri içinde de durumlarını gizlemeye dikkat ettiklerini ve kısmen açık olduklarını belirtmişlerdir.

"-Eşim, kısmen biliyor. Hepsini biliyor da. Yüzde onunu filan biliyor. Bir kısmını." (K-6)

"Bak en son olayımı oğlum bilmiyor bile. Oğullarım etkilenmesin diye onlardan tamamen gizledim. Eşim biliyor. Ortanca oğlum biliyor." (K-2)

"-Yani 6 ay sonra nişanlanıyorum mesela ailesine söyleyemedik yani." (K-26)

Bazı durumlarda, çevreye suçla ilgili açıklama yapılsa da hırsızlık suçunun gizlendiği görülmektedir.

"-Çevremiz bilmiyor yani mesela hırsızlıktan cezaevine girdiğimizi. Söylemiyoruz yani, uyuşturucu diyoruz." (K-28)

"-Hapishaneye yattığımı mesela, bazen denk geliyor, insanlara karşı bazen söylemem gerekiyor ama hırsızlıktan yattığımı söylemiyorum yani." (K-25)

"-Bu olay ne oldu diye sordular. Ben de dedim böyle böyle oldu. Bilmiyordum, hani getirdiler, sonra da mal zararını ödedik. Ama ceza aldık diye söyledim. Onlar da insanlık hali, her insanın başına gelebilir dediler." (K-17)

Suç işlemiş olmanın getirdiği utanç duygusu, katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır.

"-Gizlenmesi gereken, utanç verici bir durum tabi ki. Cezaevinde yattım deyip de hani gerile gerile gezecek bir durum yok. Utanç verici bir durum." (K-24)

"-Ben utanırım şahsen. Bilinmesini istemem yani suçumun. Cezalarımın. Mesela kız arkadaşımın bilmesini istemem yani." (K-12)

"-Ben cezaevine girdiğimi söylemem ki. Utanç verici. Yaptığım şey düzgün bir şey olsa söylerim. Söylenecek bir şey değil ki. Bunlar söylenmez." (K-6)

Gizleme stratejisinin farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir.

"-Gizlemeye çalışıyorum. Yolculuğa gidiyorum diyorum. Ticaret yapıyorum, alışveriş yapıyorum diyorum. Öyle karıştırıyorum işi." (K-14)

"-Ben yıllık izne çıktım. Cezaevine girmek için hemen dedim böyle böyle, babam ameliyat olacak dedim. Benim yıllık izne çıkmam gerekiyor dedim. Ondan sonra, öyle bir mazeret sundum, zaten uzun yıllardır çalıştığım için, beni sevdikleri için öyle izin verdiler. Yıllık izin hakkım vardı. Onu kullandım. (K-26)

"-Çevremden yani dışarı çıkmamaya çalışıyorum elimden geldiği kadar. İşimden evime, evimden işime gidip gelmeye çalışıyorum. Evimizi de taşımayı düşünüyoruz zaten." (K-9)

4.3.2.2. Önyargılı yaklaşımlar

Katılımcılar tarafından belirtilen önyargılı yaklaşımlar, damgalanma örnekleri olarak okunabilir.

"-Hani bir şey olduğu zaman, diyorlar ne yaptın? Herkes itip kakıyor bizi hani, ne yaptı diye, ne çaldı diye." (K-15)

"-Şu an bile evden bir şey kaybolduğu zaman benim üstümde yani. Suç benim üstüme kalıyor." (K-29)

"-Ama yani yüz kızartıcı bir suç dediğim gibi. İnsanlar bir önyargıyla bakıyorlar." (K-10)

"-Tabi ki. Hoş olmayan bir şeyler. Olmaması gereken bir şeyler." (K-30)

"-Benim şu anda zaten hayatımdaki en büyük utancım böyle bir, sicilime hırsızlık işlenmesi." (K-5)

Aile çevresinden alınan olumsuz tepkiler farklılaşmaktadır.

"-En büyük abim geldi dedi ki oğlum dedi değdi mi 300-500 milyar para için? Ben sana dedi evi sattırırdım, o parayı dedi alsaydın gitseydin, bu işlere bulaşmasaydın." (K-19)

"-Ailem cezaevine girdiğim zaman, geldiğim zaman kızdılar. Sonuçta annem, babam. Üzüldüler." (K-9)

"-Ama o zamanlar illa ki. Cezaevindeyken evet suçlu olarak bakıyorlardı yani." (K-11)

"-Şimdi benim annem ağlıyor da ağlıyor kadın yani. Bir tek benim psikolojimi bozan durum bu. Yakıştıramıyorlar. Başka suç olsa, yaralama olsun, maralama olsun, belki insanın başına gelir ama." (K-5)

Sabıka kaydı nedeniyle iş başvurularında karşılaşılan ayrımcılıklardan ve gelecek endişesinden bahsedilmektedir.

"-Yani, birkaç yere başvuru yaptım, olumsuz dönüş aldım. Yani, sabıkalı olduğum için. Sadece o değil, başka her yerde mesela, hani sigortalı olan nereye gitsem yani adli sicil kaydı istiyorlar. Götürdüğüm zaman olumsuz dönüş oluyor." (K-10)

"-Abi, yüz kızartıcı bir suç ya. Al işte, devlet işine girecektim, bak olmadı bunun yüzünden, yaptığım hatanın yüzünden." (K-13)

"-Tabi canım, her yere başvuramıyorsun yani. Gireceğimiz yerler, zaten nasıl yerler? Kahve gibi yerler, lokanta gibi yerler işte. Seni tanıyan bir adam olacak ki yanına alsın. Her şeyden önce sabıka kaydı istiyorlar." (K-14)

"-Bizim de çoluğumuz çocuğumuz var. Yarın bir gün bir devlet kurumunda karşısına çıksa, senin baban hırsızlık yapmış deseler yüzüm eğilir. İstemem böyle bir şey denmesini." (K-17)

Bir iş mülakatında karşılaşılan bir ayrımcılık deneyimi paylaşılmıştır. Mülakat sonucunun olumsuz olduğu belirtilmiştir.

"-Abi, temizlik üzerine ne yaparsın dediler yani. Misal lavaboyu nasıl temizlersin, hangi renk bezlerle silersin aynaları filan. Öyle sorular sordu, cevapladım ben de. Su testisi su yolunda kırılır dedi. Bunu dedi, açıkla dedi, ne anlama geliyor?" (K-13)

4.3.2.3. Olumsuz tepkiyle karşılaşmama

Bu tema altında aile desteğinden sıklıkla söz edilmektedir.

"-Ailem konuyu biliyor. Ama beni suçlu olarak görmüyorlar. Çünkü benim böyle bir insan olmadığımı onlar benden daha iyi biliyorlar. Benim yanlış yaptığımı düşünüyorlar. Bana karşı sen suçlusun demiyorlar ama illa ki belki düşünüyorlardır." (K-23)

"-Hepsiyle aram iyidir benim. Hiç kimseyle kötü değilim." (K-27)

"-Yok abi, hiç öyle bir sıkıntım yok benim." (K-21)

"-Bir şey söyleyeyim mi bak, dünyayı içeyim, eroininden tut kokainine kadar her şeyi içeyim, şu evden içeriye giriyorum ya, abi ben çocuklarıma zarar veremem. Aileme zarar veremem. Zaten bak bir insan 14 yaşından beri ki o zamana kadar neler yapmışım, bir kadın bir erkeğe dört tane çocuk doğuruyorsa, korkusundan değildir, bunu bil yani." (K-20)

"-Ailem arkamda durdu yani." (K-16)

"-Onlar da biliyor. Çevrem de biliyor benim böyle bir iş yapmayacağımı." (K-4)

4.3.3. Hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler kategorisi

Bu kategori altında, katılımcıların doğrudan doğruya hırsızlık suçuna yönelik değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Bu değerlendirmelerin, genelgeçer toplumsal norm ve değerlerle uyumlu olduğu ve 30 katılımcının tamamının da hırsızlık konusunda olumsuz görüşler ortaya koyduğu görülmektedir. Katılımcıların değerlendirmelerine bakıldığında, hırsızlığa yönelik olumlu bir ifadeye rastlanmadığı gibi hırsızlığa ilişkin bir normalleştirmenin

bulunmadığı da anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, hırsızlık söz konusu olduğunda mağdurla empati kuran bir bakış açısının varlığından söz edilebilir.

Katılımcıların tamamı tarafından belirtilen, hırsızlığın iyi bir şey olmadığı, kötü ve yanlış bir şey olduğu, utanç verici ve yüz kızartıcı bir suç olduğu ve buna benzer değerlendirmeler birçok kez karşımıza çıkmaktadır.

"-Ayıp bir şey. Yüz kızartıcı bir suç." (K-17)

"-Utanır insan yani. Hırsızlık biraz daha yüz kızartıcı oluyor bence." (K-12)

"-Tabi, yanlış bir şey olduğunu düşünüyorum." (K-23)

"-Hırsızlık suçuyla ilgili ne düşünürüm? Edepsizlik. Terbiyesizlik. Ne desem az gelir ya o işe." (K-21)

"-Bir suç olarak görüyorum. Yanlış bir iş olarak görüyorum." (K-25)

"-Ciddi bir suç olduğunu düşünüyorum. Güzel bir şey olduğunu düşünmüyorum. Hiç kimseye de tavsiye etmem, biliyorsunuz yani." (K-8)

"-Evet, yani bu yanlış bir şey yani." (K-22)

"-Abi, iyi bir şey değil ki ya." (K-27)

"-Vallahi, kötü bir şey. Söyleyemiyorum bile, kötü bir şey yani." (K-28)

"-Yanlış bir şey tabi ki. Keşke hiç olmasaydı." (K-30)

Hırsızlığın, bu suça maruz kalan açısından haksızlığa ve zarara neden olduğu da katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır.

"-Diyeceksiniz ki hırsızın iyisi kötüsü mü olur? Sonuçta orada bir maddi ve manevi zarar veriyorsunuz yani. Belki adam ne zorluklarla o malları almıştır." (K-3)

"-Haksız yere bir insanın, ben kendimi empati yapıyorum, yani benim de şu anda bir çalışmış etmişliğim olsa, bir yüz milyon, iki yüz milyon kenarda olsa, alındığını düşünsem, hırsızlığa karşıyım yani." (K-5)

"-Milletin ahına giriyorsun, hakkına giriyorsun." (K-9)

"-Kimin malı çalınsa canı yanar." (K-17)

Bazı katılımcıların, hırsızlıkla ilgili olumsuz görüş belirttikten sonra genellikle kendi durumlarından söz etmeye başladıkları; yani, ya suçsuz olduklarından ya da suç işleme gerekçelerinden bahsettikleri görülmektedir.

"-Hırsızlık yüz kızartıcı bir suç da o zaten benim onunla alakalı bir durumum yok." (K-24)

"-Çok büyük. Ciddi değil, çok büyük bir suç. Utanç verici. Pişmanlıktan şu anda, ne diyeyim?" (K-3)

"-Tabi, yanlış bir şey olduğunu düşünüyorum da ihtiyaçtan dolayı yaptım yani. Mecburiyetten dolayı yani ben. Yoksa niye yapayım?" (K-14)

Bu kategori ile amaçlanan, katılımcıların hırsızlıkla ilgili genel olarak ne düşündüklerini anlamaya çalışmaktır. Katılımcıların tamamının, hırsızlığı olumsuz sıfatlarla nitelediği ve bu konuda hiçbirinin olumlu bir yaklaşıma sahip olmadığı görülmektedir. Hırsızlığın bir suç olduğu ve bu suçun işlenmesi neticesinde birtakım zararların ortaya çıkacağı bilgisinin genel olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

4.3.4. Sosyal çevre kategorisi

Bu kategori, suç davranışı üzerindeki sosyal çevre etkisini araştırmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada sosyal çevre kavramı ile aile, komşu, arkadaş ve iş çevresi gibi

düzenli sosyal ilişkilere olanak sağlayan ve bireyi sınırlandıran sosyal alanlar kastedilmektedir. Belirtilen alanlardaki suçlu kişilerin varlığı ve bu suçluların katılımcılarla kurdukları ilişkiler, bu kategori altında değerlendirilmeye çalışılmaktadır. 30 katılımcının 5'i, sosyal çevreleri içinde, suç işlemiş herhangi biriyle bugüne kadar karşılaşmadığını belirtmektedir. 21 katılımcı, sosyal çevreleri içinde hırsızlık suçu işlemiş kişiler bulunduğunu söylerken bu 21 katılımcının 10'u hırsızlığın yanında aynı zamanda başka suçlar işlemiş kişilerin de yer aldığını ifade etmektedir. 4 katılımcı ise sosyal çevreleri içinde hırsızlık suçu işlemiş hiç kimseye rastlanmadığını, ancak hırsızlık dışında başka suçlar işleyen kişilerin bulunduğunu söylemektedir. Bahsi geçen başka suçlar arasında yaralama, tehdit, cinayet, yağma, sahte para, uyuşturucu madde ticareti ve uyuşturucu madde kullanımı sayılabilir.

Sosyal çevre kategorisi, suçla ilişkili çevre ve suçla ilişkili olmayan çevre olmak üzere iki temaya ayrılmaktadır.

4.3.4.1. Suçla ilişkili çevre

Bu tema altında 25 katılımcı yer almaktadır. Bu katılımcıların 21'i, hırsızlık suçu işlemiş kişilerle sosyal çevreleri içinde temas ettiklerinden bahsetmektedir.

"-Yakınımda da vardı. Rahmetli amcam vardı. Mesela o vardı. Yakın çevremde, hem komşum işte çocuklarıyla, böyle olanlar vardı." (K-1)

"-İşte, zaten yanındaki esnaf hırsızlık malı alıyor, buradaki hırsızlık, oradaki hırsızlık. Bir hırsızlık ortamı içerisindesiniz." (K-3)

"-Var, var. Amcam var. Amcalarım vardı. Dayı çocukları var. Onlar girmişlerdi." (K-8)

"-Ailemde yoktu ama çevremde vardı." (K-10)

"-Herkes. Herkes." (K-20)

"-Yeğenim vardı. O da zaten 6 seneden beri cezaevinde. Onun da bayağı bir cezası var yani. 11 sene filan." (K-22)

"-Vallahi arkadaşım yok da, yani mahallede var yani hırsız. Çok var." (K-28)

"-Amcam. Rahmetli oldu. Amcam bölük pörçük bayağı bir ceza yatmıştır yani." (K-24)

Sosyal çevreleri içinde hırsızlık suçu işlemiş kişilerle karşılaştığını belirten 21 katılımcının 10'u, aynı zamanda başka suçlar işlemiş kişilerle de aynı sosyal ortam içinde bulunduklarından bahsetmektedir. Bu suçların başında uyuşturucunun geldiği görülmektedir.

"-Derede oturuyorum yani. Yarısı torbacıdır baktığınız zaman aşağı yukarı. Yarısı başka bir şeydir. Benim kimseyle işim yok yani. Gündüz işimdeyim, akşam evimdeyim yani." (K-24)

"-Abim uyuşturucu bağımlısıydı, eroin, met kullanıyordu." (K-21)

"-Hırsızlık, gasp, uyuşturucu filan." (K-10)

"-İşte abi, uyuşturucuya düştük. Uyuşturucuya düştükten sonra artık ortamın da değişiyor. Normal arkadaşlarından farklı arkadaşlara dönüşüyorsun, farklı insanlarla karşılaşıyorsun artık." (K-25)

Bu tema altındaki anlatımlarına bakıldığı zaman katılımcıların, kendileri için artık uzakta kalmış bir geçmişten bahsetme eğiliminde oldukları ve olumsuz olarak değerlendirdikleri bu çevrenin değiştiğini vurgulamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

"-Şimdi görüşmüyorum artık yani, şey yapıyor yani, sonuçta görüştüğünüz zaman biliyorsunuz yani, ortama girmek zorundasınız." (K-8)

"-Hırsızlık, gasp tarzında. Arkadaşlar vardı. Yani, yapıyorlardı ama öyle fazla bir çevrem yoktu. Ufak tefek vardı. Bıraktım işte, onlarla ayrıldım. Ailemle aramın kötü olmasını istemedim. Bağlantımı kestim arkadaşlarımla." (K-9)

"-Yok. Öyle bir çevrem yok zaten. Bu çevreyi zaten men ettim, kapattım zaten." (K-14)

"-Onlar semtte eskisi gibi görünmüyorlar zaten. Bizim evin biraz yukarısında, Karagümrük'e bağlı yerde çok hırsızlar oluyordu da gitmiyorum. Görüşmüyorum ben onlarla." (K-12)

"-Benim arkadaş çevrem şu an, hiçbiriyle görüşmüyorum. Yani, çat pat görüştüklerim var mesela bir iki kişi. Onlar da işinde gücünde esnaf adamlar." (K-21)

Katılımcıların, kendi davranışları üzerindeki sosyal çevre etkilerinin farkında olduğu görülmektedir.

"-Onu işte, arkadaşlar bu işi yapıyorlarsa ister istemez onlara uyuyorsun, yapıyorsun." (K-30)

"-İlk, bir iki tane arkadaşım gidiyordu, onlarla birlikte ben de gittim yanlarında, ben yapmadım. Onlar gittiler, yaptılar, geldiler. Ben onlarla bir iki kere giderek ondan sonra bir şekilde başladım." (K-29)

"-Çünkü aynı muhitteydik. Çünkü başka çocuk yoktu. Bir de aynı sınıfta okuduklarımız vardı. Çünkü okul bir taneydi oturduğumuz mahallede. Şartlar seni yakınlaştırıyor. Aynı okul, aynı sokak, aynı şey, adres yakınlaştırıyor." (K-6)

"-İşte, arkadaş. Baka baka." (K-14)

"-Hırsızlığa nasıl başladım abi? Bir gün para olmadı. Bu işi yapan çocuklarla beraberdik. Onları izledim filan, derken oldu işte." (K-27)

Cezaevinde kurulan ilişki ve bağlantıların da ceza süreci sonrasındaki sosyal hayatta olumsuz etkilere neden olabildiği anlaşılmaktadır.

"-Bu cezaevine girdim, sonra içeride yeni arkadaşlar edindim kendime. Çıktım, bu sefer onlarla görüşmeye başladım. Bu sefer tekrar suç işledim, bir daha cezaevine girdim. Bu sefer daha fazla suç işlemeye başladım." (K-10)

"-Şu an bazılarıyla hala görüşüyorum. Kimisinin numaralarını kaybettim. Kimisinin de numaraları duruyor. Duranlarla görüşüyorum. O şekilde." (K-29)

Bu tema altında yer alan 25 katılımcının 4'ü, sosyal çevrelerinde hırsızlık yapan kimse olmadığını, ancak hırsızlık dışında suçlar işleyen kişiler bulunduğunu belirtmektedir.

"-Yok, benim zaten çevremde öyle bir suçlar yok, işin aslı. Benim çevremde ya adam kaldırılır ya adam vurulur ya mekan basılır. Biz böyle ortamlarda yetiştik. Abi dediklerimiz bizi bu hale getirdi. (K-19)

"-Komşum, 30 yıllık komşum. Üzerime araba sürdüler. Camdan silah attılar. Ailemle tehdit ettiler." (K-2)

"-Ya, abim mesela var da. O şey… Vallahi tam olarak bilgim yok. Evde huzursuzluk çıkardığı oldu filan." (K-18)

"-Babamın işlediği suç, 97'de bir adam yaralama var galiba bildiğim kadarıyla. Geri kalan diğerlerini bilmiyorum." (K-26)

4.3.4.2. Suçla ilişkili olmayan çevre

5 katılımcı, sosyal çevreleri içinde, suç işlemiş hiç kimsenin bulunmadığını belirtmektedir.

"-Hayır, öyle kimse olmadı. Ne ailemde ne çevremde." (K-4)

"-Arkadaş çevresinde de yok. Abi, Çankırı küçük zaten, ne yapsan, adım atsan herkes biliyor, duyuyor." (K-13)

"-Hayır hayır. Kesinlikle yani karakola adım atan yok." (K-15)

"-Yok, öyle arkadaşım hiç yok." (K-16)

"-Yok. Benim kötü arkadaşlarım yok. Hepsi iyiler. Dediğim gibi bu arkadaşımla bir anda yaptığımız yanlış bir olaydı." (K-23)

4. kategorinin ortaya koyduğu bulgular değerlendirildiğinde, suç davranışının ortaya çıkmasında sosyal çevre faktörünün oldukça önemli bir etkiye sahip bulunduğu anlaşılmaktadır.

4.3.5. Suçu gerekçelendirme kategorisi

Çalışmanın ana kategorisini oluşturan bu kategori altında suç eyleminin, suç faili tarafından nasıl rasyonalize edildiği ele alınmakta ve bu rasyonalizasyonun toplumsal ve kültürel dayanaklarının açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Bu kategori dahilindeki anlatımlara bakıldığında, katılımcıların öne sürmüş oldukları gerekçelerin büyük ölçüde sorumluluk kavramı ile ilişkili olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Katılımcıların, gerçekleştirdikleri eylemlerden kendilerini sorumlu olarak görmedikleri ve bu eylemlerdeki sorumluluğu dışsal faktörlere yükledikleri anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, sorumsuzluk ya da kendi sorumluluğunu reddetme davranışı, genel bir örüntü olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların tamamının bu genel örüntü içinde değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu noktada, bir suç gerekçesinden bahsedebilmek için öncelikle belirli bir suçu işlediğini kabul eden bir suç failinin bulunmasının gerekliliğinden söz edilebilir. Yani failin, suç işlediğini kabul etmesi, o suçu gerekçelendirmesinin ön koşulu olarak görülebilir. Buna göre, kendilerini suçsuz olarak değerlendiren 6 katılımcıya bakıldığında, suçsuz olduklarını ve

herhangi bir zarara neden olmadıklarını düşündükleri için, bu kişilerin anlatımlarının suç gerekçesi olarak görülemeyeceği düşünülebilir; bununla birlikte, aynı kişilerin yargı süreci sonunda suçlu bulunup eylemleri nedeniyle ceza aldıkları hesaba katıldığında, aynı anlatımların sorumsuzluk içeren birer gerekçe olarak okunabileceği de ortaya çıkmaktadır.

Bu kategori dahilinde, sorumluluğun reddedilmesi anlayışının yanı sıra, aynı zamanda suçlar arası karşılaştırmalar yapıldığı da sıklıkla görülmektedir. 30 katılımcının 17'sinin bu tür karşılaştırmalar yaptığı ve hürriyeti bağlayıcı ceza ile cezalandırılmalarına neden olan suçlarını böylece daha hafif ve önemsiz suçlar olarak göstermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Burada öncelikle belirtilmesi gereken nokta, sorumluluk reddi içeren gerekçeler ile suçlar arası karşılaştırmalar içeren gerekçelerin birbirini dışlamadığı ve aynı katılımcıda her ikisinin de aynı anda bulunabildiğidir. Bu çalışmanın bulguları, 17 katılımcının hem sorumluluğu reddetme yaklaşımına sahip olduğunu hem de suçlar arası karşılaştırmalar yaptığını ortaya koymaktadır.

Suçu gerekçelendirme kategorisi iki temaya ayrılmaktadır: sorumluluğu reddetme ve suçlar arası karşılaştırmalar yapma.

4.3.5.1. Sorumluluğu reddetme

30 katılımcının tamamının bu tema altında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. İşlemiş oldukları suçlarda kişilerin, kendilerini sorumlu olarak görmedikleri ve değişik gerekçelerle bu sorumluluğu kendilerinden uzaklaştırdıkları söylenebilir. Suç davranışını haklılaştırma çabası olarak da ifade edilebilecek bu gerekçeler, aynı zamanda suç işleme motivasyonu ve suç işleme nedenleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Sorumluluğu reddetme teması kendi içinde ekonomik ihtiyaç, suçlu sosyal çevre, madde etkisi, suç işleme fırsatının olması, dürtüsel davranma, kadercilik ve ceza almayacağını düşünme olmak üzere yedi alt temaya ayrılmaktadır. Bu tema altında yer verilen alt temaların kesin sınırlara sahip

olmadığı ve birbirlerini dışlamadığı belirtilmelidir. Yani, aynı katılımcının birden fazla alt tema dahilinde değerlendirilebilmesi mümkündür.

4.3.5.1.1. Ekonomik ihtiyaç

30 katılımcının 14'ünün ekonomik ihtiyaç alt teması altında yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların, işledikleri suçları genel olarak ekonomik gerekçelerle açıkladıkları anlaşılmaktadır.

"-Yapmak zorundaydım. Çocuklar okuyordu o zaman. İhtiyacım vardı. Sabıkamdan dolayı da iş vermiyorlardı. Biliyorsunuz zaten, sabıkadan dolayı iş vermiyorlar." (K-8)

"-Çok sıkışmıştım. Maddi durumum bayağı bir kötüydü. Bir yerde ödeme vardı, ödeme yapmam lazımdı. Borçlu olduğum için. Ama sonra hemen yakalandım. Bana gelmiyor. Yani haram para bana gelmiyor. Allah bana onu nasip etmiyor." (K-6)

"-Hiç bu işlerle benim alakam yokken bir anda, gazete ilanlarıyla ben malzeme toplardım. Tabi bu malzemeler içerisinde hırsızlık malları da gelirdi. Arabamla giderdim, kendi arabamla onların başında dururdum. Bu şekilde bir baktım, kendimi hırsızların başı olarak gördüm. O para o zaman tatlı geliyor. Suç işlemişim işlememişim, onu algılayamıyor insan." (K-3)

"-Çünkü benim için almak, saklamak, satmak, böyle bakıyordum. Ama şimdi öyle değil. Hırsızlık malını almak, hırsızlık malını saklamak ve satmak. Üç tane suç var. Ama ben bunu kazanç amacıyla yapıyordum yani, başka hiçbir şey değil." (K-3)

"-Para değil de biraz da güç olarak algılıyordum ben o zamanlar. Yani nasıl bir güç olarak? Şimdi T. çarşısına geldikleri zaman, Y. Elektronik, bu piyasanın en büyüğü, gelen insanlara bakıyorsunuz, işte İstanbul dışından esnaflar geliyor, benden malzeme alıyor, gidiyor. Yani potansiyel bir gücünüz var orada paradan öte. Belki o bizi biraz pohpohladı.

Çarşıya gelen giden 100 tane esnaf geliyor senin yanına, selam veriyor, oturuyor, işte hepsi de maddiyattan senin gücünden filan değil. Çünkü bir tane teybi 50 liraya alacağına geliyor senden 30 liraya alıyor." (K-3)

"-Yani ben ne olduğunu bilmiyordum. Para eder mi diye. Sonra zaten bağırdı bana poşetin sahibi. Ben de durdum. Poşeti geri verdim. Aslında evet. Para eder mi diye almıştım. Ne olduğunu bilmiyordum. Çöp bile çıkabilirdi. O anda paraya ihtiyacım vardı." (K-11)

"-Yani, alışveriş merkezlerinden, aile ile aram kötü olduğundan ve durumum olmadığından, mağazadan bazı ürünler aldığım oldu." (K-12)

"-Mecburiyetten yaptık yani. İsteyerek de yapmadım yani. İhtiyaçlardan dolayı. Ya, şimdi aşağı yukarı 90 senesinden 2007'ye kadar hiçbir suçum yok yani. Artık yani, 3 tane, 4 tane çocuğa bakamadım. Dayanamadım yani ben. Yok yani. Ekmek yok, yemek yok, kahvaltı yok, bir şey yok. Patladım yani ben. Ne olursa olsun dedim. Yok. Doyuracak iş yok yani. Tabi, yanlış bir şey olduğunu düşünüyorum da ihtiyaçtan dolayı yaptım yani. Mecburiyetten dolayı yani ben. Yoksa niye yapayım?" (K-14)

"-Mağazaya girince fiyatlara filan baktık. İster istemez bu şartlarda pahalı kıyafetlerdi. Acaba alabilir miyiz deyip bu işe kalkıştıktan sonra, zaten nasıl böyle bir şey yaptığımızı anlamadım." (K-23)

"-Yapacak bir şey yok. Pişmanlık. Aptallık. Üç kuruş para kazanacağım diye. Yani şöyle söyleyeyim, cezaevinde para için ceza yatılmaz ya. Harbiden para için ceza yatılmaz yani." (K-24)

"-Vallahi ihtiyacım vardı. Yani para yoktu aslında, karnımız açtı. Vallahi eve gitmiyordum abi mesela. Karnımız aç, üstümüz başımız perişan." (K-28)

"-Para olmadığı için abi." (K-27)

"-Zaten yaparken bile insanın istemeyerek yaptığı bir şey oluyor yani. Aman şunun bir an önce parası çıksa da ben bir an önce bıraksam gitsem diyerek yani yaptığın bir şey." (K-29)

4.3.5.1.2. Suçlu sosyal çevre

15 katılımcının yer aldığı bu alt tema dahilinde sosyal çevrenin, suç işleme sorumluluğunun yüklendiği önemli bir gerekçe olarak belirtildiği görülmektedir.

"-Yok, öyle hiç karşılaşmadım. İlk defa cezaevine girip çıktım o arkadaşlar yüzünden." (K-7)

"-Tabi, arkadaşım. İşte kahvede tanıştığımız, mahallede tanıştığımız arkadaşlarımız. O dönemde ben pansiyonda çalışıyordum, oradan tanıyorum işte, biraz para vermiştik, kendi paramızı. Kurban olduk." (K-8)

"-Arabayı arkadaşıma kiraladım, gitmişler hırsızlık yapmışlar. Gereksiz yere ceza aldım." (K-9)

"-Hırsızlık, gasp tarzında. Arkadaşlar vardı. Yani, yapıyorlardı ama öyle fazla bir çevrem yoktu. Ufak tefek vardı." (K-9)

"-Dükkanda bozuk paralar vardı biraz, onları aldık. İşte, plazmayı aldı arkadaş. Çıktık. Sonra yakalandık zaten." (K-10)

"-Yani, zarar gördüm o çevreden. Komple değiştirdim arkadaş çevremi o şekilde olan." (K-10)

"-Biz dışarıda büyürüz. Kötü arkadaşlıklar ediniriz. Öyle büyürüz. Toplum bizi başka yöne çeviriyor. O da var yani şimdi. Bayağı karışık yani, anlatsam zaman alır yani." (K-14)

"-Sonra işte, toplum bizi itti yani. Yoksulluk. Aile meselesi, demin anlattım sana.

Babam iki evliydi. Baba var mı yok mu bilmezdik. Sağda solda hiç bizi sormazlar. Öyle büyüdük yani." (K-14)

"-Şimdi arkadaşım, 15 seneye yakın bir dostluğumuz var. Beraber iş kurduk, beraber battık, beraber her şeyi yaptık bununla. Dedi abi, bir iş var dedi, yapalım. Bir şoför alacağız, döveceğiz, bu kadar. Bu olayın yani yağma, gasp suçu olduğunu o da ayıktı ama sonradan ayıktı. Gözümüzü açtık zaten cezaevindeydik." (K-19)

"-Arkadaşlardan iki tanesi benim yanımdaydı, iki tanesi tırı alıp gittiler. Bunlar zaten malı alacakları kişiyi mişiyi hepsini ayarlamışlar. Ben sadece piyon olarak kullanıldım. İşte o zaman o arkadaş 650 bin lira kadar bir para vurmuş." (K-19)

"-Çünkü benim yanımdaki arkadaş, ne gelirse arkadaşın başından geliyor zaten. İki tane, çok çok özür dilerim, piç, bir onları yakalasam kemiklerini kıracağım." (K-20)

"-Benim arkadaş çevrem şu an, hiçbiriyle görüşmüyorum. Yani, çat pat görüştüklerim var mesela bir iki kişi. Onlar da işinde gücünde esnaf adamlar." (K-21)

"-Abim yani, benim başıma gelen olaylar onun yüzünden. Şu an o cezaevinde. Bayağı uzun zamandan beri. Onun yanında takıldığım için ben bu hale geldim. Hani, öz abim bu." (K-22)

"-Semtten F. diye bir arkadaşım var. O zaten çekti beni bu mevzunun içine. Ondan sonra, sonrasında zaten o tarih bu tarih görüşmüyoruz zaten." (K-24)

"-Arkadaşlarımla beraber. Daha önce hırsızlık yapan kişiler." (K-25)

"-Bu şimdi, İzmit tarafında büyük bir site. Ama bütün mağazalar var orada. Oradan şey aldık, elbise aldık kendimize, çıktık. Arkadaşım da bir tane, gitmiş o kendine başka bir şey

daha alacakmış herhalde, o alarm ötüyor, kaçıyor. Bizim arabanın plakasını veriyorlar abi." (K-27)

"-Tamam yani, ben kendim gidip de çalmadım ama, dört kişiydik, sonuçta o parayı beraber yiyecektik yani." (K-27)

"-İşte, arkadaşlar bir şeyler yapmaya çalışırken biz de onlarla beraber olunca." (K-30)

4.3.5.1.3. Madde etkisi

11 katılımcının yer aldığı bu alt tema dahilinde alkol, uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı, suç işleme gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu 11 katılımcının bir kısmı madde etkisi altında suç işlediklerini belirtirken bir kısmı maddeye ulaşmak amacıyla suça yöneldiklerini belirtmişlerdir.

"-*Vallahi alkollüydük. Gittik bir gece, alem yapıyorduk. O zaman tabi evli değildik, daha yeni evliyim."* (K-7)

"-O esnada alkolün etkisiyle oldu. Araba çaldık. Ben şoförlük yaptım, o da arabayı düz kontak yaptı." (K-7)

"-Kurban olduk. Biraz da çaresizlik oldu. İşsizlik oldu. O dönemde biraz da uyuşturucu da vardı. Alkol vardı." (K-8)

"-Yani, eğlenmek sadece arkadaş arasında. Yani, biz iki-üç gruptuk, giderdik öyle mesela, nereden para buluruz? Buradan. Akşam oldu mu toplanırdık mesela, hep beraber eğlenmeye giderdik. Ya alkol içerdik ya da giderdik bir yerlere gezerdik yani. O zamanlar eğlenceli gelirdi ama şu anda düşündüğüm zaman gerçekten utandırıcı bir şey yani." (K-10)

"-Arkadaşlarla. İçiyorduk. Oradan kalktık. Ondan sonra işte ne yaptıysak." (K-13)

"-Yok abi, alkol çok kullanmıyordum da o gün çok içtik ya. Ben öyle alkol kullanan bir insan da değildim. Bana gaz verip içirdiler bana yani." (K-13)

"İşte lanet olsun ki her zaman da diyorum ben bu uyuşturucu övünülecek bir şey değil. Kullandığım için ben kendimden nefret ediyorum. Yani kendimden nefret etme sebebim de şu: Kendimle beraber gerideki ailemi de mahvettim." (K-19)

"-Bonzai, ecstasy, esrar, kokain. Bu arkadaş çevresinden uzaklaştıktan sonra. Bunlara takılacağıma bunlara takılırım diye düşündüm." (K-21)

"Ben uyuşturucu içiyorken yaptım ve ben hani, onu parayı ona göndereyim de satayım diye yapmadım. Ben ertesi gün gözümü açtığımda, hani kafamın güzelliğinden uyandığımda, ben insanların malını geri götürdüğümde yakalandım. Abi ben böyle böyle bir hata yaptım dediğimde yakalandım yani." (K-25)

"-İşte abi, uyuşturucuya düştük. Uyuşturucuya düştükten sonra artık ortamın da değişiyor. Normal arkadaşlarından farklı arkadaşlara dönüşüyorsun, farklı insanlarla karşılaşıyorsun artık. Bir süre sonra para bulamamaya başlıyorsun. Para bulamayınca insanların yanında dolaşmaya başlıyorsun. Diyorsun oradan bir şey gelir mi. Oradan o getirir içer miyiz, bu getirir kaldırır mıyız, götürür müyüz? Bunların peşine düşüyor insanlar. Bu hayat bizi buralara sürükledi, bunları yaşadık, ben hep diyorum ki benim çekilecek çilem varmış ki ben çekmişim, bitmiş. Allah beni hep sınadı diye görüyorum yani bakıyorum şu anda hayatıma." (K-25)

"-Para olmadığı için abi. Maddeyi içmem lazım, duramıyorum. Madde almak için, başka bir şey değil." (K-27)

"Ben o zamanlar, bunu yaptığım zamanlarda vicdan azabı çekiyordum ama yani mecbur yapıyordum yani. Mecbur yapıyordum. Yoksa şey değil, hep uyuşturucu için." (K-27)

"-Vallahi abi, pişman olduk yani. Bir anda işte, cahillik. Madde kullanıyorduk o zaman işte." (K-28)

"-Vallahi abi ikincisinde işte, o zamanlar madde kullanıyorduk. Aynen, maddenin etkisiyle yaptım." (K-28)

"-Uyuşturucu parası bulmak için genelde yani, uyuşturucu kriz anlarında filan veyahut da uyuşturucu etkisi altındayken. Onun etkisiyle yaptığımız şeyler aslında yani. Aile çevremizde, sülale genelimizde hırsızlıkla uğraşan, hırsızlık yapan kimse yoktur yani. Bizde uyuşturucu sadece yani. Bu, eroinden sonra oldu daha doğrusu öyle söyleyeyim. Eroinden önce öyle bir şey yoktu. Yine uyuşturucu kullanıyordum ama öyle bir şey yoktu. Daha çok eroinden sonra gelen bir şey oldu yani. İstemedik yaptığımızı yani, pişmanlık duyarak yaptık ama eroin bulabilmek için bazen mecbur kaldık." (K-29)

4.3.5.1.4. Suç işleme fırsatının olması

Bu alt tema altında 7 katılımcının bulunduğu görülmektedir. Burada, suça zemin hazırlayan ya da suç işlemeyi kolaylaştıran herhangi bir unsurun, katılımcılar tarafından suç işlemeye yönelik bir fırsat olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu edilen bu fırsatın, işlenen suçu haklılaştırmayı hedefleyen önemli bir gerekçe olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

"-Beyazıt Meydanı'ndaydık. O zaman durumum yoktu. Biraz borçlarım da vardı. Zaten kapısı açıktı. Kapıdan girip sadece sigaraları aldım, büfeden çıkınca yakalandım." (K-6)

"-Çünkü dükkan açıktı. Kapılar filan açık, yani içeri girmeyle ilgili bir problem yok." (K-5)

"-Aslında aklıma gelmedi. Olay tamamen doğal yaşandı yani. Yürürken yolun kenarında gördüm ve aldım. Herhangi bir yani plan program olmamıştı. Tesadüf. Tesadüf yani." (K-11)

"-Gündüz vakti. Yürüyordum. Kaldırımda gördüm. Ne olduğunu bilmeden aldım." (K-11)

"-Planlayarak değil, normal. Üstünde alarmın olmadığını görünce ben de aldım. Gizli alarm varmış. Mağazadan çıkarken ötünce polisler beni karakola götürmüştü." (K-12)

"-Evet, bir anda oldu. Yani gidelim hırsızlık yapalım, birinin bir şeyini çalalım yoktu. Normal, yolda yürüyorduk. O zaman da eve gitmemiştik biz. Gece saat iki filan vardı. Karşıdan bir tane çocuk gelince ona salça oldu. Telefonunu aldı, zaten beş dakika sürmeden yakalandık." (K-12)

"-Ya zaten kalabalık zaten, kimsenin senden haberi yok. Bazısı, affedersin, kusuruma bakma bazısı var, mesela diyelim ki o zamanlar işte Özal, Demirel, Çiller'e gidiyorlardı, ayaklarını öpüyorlardı, tapıyorlardı, her şeylerini dışarıda bırakıyorlardı yani. Alın diyor gibi yani, öyle insanlar var, kusura bakma." (K-14)

"Yani, düşecekti zaten o cüzdan, ben almasam onu başkası alacaktı. İşte aldık, yakalandık." (K-28)

"-Eminönü'nde mesela geziyordum abi, önüme geldi işte çantalı böyle. Ben aldım işte, polisler beni yakaladı." (K-28)

"-Yapıyorsunuz değil de, işte, arada bir oluyor. O da işte, denk düştüğü zaman. İster istemez panik oluyorsun o an, yapıyorsun yani. Sürekli her gün peşinde koşuyoruz diye bir şey yok yani bizde." (K-30)

"-Cebinden çıkmış vaziyetteydi. E, uzandım aldım." (K-30)

4.3.5.1.5. Dürtüsel davranma

8 katılımcının yer aldığı bu alt tema içinde suç ile anlık davranış arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Katılımcılar, sonuçlarını düşünmeden davranmanın, kendilerini suç işlemeye yönelttiğini belirterek hem pişmanlıklarını ifade etmekte hem de bu davranışlarını suç işleme gerekçesi olarak ortaya koymaktadırlar.

"-Düşünmeden hiçbir şey yapmıyorum ama. Ama bazı şeyler anlık olabiliyor, artık o anki psikoloji, artık o anki ne bileyim yani, mecburiyet, çaresizlikten diyelim." (K-8)

"-Bir anlık oldu. Evet. Elbiseyi görüp aldım. Anlık. İlk defa oldu. Hiçbir şey diyemedim. Öyle kaldım. Kabul ettim, tabi. Şoktaydım." (K-16)

"-Aslında çok düşünen bir insanım. Ama o an onu düşünemedim yani. Sadece aklımdaki şeyi yapabilirim diye düşündüm. Çünkü, hani dediğim gibi, ilk defa yaptığım bir şey, onun için yakalanacağımı düşünemedim." (K-23)

"-Bir anda böyle aklıma geleni yaparım yani. Öyle kötü şeyim yoktur yani." (K-27)

"-Bir anlık hareket ediyorsun ama ne kadar mesela para kazanabilirsin, yani elindeki malzemelerin kaç para edeceğini aşağı yukarı bildiğin için bu kadar olmuştur dediğin anda mesela onu bırakabiliyorsun." (K-29)

"-Eroin şöyle bir şey, yani anlık bulabilmemiz gereken bir şey. Çalışmıyorsunuz, işsizsiniz, bir ay çalışayım da bir ay sonra maaşımı alınca ben alırım gibi bir durumunuz olmuyor. Yani o an olmadığı zaman onu almak zorundasınız, başka bir yolunuz yok. O yüzden anlık bulunabilmesi gereken bir şey olduğu için o an o şekilde bazen anlık, fazla önünü arkasını düşünmeden yaptığımız şeyler oldu." (K-29)

"-O anki şeydi işte." (K-30)

"-Yani gidip milletin zorla bir şeyini aldım değil. Yolda yürürken işte, birinin telefonunu almışımdır, hırsızlık olmuştur. İşte budur, başka bir şey değil yani. Başka bir şey yapmamışım. Başka bir hırsızlık şekli yok yani bende." (K-30)

"-Evet, yani bir iki kelime söylediği zaman ben dalıp gidiyorum. Düşünemiyorum yani, sonunu düşünemiyorum." (K-22)

"-Kontrolsüz hareket ediyordum. Eskiden gözüm karaydı. Geride ne eşi ne çocuğu düşünmüyordum. Ama şimdi geriye dönüp baktığımda diyorum ki bir tane eş var, bir de çocuk var. Sorumluluk var. Bunlar çok önemli şeyler artık." (K-19)

"-Bir anda aldım. Pişmanlık yaşıyorum. Çok yaşadım." (K-11)

4.3.5.1.6. Kadercilik

Bu alt tema altında 9 katılımcının yer aldığı ve bu katılımcıların, suç ve cezaya yönelik kendi süreçlerini kaderci bir yaklaşımla değerlendirdikleri görülmektedir. Bu değerlendirmeler, suç işleme gerekçeleri olarak ortaya konmakta ve sorumluluğun kadere yüklendiği anlaşılmaktadır.

"-*Ben çünkü yıllarım içeride geçmiş, çocuğumdan ayrı kalmışım. Cam arkasından çocuğumu görmüşüm. Bunlar hep yazılmıştır yani."* (K-1)

"-*Bu yaştan sonra çok ağır geliyor bu işlerle uğraşmak ama demek ki insanın başına her şey geliyor hayatta."* (K-2)

"-Hayatta her şey yaşanırmış demek ki." (K-4)

"-Böyle bir durum başıma geldi. Kesinleşmiş ceza dediler. Üniversite okuduk, atanamadık, torpil gerekti. Sevdiğimiz kız bizi sevmedi. Tuttuğumuz takım şampiyon olmadı. Neye el attıysak bir şey oldu yani. Ne bileyim, bende bir şey mi var diyorum acaba." (K-5)

"-Dediler af çıkacak. Meğerse hepsi en az şeyden, neyse önemli değil zaten, oldu bir kere." (K-14)

"-Bundan sonrası için, bir an önce ölsek de öbür dünyaya gitsek de yanıyor muyuz, ne olacaksak?" (K-15)

"-Tamamen yanlış anlaşıldığımı düşünüyorum. Ama sonuçta bir karar verilmiş, ona saygı duymak düşüyor bana da." (K-18)

"-Abi ne desem. O kesilmiş yani." (K-20)

"-Her şeyde bir hayır varmış. Belki ben ceza almasam ne kötü işlere girecektim." (K-21)

4.3.5.1.7. Ceza almayacağını düşünme

İki katılımcı, işlenen suçun arkasından mutlaka cezalandırmanın gelmeyeceğini ve ceza almayacaklarını ya da çok az ceza alacaklarını düşündüklerini belirtmektedir.

"-*Ben sana bir şey söyleyeyim mi, hırsızlığın cezası da yok. Yani ben yapsam, o işe yönelsem, üç ay yatırıyor seni, çıkartıyor yani. İstediğin kadar da kasa patlat, istediğin kadar da altın say. Sattım, borcuma verdim de, üç ay yatıp çıkıyorsun."* (K-20)

"-Düşünmedim. Bir şey olmadığını düşünüyorsun. Ben bir şey yapıyorum ama. Ya bana bir şey olmaz gibilerden. Suç işlediğini düşünmüyorsun. Bu suçluluk psikolojisi çok farklı bir şey. Bugün 5000 lirayı cebime koyuyorsam yarın da 5000 lirayı cebime koyarım düşüncesiyle devam ediyorsun." (K-3)

4.3.5.2. Suçlar arası karşılaştırmalar yapma

30 katılımcının 17'sinin suçlar arası karşılaştırmalar yaptığı görülmektedir. Bu karşılaştırmaların, işlenen suçu olduğundan daha hafif ve önemsiz göstermeye hizmet eden gerekçeler olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu tema altındaki anlatımlara bakıldığında, katılımcıların zihninde genel olarak bir suç hiyerarşisinin bulunduğu ve bu hiyerarşi içinde bazı suçların diğerlerine göre daha kabul edilebilir olduğu ve normal görüldüğü anlaşılmaktadır. Burada, farklı suçlar arasında sürekli ilişkiler kurulduğu ve kişilerin suça yönelik algılarının, bu ilişkisellik temelinde ortaya çıkarak süreklilik sağladığı söylenebilir. Bahsedilen suç hiyerarşisinin en açık ifadesini şu anlatımda görmekteyiz:

"-Benim kriterlerim vardır mesela. Sizin de öyledir. Bir devletimiz, iki namusumuz, üç ekmeğimiz. Bunların haricinde hiçbir şekilde bir şey olmaz. Vatanımız için suç işlerim, namusum için suç işlerim, adam ekmeğime göz dikti miydi, bunlarla ilgili, suç işlerim değil de tepki veririm diyelim yani. Tepkim o." (K-2)

Bahsedilen suç hiyerarşisi içinde yaralama suçunun en alt seviyede konumlandırıldığı ve diğer suçlara oranlara daha kabul edilebilir bir suç olarak değerlendirildiği görülmektedir.

"-Başka suç olsa, yaralama olsun, maralama olsun, belki insanın başına gelir ama… Benim şu anda zaten hayatımdaki en büyük utancım böyle bir, sicilime hırsızlık işlenmesi." (K-5)

"-Aileme laf söyletecek insan değilim. Delikanlı adamız sonuçta. Karşılığını veririm yani, öyle bırakmam." (K-21)

"-Yaralama biraz daha şey olur. Yaralama olduğu için, taktı bana, ben de onu yaraladım derim. Bir şey olmaz." (K-12)

"-İki vatandaş dövüşür, affınıza sığınıyorum, iki tokat sen bana atarsın, bir tokat da ben sana atarım, olay orada biter." (K-2)

Yaralama suçunun yanında uyuşturucu madde kullanımının da katılımcılar tarafından kabul edilebilir bir suç olarak sıklıkla ifade edildiği görülmektedir.

"-Hırsızlık dosyam ondan dolayı düşünüyorum, haksız yere ceza aldım. Mesela uyuşturucudan cezalar aldığımda onların hiçbiri haksızlık değildi, haktı yani. Orada suçluyum, kullandım. Onu kabul ettim zaten ama hırsızlık, yok." (K-21)

"-Ben şöyle söyleyeyim, ben hayatım boyunca bak ben kendime zarar verdim, uyuşturucu kullandım, gittim kavga ettim, adam yaraladım. Ama ki çocuğum da eşim de aç kaldı, ben gidip birinin malını çalmadım. Çalmam." (K-19)

Evrak sahteciliği ve uyuşturucu madde ticareti gibi suçların da suç hiyerarşisi içinde hırsızlığa göre daha alt sıralarda konumlandırıldığı anlaşılmaktadır.

"-Bir yaralama var. Bir bıçaklama var. İki tane şeyim var, evrakta sahtecilik. Ehliyet yani. Zaten evrakta yaptıklarımı kabullenen benim zaten. Onun haricinde, hele şu son yattığım ceza kesinlikle yani, hiç hak etmedim. Dışarıda bulunmamın sebebi gözcülük diyorlarmış." (K-8)

"-Abi benim hırsızlıkla işim yok. Ben zarar veririm bak, yalan yok. Adam vururum, uyuşturucu satarım. O kabiliyetlerim vardır." (K-20)

Hırsızlığın, yüz kızartıcı bir suç olduğu sıklıkla dile getirilmekte ve toplum içinde gizlenmesi gereken utandırıcı bir suç eylemi olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

"-Yok, bilmiyor. Söylemedim ben. Utanır insan yani. Hırsızlık biraz daha yüz kızartıcı oluyor bence." (K-12)

"-Ben mi? Yok. Yaralamam vardı benim. En şey suçum yaralama, uyuşturucuydu. Yani yüz kızartıcı suçlarım bunlardı. Başka da yok böyle." (K-21)

"-Yani ben şu an başka biriyle de konuşsam, bana neyden ceza aldın dese. Ki hırsızlıktan. Bu. Çekinirim yani." (K-22)

Hırsızlığın, ceza süresi bakımından cinayet suçu ile karşılaştırıldığı da görülmektedir.

"-Biraz. Ama o kadar değil. Yani, hırsızlığa bu kadar ceza verilmesi, yani bir cinayet işlesek aynı cezayı alırız." (K-7)

4.3.6. Mahkeme sürecinin değerlendirilmesi kategorisi

Bu kategori, işlenen suçun ardından gelen ve suç faili açısından hapis cezası ile sonuçlanan mahkeme sürecinin değerlendirilmesini hedeflemektedir. Kendi yaşadıkları süreçlerden yola çıkarak katılımcıların, adalet, hak ve hukuk gibi kavramlara yönelik algıları ve yaklaşımları ele alınmakta ve bunların ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal ve kültürel bağlam anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu kategori, adil yargılanma ve adil olmayan yargılanma olmak üzere iki temaya ayrılmaktadır.

4.3.6.1. Adil yargılanma

30 katılımcının 7'si bu tema altında yer almaktadır. Bu katılımcıların 6'sını, kendini suçlu olarak değerlendiren katılımcılar oluşturmaktadır. 1 katılımcının ise suçluluk ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmenin zamana göre değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Katılımcılar, mahkeme sürecinde adil bir şekilde yargılandıklarını ve aldıkları cezaları hak ettiklerini belirtmişlerdir.

"-Hakime olayı aynı size anlattığım gibi anlattım. Kabul ettim suçumu. Hak ettim aslında, evet. Yani, almamam gereken bir şeyi aldım." (K-11)

"-Vallahi, en iyi cezayı verdi. Çünkü yaptım ben bunu yani. Niye inkar edeyim ki? Yaptım ben bu suçu. İşledim yani." (K-19)

"-Adalete inanıyorum yani. Oradaki okumuş insanların vereceği kararlara yani saygı duyuyorum. Onların bilgili olduğunu düşünerek adil yargılandığımı düşünüyorum yani. Her insan yanlış yapar. Bedeli olmalı bence. Ki bir insan bir daha bu yanlışı yapmasın." (K-23)

"-Vallahi adalet yani mesela, onlar işini yaptı ben de. Cezayı yedik yani." (K-28)

"-Tabi, ceza aldığım dosyalarda suçlu olduğumu düşünüyorum. Zaten kabul de ettim hepsinde. Kabul etmediğim dosyalar var içinde, onlar da yani bizzat suçlu ben olduğumu düşünmediğim için kabul etmedim yani suçlamayı. Az dosyalar da var o şekilde. Şu an belki devam edenler de, bazıları da öyle olabilir yani." (K-29)

"-Ben yakalandığım zaman da ben içeride zaten diyorum, yapmışım kardeşim. Yani yapmadım diye bir şey yok. Cezası neyse vereceksiniz zaten diyorum." (K-30)

4.3.6.2. Adil olmayan yargılanma

30 katılımcının 23'ünün bu tema altında toplandığı görülmektedir. Kendini suçsuz olarak değerlendiren 6 katılımcının tamamı burada yer almaktadır. Katılımcılar, mahkeme sürecinin adil olmadığını ve bu süreçte haksızlığa uğradıklarını belirtmektedirler.

"-Vallahi, adil bir yargılama yok. Bu hakimi de hiç beğenmedim. Adam bizi kandırdı. Söyle söyle söyle. Söyledim, iyi dedi tamam. Olmayan şeylere de tamam dedik." (K-14)

"-İşte, söyledim ben gerekeni hakime hanıma söyledim ama normalde abime yani, o cezanın verilmesi gereken abim. Ama o dedi ki, abime de verdi bana da. Olmaz dedi yani." (K-22)

"-Mahkemeye sürekli gidiyorduk biz. Bazen gidemiyorduk, hani iş yerinden izin alamıyorduk ya da unutuyorduk, bir şey oluyordu gitmiyorduk. En son kamu davasına döndü. En son gittim işte, mahkemede söz hakkı istiyorum dedim. Hakim ne söz hakkı dedi. Bir şey söyleyeceğim dedim. Bu amcalar mı diyeyim, dedeler mi diyeyim dedim. Bana düzgün konuş, el kol hareketi yapma dedi. Efendim dedim, ben okumamış bir insanım, daha önce ailemden mahkemeye çıkan yok. Televizyonda gördüğümüz de bu. Anlat dedi. Anlattım işte." (K-15)

"Bu ne dedi hakime hanım, cinayet davasına döndü, ben sizle mi uğraşacağım dedi. Babam da cezaevindeydi. Ben mal zararını ödeyip ondan sonra mal zararını ödeyince konut dokunulmazlığı şeyini kaldırdı, hırsızlıktan ceza verdi. Yani bu dosyadan ne olabilirdi? Bilmeyerek aldığım için, hırsızlık malı almaktan yargılanabilirdim ama hırsızlıktan yargılanamazdım. Adil bir yargılama olduğunu düşünmüyorum." (K-17)

"-Yani, ifade değil, seni dinlemiyor ki abi." (K-20)

Katılımcıların bir kısmı, hakimin kendilerine yönelik olumsuz kanaatine göre cezalandırıldıklarını belirterek kanaat kavramını vurgulamakta ve mahkeme sürecinin en başından beri suçlu olarak değerlendirildiklerini belirtmektedirler.

"-Ya, nasıl söyleyeyim? Hakim bey şey yapmadı yani. Kanaat getirdi. Daha önceki suçlarıma bakarak bana resmen dedi, yani sen dedi alışkınsın, bak eski dosyan da var. Dedim ki efendim, ben bakın dedim, bunda hiçbir kabahatim yok. Yok yok dedi. Sen alışkınsın dedi. İşte eskiye dönüp karar verebiliyorlar." (K-8)

"-Adil bir şekilde yargılandığımı düşünmüyorum o konuda. Çünkü suçsuzdum ben. Haksız muamele edildi. Çünkü beni götüren şahıslar diyor ki bu kişiyi diyor ben şoför götürdüm. Araba çekeceğimi söyledim diyor. Jandarmanın tutanağına göre bana ceza veriyor. Yani kanaate göre ceza veriyor." (K-1)

"-Onun da geçmişi böyle olduğu için hakim zaten o günden ilk mahkemeye çıkarken "-Nerede?" dedi. Ben dedim haberim yok, bilmiyorum. Gerçekten bilmiyordum. Baktılar, başka bir olaydan dolayı, hırsızlıktan mı ne, hapishaneye girmiş. O gün daha girmiş. Hakim oradan zaten bize, daha dinlemeden, hiçbir şey yapmadan, zaten kafasınca ceza verdi." (K-5)

"-Ben onu ikna edemiyorum, hakimi. Hakim, o çaldı efendim, ben sadece elime aldım, taşıdım filan. İkna edemedim yani, ben ceza aldım." (K-25)

"-Baz istasyonundan bakıyorlar, ikametimde gözüküyorum. Fakat açık hat kullandığım için ve sabıka kaydım olduğu için aynı cezayı, 4 sene 2 ay bana da veriyor. Yani burada bir adil yargılama olmuyor." (K-24)

Bazı katılımcıların, mahkeme sürecindeki haksızlığı görgü şahitlerine bağladıkları anlaşılmaktadır.

"-Hırsızlıkla ilgili bir şeye uğradık. Bir haksızlığa uğradık. Esas suç işleyenler iş yerinde belliydi. Fakat iki kişinin şahitliğiyle ben yargılandım. Biz de kendimizi ifade edemedik. Zaten kendimizi ifade etme imkanımız da yoktu benim." (K-2)

"-Ortada delil yoktu. Kanıtlayabilirsin. Kanıtlayamıyorum. Müştekiler de beni gösterince. Yapacak bir şeyim yoktu." (K-9)

"-Bu sebeplerden ben ceza aldım, hiçbir delil olmadan, görgü şahitlerini ben kendim şey yaptırıyordum. Ceza aldım üç tanesinden. Yargıtay bozdu tabi. Sonra bir daha yargılandım, bir daha ceza verdiler." (K-3)

Mahkeme sürecinin uzunluğunun yanı sıra süreç sonunda alınan cezaların yüksekliği de sıklıkla dile getirilmektedir.

"-Nasıl geçti, bayağı uzun geçti yani. Kendim, yani ne bileyim, hepimiz ceza aldık. 9 aylık tutuklu sürem geçti. Hepimiz ceza aldık." (K-1)

"-Hiçbir arkadaşım almadı. Benim arkadaşlarım 10 ay, 10 ay ceza aldı, ben fazla aldım." (K-6)

"-Tabi, o kadar ceza çok fazla." (K-7)

"-Evet abi, işledim ama bu kadar cezayı hak etmedim yani. Bir de zararlarını da karşıladık yani. Karşılamamış olsak hadi neyse. 7 sene 3 ay verdi abi. İyi hal miyi hal, o, bu, şu derken 4 sene 2 aya düşürdü." (K-13)

"-Hırsızlığı yapan 5 ay aldı. Bana gözcülükten 10 ay verdi." (K-27)

Haksızlığa uğradıklarını söyleseler de katılımcıların, aldıkları cezaları kaderci bir yaklaşımla kabullendikleri görülmektedir.

"-Bunu artık yargı öyle karar verdi, bizim elimizden gelecek bir şey yok ama." (K-17)

"-Tamamen yanlış anlaşıldığımı düşünüyorum. Ama sonuçta bir karar verilmiş, ona saygı duymak düşüyor bana da." (K-18)

"-Yok. Adil yargılanmadım ben. Ben olmadığımı söylediğim halde hakim bana ceza verdi mesela. Dört kişiydik. İki kişiyi bıraktı. Çocuk suç kabulü yapıyor, ben yaptım diyor bu işi. Ben yaptım dediği halde hakim beni de yaktı. Her şeyde bir hayır varmış. Belki ben ceza almasam ne kötü işlere girecektim." (K-21)

4.3.7. Cezaevi deneyimi kategorisi

Bu kategori, mahkeme süreci sonunda hapis cezası ile cezalandırılan suç faillerinin kendi cezaevi deneyimlerine odaklanarak bu kişilerin ceza kavramına ve cezalandırmaya yönelik yaklaşımlarını anlamayı amaçlamaktadır. 30 katılımcının tamamının da bu deneyimi

olumsuz olarak değerlendirdiği görülmektedir. 30 katılımcının 7'sinin ise bu deneyimi olumsuz değerlendirmekle birlikte aynı zamanda olumlu değerlendirmelerde bulunduğu da anlaşılmaktadır. Cezaevi deneyimi kategorisi, olumsuz deneyim ve olumlu deneyim olmak üzere iki temaya ayrılmaktadır.

4.3.7.1. Olumsuz deneyim

Bu tema altında özellikle aileden ve sosyal hayattan uzak kalmanın yarattığı sıkıntılardan ve olumsuz duygulanımlardan bahsedildiği görülmektedir.

"-*Perişan geçti. Çocuğum dışarıda, ailem dışarıda. En güzel çağlarını içeride geçirdim. Çocuğumun en güzel çağları içeride geçti. Bundan pişmanlığım var. Bunların şeyi, yani hiçbir şey değil yani."* (K-1)

"-Cezaevi çok zor. Ailen dışarıda. Çocukların dışarıda. Ortam çok kötü. Cezaevi sonuçta. Ben ailemi düşünüyordum, dikkatim dağılıyordu. Hep acaba ne yaptılar, ne ettiler. Çünkü merak ediyordum." (K-6)

"-Cezaevinde, şöyle söyleyeyim, sosyal hayattan uzaklaşmak, ailevi duygulardan uzak kalmak zor geçiyordu." (K-18)

"-Yani, pişman oluyor insan. Dışarısı gibi bir hayatın yok yani. Dört duvarın içindesin. Düşünce altındasın. Psikolojin bozuluyor. İnsan bir daha girmek istemiyor yani." (K-9)

"-Aile. Çocuk. En başta zaten çocuk özlemi. Ailenden ayrı." (K-11)

"-Psikolojik olarak çok zor. Çocuklarımı düşünmekten." (K-16)

"-Dışarıda ailen. Maddi durumun yok. En zor şey de çoluk çocuğun, ailen var ama maddi durumları yok. Bu, insanı bitiriyor." (K-14)

"-Sıkıldım biraz, ailemi çok özledim. Yani bebeğimi, en çok bebeğimi özledim. Ziyaretime getirdi eşim, sağ olsun. Onları gördüm, biraz iyiydim." (K-22)

Özgürlüğün olmamasını sorun eden ve bu konuda sıkıntılar yaşadığını belirten katılımcıların özgürlük vurgusu yaptıkları görülmektedir.

"-Özgür iraden yok. Özgürlüğün yok. Dört duvar arasındasın." (K-4)

"-Özgürlüğün elinden alınıyor sonuçta yani. İstediğin kadar kolay olsun içeride. Özgürlük olmadığı zaman… Serbestsin şu anda. Orada sadece bahçede gökyüzünü görüyorsun, teller var. İnsanın gerçekten psikolojisi bozuluyor içeride." (K-10)

"-Özgürlük önemli çünkü işte bu, yani amaç para kazanmaksa, kazandığın parayla istediğin şeyleri yapamıyorsun. Anlamı yok ki. İstediğin yemeği yiyemiyorsan, istediğin yerde gidip oturup bir eşinle dostunla çay kahve içemiyorsan, dünya kadar para kazan yani. Bunların yeri başka. En basiti, kızın var, çocuğun var, çocuğumu o süre içinde ben hiç görmedim mesela. Cezaevine de gelsin istemedim. Beni orada o şekilde görsün istemedim. Onun zorluğu daha büyük. O yüzden diyorum özgürlük önemli yani. İnsanın elinden alınmaması gereken bir şey." (K-24)

Bazı katılımcılar, cezaevinde başka suçlularla tanışmanın kendilerini olumsuz etkilediğinden bahsederken bu katılımcıların bir kısmı bu suçlularla cezaevi sonrasında da görüşmeye devam ettiklerini ifade etmektedir.

"Bu cezaevine girdim, sonra içeride yeni arkadaşlar edindim kendime. Çıktım, bu sefer onlarla görüşmeye başladım. Bu sefer tekrar suç işledim, bir daha cezaevine girdim. Bu sefer daha fazla suç işlemeye başladım." (K-10)

"-Şu an bazılarıyla hala görüşüyorum. Kimisinin numaralarını kaybettim. Kimisinin de numaraları duruyor. Duranlarla görüşüyorum. O şekilde." (K-29)

"-Ben doğru düzgün insanlarla yatamadım yani. Cinayet işleyenlerin arasında yattım." (K-25)

"-Gerçekten zor. Biz bir şey bilmiyoruz burada. Bizim maddi durumumuz yok. Adam çalmış ya da işte uyuşturucu satmış, adam kendine koli koli sigara söylüyor. Bizim yani belli bir gelirimiz var. Derler ya bir gün çalışmasak üç gün açız. Çok zor benim için cezaevi. Yok hiçbir şey." (K-15)

Katılımcıların, cezaevindeki olumsuz koşullardan yakındıkları, bunların başında da koğuşların kalabalık olması nedeniyle yaşanan yatak sıkıntısının geldiği görülmektedir.

"-Ondan sonra da 170 kişi vardı koğuşta, bir de onun pisliği sıkıntı. 100 kişilik koğuşta 170 kişi yatıyorduk." (K-27)

"-Abi, Allah kimseyi düşürmesin. Çok zor. Bir kere soğuk su, sıcak su yok. Yatak yok. 18 yatak var, 30 kişi kalıyor. Daha nasıl anlatayım abi?" (K-13)

"-Koğuşta 70-75 kişiydik. Normalde 20-21 kişilik koğuş. Yani, millet yerde yatıyor. Yerlerde yatıyor. Yani, biz de başta yerde yattık. Ondan sonra, sıra geliyor, yatağa çıkıyorsun." (K-25)

"-12 tane yatak vardı, 30 kişi kalıyorduk. Geçici koğuş diye. Yerlerde yattım ben. Daha doğrusu yaşlı abilerimiz de vardı. Sonuçta biz gençken onların yerde yatacak hali yok. Ben de geçtim kendim yerde yattım. Ondan sonra, öyleydi yani." (K-26)

"-Cezaevinde bir kere paranız yoksa sizi adam yerine kimse koymaz. Çünkü bir aylık koğuş parasından tutun, onu da geçelim, paran yoksa sigara içemezsin. Ne bileyim, bir şey yiyemezsin. Diyeceksin ki devlet vermiyor mu? Tabi ki veriyor. O üç öğün yemekle de orada yaşantısını süren insanlar da var. Ama bir mektubun gelmezse, bir ziyaretçin gelmezse, psikolojik olarak bittiğin zamandır o. Çünkü bakarsınız, arkadaşlarınızın ziyaretçisi geliyor,

parası geliyor haftalık. Sana bir şey gelmediği zaman o psikoloji daha çok baskı yapıyor o zaman. Yani yaşantı nasıl zor? Affedersin, bir tuvalete girmeye sıra bekleyeceksiniz, banyo yapmak için izin alacaksınız. Normal sağlıklı düşünen bir insanın cezaevine girmemesi için mücadele etmesi gerekir." (K-3)

"-Şimdi eskisi gibi değil cezaevleri. Şimdi her şey sıkılaşmış içeride. Kim güçlüyse onundur içerisi. Ortam, işte, yeni gelen mesela hiç bilmiyorsa, orayı bilmiyorsa eziliyordur orada. Her bir yükü ona yıkıyorlardır." (K-30)

"-Çok zor. Nasıl söyleyeyim size? Ya, anlatılmayacak gibi bir şey yani, nasıl anlatayım yani? Dört duvar. Her şeyden mahrumsun. Hele kimseniz yoksa. Hele geleniniz yoksa. İşte, ne bileyim yani. Çocuklar okuyordu benim o zaman, üniversite okuyorlardı. Geleniniz olmayınca bir sigaraya bile muhtaç oluyorsunuz. Temizlikler yaptırılıyor. Ne bileyim?" (K-8)

"-Allah kimseyi düşürmesin. Ailenden uzaksın. Teksin. Ne bileyim, bazı koğuşlarda öbür mahkumlara eziyet ediyorlar, haklarını yiyorlar, dövüyorlar, hem de çok kötü dövüyorlar. Onları görünce ben çok üzülmüştüm." (K-12)

"-Yani, düşünceler içindesin. Dakikan dakikanı tutmuyor. Orada frenlemezsen her an her şeyi yapabilirsin. Ama ben Allah'ın izniyle her zaman dedim ki bir olaya karşı, herhangi bir tartışmaya karşı, hayatta en büyük varlığım eşim ve çocuklarım olduğu için hep kendimi geri çektim. Bir kere olsun kurumla tartışmadım. Bir gardiyanla tartışmadım. Bir müdürle ya da içeride bir mahkumla tartışmadım. Gerek duymadım çünkü. Dedim ki buradan başım ağrımadan çıkıp gideyim." (K-19)

4.3.7.2. Olumlu deneyim

Bu tema altında, cezaevinde kalmanın eğitici ve öğretici tarafları vurgulanmaktadır. İşlediği suç nedeniyle kişinin pişman olmasında ve tekrar suç işlemesinin önlenmesinde cezaevi deneyiminin öneminden bahsedilmektedir.

"-Allah kimseyi düşürmesin. Ama her gencin, 20 yaşındaki bir gencin, nasıl askerlik varsa, 2 ay, 3 ay da bence oraları görmesi lazım ki suç ve suçludan uzak durması için. Oradaki yaşam tarzlarını görmesi için. Ben biraz şeyi severim. İnsanların hayatlarından böyle kendime bir dipnotlar almayı veya ne bileyim farklı insanlar tanımayı, yeri gelir böyle çok zengin insandır, yeri gelir kağıtçının biridir, böyle oturup konuşmayı seven bir insanım. Güzel bir deneyim mi derseniz, değil. Ama hayata dair öğretici olduğuna inandım yani." (K-5)

"-İnsan ders çıkartabilirse olumlu tarafı olabilir. Ama ben şu ana kadar hiç cezaevine girip de dışarıda olumlu faydalarını gören bir insan görmedim. Bin kişiden on kişisi belki gerçekten elini ayağını her şeyden çekmiştir. Benim bir arkadaşım var mesela, o da aynı şekilde. O biraz kafadan rahatsızdı, işte onu bıçaklıyor, bunu bıçaklıyordu, en son şimdi iki senedir, baktım çalışıyor." (K-3)

"-Cezaevi aslında zor. Ama her Türk erkeğinin, böyle ne bileyim okul gibi, askeriye gibi en az bir-iki ay girip yaşayıp orayı görmesini isterim yani." (K-29)

Sosyal faaliyetlere katılım, olumlu bir cezaevi deneyimi olarak belirtilmektedir.

"-Cezaevinde, işte spor yaptım. Normalde kitap fazla okumam, cezaevinde vaktim çok olduğu için kitap okudum." (K-12)

"-Sosyal faaliyetlere katılmaya çalışıyordum genelde. Genelde kitap okuyordum." (K-19)

"-Orada da tablo yapıyorduk, el işiyle uğraşıyorduk, bir şekilde vakit geçiriyorduk. O şekilde vakit harcıyordum yani." (K-24)

Uyuşturucu madde kullanıcıları açısından cezaevinin, uyuşturucu maddeden arınmak için olumlu bir deneyim sağlayabildiği görülmektedir.

"-3-5 gün zaten bu uyuşturucunun pisliğini çıkartıyorduk." (K-27)

5. Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulgularının tartışılacağı bu bölümde öncelikle, bu çalışmada niceliksel analizin hedeflenmediği, bu doğrultuda sayısal değerlendirme ve karşılaştırmalardan uzak durulduğu belirtilmelidir. Gereç ve Yöntem Bölümü'nde de ifade edildiği gibi, görüşmeler sırasındaki anlatımlara odaklanan ve kişilerin ağızlarından dökülen sözlerin merkezde olduğu çalışma ile bütünüyle niteliksel bir iş üretilmeye çalışılmıştır. Bu açıklamadan sonra, ikinci olarak bu çalışmanın, ele aldığı konuyla ilgili olarak genel sonuçlara ulaşmak gibi bir amacının bulunmadığının belirtilmesi gerekir. Böyle bir amaçla yola çıkılmamış ve örneklem de sonuçların genelleştirilmesini mümkün kılacak şekilde tasarlanmamıştır. 30 katılımcının dahil olduğu bu tez çalışmasının ortaya koyduğu verilerin, bu anlamda sınırlılık içerdiği düşünülebilir. Böyleyken, derinlemesine görüşmelerde ortaya konan ayrıntılı anlatımların, bu çalışmanın yer aldığı çerçeve içinde tam tersine zenginlik oluşturduğu da söylenebilir.

İlk tartışma noktası, suçların karşılaştırılması konusu ile ilgili olacaktır. Bu çalışmaya başlarken örneklemin, hırsızlık suçu faillerinden oluşturulmasına karar verilmiş ve konunun hırsızlık bağlamında ele alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Hırsızlık suçu failleriyle yapılmaya başlanan görüşmelerle birlikte, katılımcıların suçlarının yalnızca hırsızlık ile sınırlı kalmadığı, katılımcıların çoğunluğunun başka suçlar da işlemiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bu suçlar arasında, özellikle uyuşturucu madde kullanma ve yaralama gibi iki suç türünün yaygın olarak belirtildiği ve ön plana çıktığı görülmüştür. Çalışmanın daha başında, ilk yapılan görüşmelerde katılımcıların, farklı suçlar arasında karşılaştırmalar yaparak kendilerini ifade ettikleri dikkat çekmiştir. Bu karşılaştırmalar yoluyla kendi suçlarını olduğundan daha hafif ve önemsiz suçlar olarak göstermeye ve böylece kendilerini rahatlatmaya çalıştıkları düşünülen katılımcıların, aynı zamanda görüşmeler sırasında kendi suç deneyimlerinden bahsederken daha rahat oldukları ve kendilerine güvenerek konuştukları gözlemlenmiştir. Yani, karşılaştırmalar kullanmak, kişilerin suç konusunda konuşmalarını kolaylaştırıcı bir etki

sağlamıştır. Karşılaştırma, aynı zamanda rasyonalizasyon sürecinin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu konuya birazdan değinilecektir.

Bu çalışmada, sadece bir hırsızlık suçu olan ve başka bir suçu olmayan 5 katılımcı bulunmaktadır: K-4, K-13, K-17, K-18 ve K-23. Bu katılımcılarla yapılan görüşmelerin hiçbirinde suçlar arasında karşılaştırma içeren ifadelere rastlanmamıştır. Buradan, suçlar arası karşılaştırma yapma ile suç deneyimi arasında olumlu bir ilişkinin kurulabileceği ve suç deneyiminin artmasıyla birlikte karşılaştırma yapma olasılığının da artabileceği sonucuna ulaşılabilir. Bu karşılaştırmaların, yalnızca kişinin işlediği suçlar arasında yapılmadığı; katılımcı tarafından işlenmeyen suçların da karşılaştırmalara konu edilebildiği, yapılan görüşmeler sırasında ortaya konmuştur. Tek bir suçu olan katılımcılar arasında böyle bir duruma rastlanmadığı, yani bu katılımcılar tarafından işlenmeyen bir suçun karşılaştırma yapmak için kullanılmadığı görülmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, karşılaştırma mantığı için yine de deneyimin önemli olduğu ve karşılaştırmaların tesadüfen yapılmayıp bir gerçeklik zeminine dayandığı düşünülmektedir. Kısacası, suçlar arası karşılaştırma yapan katılımcıların, bu karşılaştırma için işlemedikleri bir suçu da kullansalar, birden çok suç işlemiş katılımcılar olduğunu söyleyebiliriz. Aynı katılımcının işlediği birden çok suç arasında sadece hırsızlık suçları bulunabildiği gibi hırsızlık dışındaki suçlar da yer alabilmektedir.

Buraya kadar anlatılan konular dikkatle ele alınıp değerlendirilmiş ve başlangıçta hırsızlık suçuyla sınırlandırılması planlanan çalışmanın kapsamının genişletilebileceği düşünülmüştür. Buna uygun olarak çalışmada yapılan analiz ve değerlendirmeler, yalnızca hırsızlık suçu için değil, bunun yanında genel bir suç konsepti bağlamında da ele alınmıştır.

Analiz sonucunda ortaya çıkan 7 kategorinin her biri kendi içinde bir bütünlük oluşturmakla birlikte, aynı zamanda birbirleriyle de ilişki içinde bulunmakta ve çalışmanın

bağlamının oluşturulmasına hizmet etmektedir. Suç işleyen, mahkemede yargılanıp hapis cezası alan, hapis cezasını tamamlayıp toplum hayatına dahil olan katılımcıların geçirmiş olduğu bu doğrusal sürecin izleri, kendini değerlendirme, başkaları tarafından değerlendirilme, hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler, sosyal çevre, suçu gerekçelendirme, mahkeme sürecinin değerlendirilmesi ve cezaevi deneyimi olarak adlandırılan kategoriler boyunca takip edilebilmektedir. Böylece, bu tezin ana konusunu oluşturan suçun rasyonalizasyonu konusunun temelleri ortaya konmaktadır.

Kendini değerlendirme kategorisi, katılımcıların kendilerini suçlu olarak görüp görmediklerini anlamayı hedeflemekte ve suçla ilgili olarak kendilerine yönelik değerlendirmelerini ele almaktadır. Burada amaçlanan, katılımcıların suçlu olup olmadıklarına ilişkin bir tartışma yapmak ve bu konuda bir karar vermek değildir. Yargı kararı ile suçlu bulunarak hapis cezası almış olan katılımcıların tamamı da bu çalışmada birer suçlu olarak yerini almıştır. İşledikleri suçlara ilişkin kişilerin ne düşündüğü, fail tarafından suç deneyiminin nasıl algılandığı ve değerlendirildiği gibi sorulara cevap bulmak, bu kategorinin ulaşmaya çalıştığı hedefler arasındadır. İlginç olarak bu konunun, görüşmeler sırasında suçsuzluğa ya da suçluluğa bağlandığı görülmüştür. Böylece, kendini suçlu ya da suçsuz olarak gören katılımcının bu değerlendirmesinin altında hangi faktörlerin yattığını açığa çıkarmanın önemli olduğu düşünülmüştür. Suçun nedenine ve gerekçelendirilmesine yönelik temel bilgiler verdiği düşünülen bu kategori, 3 temaya ayrılmıştır: suçlu olarak değerlendirme, suçsuz olarak değerlendirme ve değişkenlik gösteren değerlendirme. 30 katılımcının 6'sı kendini suçsuz olarak değerlendirmektedir. Bu 6 katılımcının 3'ünü, sadece 1 hırsızlık suçu olup başka suçu olmayan katılımcılar oluşturmaktadır (K-4, K-17, K-18). Suç sayısı arttıkça, kişinin kendini suçlu olarak değerlendirme olasılığının artmasının yanında, değişkenlik gösteren değerlendirme olasılığının da arttığı söylenebilir ki bu durumda işin içine yukarıda bahsedilen karşılaştırmaların girdiği görülmektedir. Ayrıca, birden çok suç işleyen

katılımcıların, kendilerini değerlendirirken zorlandıkları ve daha kompleks değerlendirmeler yaptıkları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların, kendilerini suçsuz olarak değerlendirirken dayanak olarak kullandıkları kriterler, suçsuz olarak değerlendirme teması altında yer alan alt temalara karşılık gelmektedir. Bu kriterlere göre, kişiler haksızlığa uğradıkları için, zarar vermediklerini düşündükleri için, yanlış anlaşıldıkları için, damgalanmış oldukları için, bilgisiz oldukları için ve kendi bakış açılarına göre hırsızlık suçunu işlemediklerini düşündükleri için kendilerini suçsuz olarak değerlendirmektedirler. Bunlar arasında, özellikle damgalanma konusunun önem taşıdığı düşünülmektedir. Yukarıda suç sayısı arttıkça kişinin kendini suçlu olarak değerlendirme olasılığının arttığı belirtilmişse de, örneğin K-15'in bu bilgiyi desteklemediği görülmektedir. 5 hırsızlık suçu olduğunu beyan eden K-15'in, kendini suçsuz olarak değerlendirdiği ve bunu yaparken en büyük dayanak noktasının da damgalanma olduğu anlaşılmaktadır: *"-Hepsi aynı gün değil. Kimi üç-dört ay sonra. Kimi benim haberim yokken… O demiş o da var. O da demiş o da var. Benim ismimi veriyorlar. Ben yokum orada. Bana patlıyor."*

Bir kişinin suçlu olarak görülebilmesi için başkaları tarafından suçlu olarak tanımlanması gerektiğini söyleyen damgalama ya da etiketleme teorisine göre, çevresinden aldığı tepkilerin sonucunda birey suçlu rolünü üstlenmeye zorlanmaktadır (Lemert, 1951).

"-Hani bir şey olduğu zaman, diyorlar ne yaptın? Herkes itip kakıyor bizi hani, ne yaptı diye, ne çaldı diye. Ben çalmadım, resmi çalışıyorum diyorum, inandıramıyorum kendimi." (K-15)

K-15, kendi anlatımından yola çıkıldığında, Becker (1963)'in söz ettiği kurallara uygun davranış kategorisi içinde, suçlu olmayan ancak suçlu olarak değerlendirilen kişi (falsely accused) olarak görülebilir (Becker, 1963).

Damgalanma konusu, başkaları tarafından değerlendirilme kategorisinde de karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların, toplum içinde ne tür tepkilere ve yaklaşımlara maruz kaldıklarını araştıran ve toplumla nasıl bir ilişki kurduklarını anlamayı amaçlayan bu kategoride yer alan önyargılı yaklaşımlar teması, damgalanma örnekleriyle doludur. Burada özellikle adli sicil kayıtları nedeniyle iş bulma konusunda yaşanan zorluklar ve bununla ilgili gelecek endişeleri yoğun olarak belirtilmiştir. Katılımcıların, sadece kendileri için değil, çocukları için de aynı endişeyi taşıdıkları anlaşılmaktadır. Yani damgalanmanın, suç işleyen bireylerin ötesinde, sonraki kuşaklara da taşınan uzun süreli bir etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca damgalanma, ekonomik ve sosyal etkilerinin yanında kişileri psikolojik olarak da etkilemekte ve toplum içinde yalnızlaşmaya neden olabilmektedir. Bir iş görüşmesinde yaşadıklarını paylaşan K-13, bu deneyim nedeniyle kendisini aşağılanmış hissettiğini, çok utandığını ve yaşadığı olumsuz deneyimin etkisinden uzun süre kurtulamadığını belirtmiştir. Temizlik elemanı olmak için girdiği mülakatta, kendisine yapacağı işle ilgili olmayan "-Su testisi su yolunda kırılır ne demektir?" sorusunun sorulduğunu söyleyen K-13, hırsızlık suçundan sabıkalı olduğu için kendisine bu sorunun sorulduğunu; bu soruyu duyduğunda dışlandığını hissederek işe kabul edilmeyeceğini anladığını paylaşmıştır.

Mahkeme sürecinin değerlendirilmesi kategorisinde de yukarıda anlatılanlara benzer şekilde damgalanma örnekleriyle karşılaşıyoruz. Bu kategorinin adil olmayan yargılanma teması altında sıklıkla belirtilen hakim kanaati kavramının aslında bir damgalanma sürecine işaret ettiği söylenebilir. K-18'e göre, hakim kanaatinin dayanağı, eski dosyasının varlığıdır: *"-…Hakim bey şey yapmadı yani. Kanaat getirdi. Daha önceki suçlarıma bakarak bana resmen dedi, yani sen dedi alışkınsın, bak eski dosyan da var…"* (K-18)

Damgalanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan önyargılı yaklaşımlara maruz kalmamak için katılımcıların, işlemiş oldukları suçları ve bunların karşılığında aldıkları cezaları toplum içinde gizlemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu araştırmanın ortaya koyduğu

en önemli bulgulardan biri olduğu düşünülen gizleme teması, başkaları tarafından değerlendirilme kategorisinde yer almakta ve 30 katılımcının 15'ini kapsamaktadır. Buna göre katılımcıların, işlemiş oldukları suçlara ilişkin bilgilerin tamamını ya da bir kısmını belirli durumlarda gizleyerek toplum içinde olumsuz tepkilerle karşılaşma ihtimalini azaltmaya çalıştıkları söz konusu edilebilir. Bu çalışmanın katılımcıları, çoğunlukla ortalama geçim düzeyine sahip olan, çalışma hayatına katılan, aileleri ile birlikte yaşayan ve yarısı çocuk sahibi olan kişilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bir suç geçmişine sahip olmak, toplum yaşamına dahil olmuş bu kişiler açısından kendi hayatlarında olumsuz etkiler yaratabilecek bir kaygı ve tehdit unsuru olarak değerlendirilmektedir. Değişik biçimlerde uygulandığı görülen gizleme stratejisi ile katılımcıların, toplum yaşamında alıştıkları düzeni korumayı amaçladıkları söylenebilir. Çünkü gizleme alanından çıktıklarında karşılaşabilecekleri önyargılı yaklaşımların, bu düzeni bozma ihtimali söz konusudur. Yaşadıkları çevrenin sınırları dışına çıkmamak, cezaevine girdiğini söylemek yerine yolculuğa çıktığını söylemek, iş yerinden yıllık izin ya da bir sağlık mazeretiyle uzun süreli izin alıp cezaevine girmek, düzeni koruyacak stratejiler olarak katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Bazı katılımcılar tamamen gizlenmeye çalıştıklarını söylerken bazıları, bulundukları çevreye göre kısmen açık olduklarını ifade etmektedir. Bu konudaki önemli bulgulardan biri de sosyal çevreye suçla ilgili açıklama yapılması gerektiğinde hırsızlık suçunun yerine başka bir suç hakkında açıklama yapmak ve böylece hırsızlık suçunu gizlemeye çalışmaktır: *"-Çevremiz bilmiyor yani mesela hırsızlıktan cezaevine girdiğimizi. Söylemiyoruz yani, uyuşturucu diyoruz."* (K-28)

K-28'in burada bahsettiği, uyuşturucu madde kullanma suçudur. K-28 için uyuşturucu madde kullanma suçunun, hırsızlıktan daha kolay kabul edilebilir bir suç olduğunu anlıyoruz. Aynı şekilde, K-28'in kurduğu sosyal ilişkiler ağının oluşturduğu toplumsal bütünün içinde de bu durumun geçerli olduğu çıkarımını yapabiliriz. Yani, çevreye hırsızlık yerine uyuşturucu

madde kullanma suçunu işlediğini söylemek, rastgele yapılmış bir açıklama olarak görülemez. Bu durumun, suç faillerinin zihinlerinde yer alan ve toplumda da karşılığı olan bir suç hiyerarşisinin varlığını gösterdiği düşünülmektedir. Bu hiyerarşi içinde sınıflandırılan suçların bir kısmının, diğerlerine göre daha kabul edilebilir olduğu ve normal görüldüğü söylenebilir. Böyle görülen suçlar söz konusu olduğunda failin, suçunu gizleme gereği duymadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni olarak da bu tür durumlarda failin, başkaları tarafından olumsuz bir biçimde değerlendirilmeyeceğine ve önyargılı yaklaşımlara maruz kalmayacağına yönelik bir tutum içinde bulunuyor olması düşünülebilir.

Uyuşturucu madde kullanma suçunun yanı sıra yaralama suçunun da yukarıda bahsedilen suç hiyerarşisi içinde alt seviyede konumlandırıldığı ve diğer suçlara oranlara daha kolay kabul edilebilir bir suç olarak değerlendirildiği görülmektedir: *"-Yaralama biraz daha şey olur. Yaralama olduğu için, taktı bana, ben de onu yaraladım derim. Bir şey olmaz."* (K-12)

K-12'nin bu ifadesinin altında yatan temel düşüncenin, gerekçelendirme ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Yani, yaralama suçu kolaylıkla gerekçelendirilebilmektedir. Böylece, yaralama suçu faili, işlediği suçu haklılaştırmakta zorlanmayacak ve bulunduğu sosyal çevre içinde olumsuz bir tepkiyle karşılaşmadan hayatına devam edebilecektir. Bu çalışmada bahsedilen suçlar, suçun en temel şekliyle ele alınmış ve nitelikli haller açısından bir ayrım gözetilmemiştir. Böyleyken, burada sözü edilen yaralama suçu ile çoğunlukla mağdur üzerindeki etkisi basit bir tıbbi müdahaleyle giderilebilecek ölçüde hafif olan ve basit yaralama olarak ifade edilebilecek yaralamaların kastedildiği belirtilmelidir.

Peki bu suçlar neye göre sınıflandırılmakta ve suçlar arası karşılaştırmalar yapılırken failler tarafından hangi kriterler kullanılmaktadır? K-12'nin yukarıdaki alıntısı ile devam edersek, burada bir nötralizasyon tekniğinin kullanıldığından söz edebiliriz. Burada faile

takan mağdurun, cezalandırılmayı hak ettiği belirtilerek aslında mağdurun reddedilmesi tekniği kullanılmaktadır (Sykes ve Matza, 1957). Suçun işlenmesindeki haklılık, mağdurun bunu hak ediyor olduğu anlayışına dayandırılmakta ve fail aslında kendisinin bir cezalandırıcı konumunda bulunduğunu göstermektedir. Mağduru cezalandırmanın, hırsızlık gibi toplumda damgalanmaya neden olacak bir suç davranışı olarak görülmediği düşünülebilir. Burada önemli olan bir diğer kriter de suçun niteliğidir. Yani, yaralama suçu ölümle ya da ciddi düzeyde bir sakatlanmayla sonuçlansa, fail tarafından bu kadar kolay gerekçelendirilemeyeceğini düşünebiliriz. K-2'nin şu anlatımında da suçun niteliğinin önemli bir kriter olarak görüldüğü anlaşılmaktadır: *"-İki vatandaş dövüşür, affınıza sığınıyorum, iki tokat sen bana atarsın, bir tokat da ben sana atarım, olay orada biter."* Burada da suçun sonucunun hafif nitelikte olması, o suçun işlenmesindeki haklılığı dile getiren bir gerekçelendirmenin yapılmasını kolaylaştırmaktadır.

"... Bir devletimiz, iki namusumuz, üç ekmeğimiz. Bunların haricinde hiçbir şekilde bir şey olmaz. Vatanımız için suç işlerim, namusum için suç işlerim, adam ekmeğime göz dikti miydi, bunlarla ilgili, suç işlerim değil de tepki veririm diyelim yani. Tepkim o." (K-2) Buradaki alıntıda da mağdurun cezalandırılmayı hak ettiği durumlar sayılarak bu cezalandırmanın gerekli olduğuna ve bir suç davranışı olarak görülemeyeceğine yönelik mesajlar verilmektedir. K-2'nin kendine güvenerek yüksek perdeden başladığı anlatımının, sonlara doğru bu güveni kaybettiği ve "-suç işlerim" diye tamamladığı cümlelerin, en sonunda "-suç işlerim değil de tepki veririm" ifadesiyle bağlandığı görülmektedir. Bu durum, K-2'nin kendi kendine uyguladığı bir sansür biçimi olarak yorumlanabilir. Bu araştırmanın sınırlılıklarından birini ortaya koyması bakımından da belirtilen ifadelerin önemli olduğu düşünülmektedir. Suç failleriyle yapılan görüşmelerde, ne kadar özgür bir ortamda görüşme yapılırsa yapılsın, faillerin zihinlerinde bir takım düzenlemeler ve ayıklamalar yapılıyor olabileceği burada tekrar belirtilmelidir.

İşlenen suçun karşılığında alınan cezanın süresi de bir karşılaştırma kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır: *"- ... Yani, hırsızlığa bu kadar ceza verilmesi, yani bir cinayet işlesek aynı cezayı alırız."* (K-7) Ceza süresinin fazla olması, suç hiyerarşisi içinde o suçu üst seviyede konumlandırmaktadır. Bu da o suçun kolayca gerekçelendirilemeyeceğini ve toplum içinde önyargılı yaklaşımlara neden olabileceği için fail açısından gizlenme ihtimalini arttırabileceğini düşündürtmektedir.

Suç işlediği için failin hissettiğini belirttiği suçluluk, pişmanlık ya da utanç gibi olumsuz duygular, kendini değerlendirme kriteri olmasının yanında suçlar arası karşılaştırma kriteri olarak da değerlendirilebilir. Bununla ilişkili olarak failin, suç sonucunda zarar verdiğini düşünmesi de aynı şekilde karşılaştırma için önemli bir kriter olarak gösterilebilir. Yani, suçunun yol açtığı zararın büyük olması, fail üzerinde olumsuz duyguların ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır. Bu da o suçu, gerekçelendirilmesi o kadar da kolay olmayan daha ağır bir suç sınıfına sokacak, katılımcıların ifadesiyle yüz kızartıcı hale getirecektir. Hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler kategorisinde, katılımcıların bu yöndeki anlatımlarını görebiliriz. Bu kategori altında, hırsızlık suçuyla ilgili olarak katılımcıların neler düşündüğü ve hırsızlığın nasıl değerlendirildiği ele alınmıştır. Katılımcıların tamamının da hırsızlık konusunda olumsuz düşünceler ortaya koyduğu ve genelgeçer toplumsal norm ve değerlerle uyumlu olduğu görülmüştür. Bu kategorinin ortaya koyduğu en temel bulgu, hırsızlığın yüz kızartıcı ve ağır bir suç olduğu bilgisinin, bütün katılımcılar tarafından paylaşılıyor olmasıdır. Hırsızlıkla ilgili olumlu bir görüş bildiren tek bir katılımcı bile bulunmamaktadır. K-17'nin şu ifadesi, katılımcıların genel yaklaşımını ifade etmektedir: *"-Ayıp bir şey. Yüz kızartıcı bir suç."* (K-17)

Hırsızlığın, bu suça maruz kalan açısından haksızlığa ve zarara neden olduğu da katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır: *"-Haksız yere bir insanın, ben kendimi empati*

yapıyorum, yani benim de şu anda bir çalışmış etmişliğim olsa, bir yüz milyon, iki yüz milyon kenarda olsa, alındığını düşünsem, hırsızlığa karşıyım yani." (K-5)

Görüldüğü gibi, katılımcılar hırsızlığın haksızlığa ve zarara neden olabilecek ağır bir suç olduğunun farkındadırlar. Dolayısıyla bu suçu kabullenmek ve gerekçelendirmek failler için hiç de kolay olmayacaktır. Hırsızlığın, her şeyden önce failler üzerinde suçluluk ve utanç gibi olumsuz duygulara neden olduğu görülmektedir. İkinci olarak da hırsızlık, damgalanma sonucu toplum yaşamından dışlanma ve işsizlik gibi sosyal ve ekonomik problemlerin ortaya çıkma ihtimalini arttırmaktadır. Buna yönelik bir çözüm yolu olarak da gizlenme stratejisinin devreye gireceğini söyleyebiliriz. Tabi ki bu strateji her zaman ve her koşulda geçerli olmayacak ve geleceğe yönelik, hatta failin çocuklarının geleceğini de ilgilendiren kaygıları beraberinde getirecektir. Gizlenen şeyin bir gün açığa çıkma ihtimali söz konusudur. Bu durumda suç faillerinin her zaman gerekçelere ihtiyaç duyduğunu belirtebiliriz. Bu düşünce şu şekilde de ifade edilebilir: hırsızlık suçu failleri, kuvvetli gerekçelere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle hırsızlık, başka suçlarla karşılaştırılarak gerekçelendirilmekte, böylece gerekçenin kuvveti arttırılmaya çalışılmaktadır. Kendini değerlendirme kategorisine bakarsak bu değerlendirmenin sabit olmadığını ve pek çok değişik faktörden etkilenerek değişkenlik gösterdiğini görebiliriz. Bu kategorinin değişkenlik gösteren değerlendirme temasında yer alan ve faillerin, farklı suçlarına göre ya da zamana göre değişen kompleks değerlendirmelerinin de aslında daha sağlam gerekçeler oluşturmaya hizmet ettiği söylenebilir. Mesela, hırsızlık suçunu işlediği sırada bir suç işlediğinin farkında olmadığını ya da bunu önemsemediğini söyleyen failin, bu suç nedeniyle bugün suçluluk, utanç ve pişmanlık hissettiğini söylemesi, kendisinin aslında iyi biri olduğunu, zamanla hatasını anladığını ve değiştiğini ifade eden mesajlar içermektedir. Böyle söyleyerek, yaşadığı suçluluk duygusunu hafifletmenin yanı sıra kendisini toplumun gözünde olumlu bir kişilik olarak da sunmakta olan failin yaptığı, aslında gerekçesini kuvvetlendirmeye çalışmaktır.

Suçlar arası karşılaştırmalarda farklı kriterler söz konusu olsa da temel olarak bu karşılaştırmaların, suçun gerekçelendirilmesi ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların anlatımlarından verilen örneklerin de gösterdiği gibi, kişilerin zihinlerinde kolayca gerekçelendirilebilen suçların yanı sıra o kadar da kolay gerekçelendirilemeyen suçların da bulunduğu görülmektedir. Her ne olursa olsun, faillerin zihinlerinde bir gerekçenin var olduğunu söyleyebiliriz.

Suçu gerekçelendirme kategorisinin iki temasından birini, suçlar arası karşılaştırmalar yapma teması oluşturmakta ve bu tema, katılımcılar tarafından yaygın olarak kullanılan bir nötralizasyon tekniğini ifade etmektedir. Genel Bilgiler Bölümü'nde belirtildiği gibi, bu çalışmada nötralizasyon, rasyonalizasyon ve gerekçelendirme kavramları arasında herhangi bir fark gözetilmemekte ve bu üç kavram zaman zaman birbirinin yerine kullanılabilmektedir. Yani, gerekçelendirmenin suçtan önce mi yoksa sonra mı geldiği konusunun önemli olmadığı düşünülmektedir. Burada önemli görülen nokta, önce ya da sonra, gerekçelendirmenin yapılıyor olmasıdır. Bir suç gerekçesi ile ortaya konan şeyin aslında ne olduğu, neye dayandığı, ne işe yaradığı ve bize ne söylediği gibi sorular, öncelikle yanıt bulmayı beklemektedir.

Suçu gerekçelendirme kategorisinin diğer teması ise sorumluluğu reddetme temasıdır. Katılımcıların tamamının, gerçekleştirdikleri eylemlerden kendilerini sorumlu olarak görmedikleri ve bu eylemlerdeki sorumluluğu dışsal faktörlere yükledikleri anlaşılmaktadır. Yani, suç faillerinin değişik gerekçeler kullanarak sorumluluklarını kendilerinden uzaklaştırdıkları söylenebilir. Yukarıda, hırsızlık suçuyla ilgili düşünceler kategorisinden bahsedilmiş ve 30 katılımcının tamamının da hırsızlık konusunda olumsuz görüşler ortaya koyduğu belirtilmiştir. Bu katılımcıların hepsi de bir nötralizasyon tekniği olarak görülen sorumluluğu reddetme tekniğini kullanmaktadır.

Pandemi dönemindeki karantina kurallarına uyulmamasının nedenlerinin araştırıldığı çalışmasında, karantina kurallarını ihlal eden kişilerin, bu davranışlarını temel olarak iki farklı yolla nötralize ettiğini belirten Harris (2020)'e göre, bu yollardan biri olan sorumluluğun reddedilmesi yöntemi, öncelikle davranışın yanlış olduğunun kabul edilmesini gerektirmektedir (Harris, 2020). Buna göre, bu çalışmada yer alan ve hırsızlığın yüz kızartıcı bir suç olduğunu düşünen 30 katılımcının tamamının da sorumluluğun reddedilmesi tekniğini kullanıyor olması, Harris (2020)'in çalışmasının ortaya koyduğu sonuçlarla uyumludur. Görüldüğü gibi, bu çalışmada hırsızlığın utanç verici ve ağır bir suç olduğunu düşünen hırsızlık suçu failleri, sorumluluğun reddedilmesi tekniğini kullanarak hırsızlık suçunu gerekçelendirmektedirler. Bu gerekçelendirmenin ön koşulunu, bu faillerin hırsızlık suçuna yönelik olumsuz değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Bu değerlendirmeler bu kadar olumsuz olmasa, yani katılımcılardan hırsızlık suçunu onaylayan ve daha olumlu yaklaşımlar içeren bilgiler edinilmiş olsa bu durumda, gerekçelendirmeye gerek duyulmayacağı ya da daha az gerekçe kullanılacağı düşünülebilir. Katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda, ilkokulu bitirmeyen 2 katılımcı olduğunu, 11'inin ilkokul, 12'sinin ortaokul, 4'ünün lise ve 1'inin üniversite mezunu olduğunu; çoğunluğunun bir meslek ya da iş sahibi olduğunu ve halihazırda orta gelir düzeyinde bir işte çalıştığını; 14'ünün evli ve çocuk sahibi olduğunu görüyoruz. Bekar olan katılımcıların çoğunluğu da aileleriyle birlikte yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yani, katılımcı grubunun, toplumla kaynaşmış olduğunu ve toplumsal bağlılıklarının bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmadaki katılımcıların hırsızlığa yönelik olumsuz değerlendirmelerinin, belirtilen bağlılıklarla uyumlu bir ilişki içinde bulunduğu düşünülmektedir. Bu anlamda çalışma, Copes tarafından 2003 yılında oto hırsızlarıyla yapılan araştırmanın sonuçlarıyla da uyumluluk göstermektedir. Bu araştırmaya göre, toplumsal bağlılığı daha yüksek olan suçluların, nötralizasyon tekniklerini kullanma olasılığının diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Copes, 2003). Bahsedilen çalışmada,

toplumsal bağlılığın derecesinin, iş, medeni durum ve eğitim olmak üzere üç ayrı kriter kullanılarak ölçüldüğü görülmektedir (Copes, 2003). Toplumsal normlarla uyum içinde olduğu ve genel olarak toplumla radikal bir çatışma içinde bulunmadığı düşünülen 30 katılımcının tamamı için rasyonalizasyon kullanımı, beklentilere uygun bir davranış olarak görülebilir. Lokanta çalışanlarının hırsızlığını konu alan ve hırsızlığın pek çok farklı şekilde nötralize edildiğini gösteren bir diğer çalışmanın sonucu da bununla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Buna göre, geçerli olan egemen ahlak kuralları, lokanta içinde ya da dışında, hırsızlık davranışını etkilemektedir (Shigihara, 2013). Bunların yanı sıra, toplumsal bağlılık ve toplumsal kontrol ile nötralizasyon arasındaki ilişki konusunda tam tersi sonuçların ortaya konduğu çalışmaların bulunduğu da belirtilmelidir (Costello, 2000). Hırsızlık suçu konusunda, yaşları 10 ile 17 arasında değişen 30 katılımcı ile Chi Mei (2008) tarafından gerçekleştirilen niteliksel çalışmanın sonucunun da bu tez çalışmasındaki sonuçlarla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Nötralizasyon tekniklerinin, çocuk ve gençlerin hırsızlık yapmaya karar vermelerinde önemli bir rol oynadığını söyleyen Chi Mei, bu çocuk ve gençlerin, işledikleri suçlardan anne ve babalarını ya da kontrol edemedikleri fiziksel ihtiyaçlarını sorumlu tuttuklarını belirterek en sık kullanılan nötralizasyon tekniğinin, sorumluluğun reddedilmesi tekniği olduğunu ortaya koymaktadır (Chi Mei, 2008).

Tekrarlayacak olursak 30 katılımcının tamamının da sorumluluğu reddetme tekniğini kullanarak hırsızlık suçunu nötralize ettiğini görüyoruz. Peki bu kişileri, sorumluluklarını reddetmeye götüren unsurlar nelerdir? Bunlar araştırma boyunca ekonomik ihtiyaç, suçlu sosyal çevre, madde etkisi, suç işleme fırsatının olması, dürtüsel davranma, kadercilik ve ceza almayacağını düşünme gibi gerekçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sırasında, katılımcıların anlatımlarında ağırlık oluşturduğu görülen ve ayrı bir kategoriyle ifade edilen sosyal çevre, üzerinde özellikle durulmayı hak etmektedir. Bu çalışmada sosyal çevre kavramı ile aile, komşu, arkadaş ve iş çevresi gibi düzenli sosyal ilişkilere olanak sağlayan ve bireyi

sınırlandıran sosyal alanlar kastedilmektedir. Belirtilen sosyal alanlar içinde suç işlemiş hiç kimsenin bulunmadığını söyleyen 5 katılımcı bulunmaktadır. Diğerleri sosyal çevreleri içinde suç işleyen kişilerin olduğunu belirtmektedirler. Suçlu sosyal çevre, bir gerekçe olarak katılımcılar tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Bu katılımcıların, çoğunlukla suçla ilişkili çevrelerini değiştirdiklerini söyleyerek bu konudan, geçmişte kalan bir durum olarak bahsettikleri görülmektedir. Konuyla ilgili bulgular değerlendirildiğinde, suç davranışının ortaya çıkmasında sosyal çevre faktörünün oldukça önemli bir etkiye sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Cezaevi deneyimi kategorisinin olumsuz deneyim teması altında da bu konunun vurgulandığını görebiliriz. Bazı katılımcılar, cezaevinde başka suçlularla tanışmanın kendilerini olumsuz etkilediğinden bahsederken bu katılımcıların bir kısmı bu suçlularla cezaevi sonrasında da görüşmeye devam ettiklerini ifade etmektedir: *"Bu cezaevine girdim, sonra içeride yeni arkadaşlar edindim kendime. Çıktım, bu sefer onlarla görüşmeye başladım. Bu sefer tekrar suç işledim, bir daha cezaevine girdim. Bu sefer daha fazla suç işlemeye başladım."* (K-10)

K-10'un anlatımı, kendi gerçeklik durumuna ilişkin bireysel bir deneyimin ifadesi olmasının yanı sıra, suç davranışını haklılaştırma çabası olarak da ifade edilebilir. Böylece, sosyal çevresindeki suçluların etkisiyle suç işlemiş olduğunu söyleyerek hem kendini rahatlattığı hem de kendini başkalarına karşı olumlu göstermeye çalıştığı söz konusu edilebilir. Burada, suç işleme nedeninin, nötralizasyonla örtüştüğü görülmektedir.

Suça yönelik gerekçelerin, aynı zamanda suç işleme motivasyonu ve suç işleme nedenleri hakkında da önemli bilgiler verdiği düşünülmektedir. Bu çalışmada, motivasyon, farklı sosyal bağlamlarda değişebilen sosyal bir yapı olarak kavramsallaştırılmaktadır (Yeager ve Reed, 1998). Sosyal şartlar ve sosyal öğrenme süreçleri, suç işleme motivasyonu üzerinde etkili olmakta ve suç davranışına yönelik dürtüler, güdüler ve rasyonalizasyonlar öğrenilmektedir (Sutherland, 1947). Bu bilgiler ışığında bulguları değerlendirdiğimizde, suçlu

sosyal çevrenin, suç davranışının ortaya çıkışında çok önemli bir temel teşkil ettiğini ve aynı zamanda nötralizasyonu da kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca, suç failleri tarafından bir gerekçe olarak kullanıldığı görülen sosyal çevre etkisini, aynı zamanda suç işleme motivasyonunu da harekete geçiren bir unsur olarak değerlendirebiliriz.

Bu çalışmada, sorumluluğu reddetme yöntemine dayanak oluşturan bir diğer önemli unsur, suç işleme fırsatına sahip olunması ile ilgilidir. Kolay ve cazip fırsatlar, insanları suç işlemeye teşvik etmektedir (Felson ve Clarke, 1998). Bu konudaki bulgulara bakıldığında, suça zemin hazırlayan ya da suç işlemeyi kolaylaştıran herhangi bir unsurun, katılımcılar tarafından suç işlemeye yönelik bir fırsat olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Fırsatların, yalnızca mala karşı suçlarda değil, bütün suçların ortaya çıkışında rol oynadığı belirtilmelidir (Felson ve Clarke, 1998). Söz konusu edilen bu fırsatın, işlenen suçu haklılaştırmayı hedefleyen önemli bir gerekçe olarak kullanıldığı söylenebilir: *"-…Üstünde alarmın olmadığını görünce ben de aldım. Gizli alarm varmış. Mağazadan çıkarken ötünce polisler beni karakola götürmüştü."* (K-12)

K-12'nin bu anlatımına göre, mağazadaki giysilerin üzerinde alarm olmadığını görmesi, K-12'ye hırsızlık yapmak için uygun bir fırsat yaratmıştır. Benzer bir durumu, K-6'nın şu anlatımında da görebiliriz: *"-Beyazıt Meydanı'ndaydık. O zaman durumum yoktu. Biraz borçlarım da vardı. Zaten kapısı açıktı. Kapıdan girip sadece sigaraları aldım, büfeden çıkınca yakalandım."* (K-6)

K-6 için büfenin kapısının açık olmasının, hırsızlık yapma fırsatı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu anlatım üzerinde dikkatle durursak, işlenen suçun, aynı zamanda ekonomik gerekçelerle de desteklendiğini görürüz. K-6'nın ekonomik durumu iyi değildir, borçları vardır, bir gün Beyazıt Meydanı'nda dolaşmaktadır, dolaşırken gördüğü bir büfenin kapısının açık olduğunu fark eder, hemen içeri girer, içeride bulduğu sigaraları çalar -

sigaraları aldım diye ifade etmiştir- ve çıkışta da yakalanır. Burada anlatılanlar, gerçek olabileceği gibi tamamen ya da kısmen K-6'nın zihninde yarattığı hayal mahsulü bir hikaye de olabilir. Öyle de olsa, bu anlatılanların bir nötralizasyon olduğu gerçeği değişmeyecektir. Çünkü bunları anlatarak K-6'nın dışarıya karşı olumlu bir imaj ortaya koymaya çalıştığını ve toplumla uyumlu bir birey olduğunu yansıtma çabası içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bulduğu bir hırsızlık fırsatını değerlendirdiğini anlatırken o sırada borçları olduğunu da söyleyerek kendi gerekçesini sağlamlaştırmaktadır. Böylece ekonomik ihtiyaç gerekçesinin de sorumluluk reddedilirken kullanıldığını görüyoruz.

Bu çalışmada yer alan ekonomik ihtiyaç gerekçesi, sorumluluğu reddetme temasının alt temalarından birini oluşturmaktadır. Bu konudaki bulguların, K-6'nın anlatımıyla benzer özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Yani, katılımcıların yaşamış oldukları ekonomik sorunlar ve bu sorunlar nedeniyle karşılayamadıkları ihtiyaçlar, temel gerekçeler olarak belirtilmektedir. Yukarıda bahsedilen, 2008 tarihli Chi Mei'in çalışmasını burada hatırlarsak, temel ihtiyaçların giderilmesi de sorumluluğu reddederken kullanılan bir gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen çalışmada, bir gencin, açlıktan dolayı hırsızlık yapmış olduğunu söylediği görülmektedir (Chi Mei, 2008).

Sorumluluğu reddederken katılımcıların kullandığı bir başka gerekçe de dürtüsel davranmadır. Dürtüsel davranma alt temasında yer alan anlatımlar incelendiğinde, suç ile anlık davranış arasında bir ilişki kurulduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, sonuçlarını düşünmeden davranmanın, kendilerini suç işlemeye yönelttiğini belirterek hem pişmanlıklarını ifade etmekte hem de bu davranışlarını suç işleme gerekçesi olarak ortaya koymaktadırlar: *"-Bir anlık oldu. Evet. Elbiseyi görüp aldım. Anlık. İlk defa oldu. Hiçbir şey diyemedim. Öyle kaldım. Kabul ettim, tabi. Şoktaydım."* (K-16)

K-23'ün gerekçesinin ise şeytana uymak olduğunu görüyoruz: **"**-*Onun niyetiyle girdik ama sonradan işte şeytana uyup farklı şeyler yaptık."* (K-23)

Alkol, uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı da suç işleme gerekçesi olarak karşımıza sıklıkla çıkmakta ve madde etkisi, bu çalışmadaki sorumluluğu reddetme temasının alt temalarından birini oluşturmaktadır. Bu gerekçeyi kullanan katılımcıların bir kısmı madde etkisi altında suç işlediklerini belirtirken bir kısmı maddeye ulaşmak amacıyla suça yöneldiklerini belirtmişlerdir. Alkol ve madde kullanımı, sorumluluğu reddetme yönteminin yaygın bir biçimi olarak görülmektedir (Cromwell ve Thurman, 2003). Bu konudaki bulgulara bakıldığında, katılımcıların anlatımlarının madde etkisi yanında suçlu sosyal çevre, ekonomik ihtiyaç, dürtüsel davranma ve fırsat gibi gerekçelerin bazılarını da içerdiği anlaşılmaktadır: *"-İşte abi, uyuşturucuya düştük. Uyuşturucuya düştükten sonra artık ortamın da değişiyor. Normal arkadaşlarından farklı arkadaşlara dönüşüyorsun, farklı insanlarla karşılaşıyorsun artık. Bir süre sonra para bulamamaya başlıyorsun. Para bulamayınca insanların yanında dolaşmaya başlıyorsun. Diyorsun oradan bir şey gelir mi. Oradan o getirir içer miyiz, bu getirir kaldırır mıyız, götürür müyüz?..."* (K-25)

Ayrıca, cezaevi deneyimi kategorisinin olumlu deneyim teması altında, uyuşturucu madde kullanıcıları açısından cezaevi sürecinin, uyuşturucu maddeden arınmak için olumlu bir deneyim sağlayabildiği görülmektedir: *"-3-5 gün zaten bu uyuşturucunun pisliğini çıkartıyorduk."* (K-27)

Kadercilik alt temasına geldiğimizde, burada yer alan katılımcıların, suç ve cezaya yönelik kendi süreçlerini kaderci bir yaklaşımla değerlendirdiklerini söyleyebiliriz. Bu değerlendirmeler, suç işleme gerekçeleri olarak ortaya konmakta ve sorumluluğun kadere yüklendiği anlaşılmaktadır: *"-Abi ne desem. O kesilmiş yani."* (K-20)

Kadercilik, suçun kültürel gerekçelerle rasyonalize edildiği fikrini de örneklendirmektedir. Türkiye'de dindarlık konusunda yapılan bir çalışmanın sonucunda, kadercilik veya metafizik güçler tarafından büyük ölçüde belirlenen bir hayat algısının yaygın olarak paylaşıldığı ortaya konmuştur (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009). Bu konudaki bulgulara baktığımızda, belirtilen çalışmanın sonucuyla uyumlu olarak, katılımcıların anlatımlarındaki kaderciliğin izlerini görebiliriz: **"-***Ben çünkü yıllarım içeride geçmiş, çocuğumdan ayrı kalmışım. Cam arkasından çocuğumu görmüşüm. Bunlar hep yazılmıştır yani."* (K-1)

Benzer şekilde, mahkeme sürecinin değerlendirilmesi kategorisinde de kaderci yaklaşımlara rastlanmaktadır. Haksızlığa uğradıklarını söyleseler de katılımcıların, aldıkları cezaları kaderci bir yaklaşımla kabullendikleri görülmektedir: *"-Her şeyde bir hayır varmış. Belki ben ceza almasam ne kötü işlere girecektim." (K-21)*

Suç sonucunda ceza almayacağını düşünmek de sorumluluğu reddederken yararlanılan bir gerekçe olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda katılımcıların, işlenen suçun arkasından mutlaka cezalandırmanın gelmeyeceğini ve ceza almayacaklarını ya da çok az ceza alacaklarını düşündükleri görülmektedir: **"-***Ben sana bir şey söyleyeyim mi, hırsızlığın cezası da yok. Yani ben yapsam, o işe yönelsem, üç ay yatırıyor seni, çıkartıyor yani. İstediğin kadar da kasa patlat, istediğin kadar da altın say. Sattım, borcuma verdim de, üç ay yatıp çıkıyorsun."* (K-20)

Çalışma bulgularını değerlendirdiğimizde, kadercilik gibi kültürel dayanaklara sahip olduğu düşünülen farklı gerekçelendirmelerin, katılımcılar tarafından sıklıkla kullanıldığını söyleyebiliriz. Cezaevi deneyimi kategorisinin olumlu deneyim temasında yer alan şu anlatıma bakalım: *"-Cezaevi aslında zor. Ama her Türk erkeğinin, böyle ne bileyim okul gibi, askeriye gibi en az bir-iki ay girip yaşayıp orayı görmesini isterim yani."* (K-29)

K-29'un bu açıklamasında suçla ilgili bir durumun, kültürel olarak önemli ve değerli kabul edilen toplumsal kurumlarla ilişkilendirildiğini görüyoruz. Bunu biraz açmaya çalışalım: tüm hayatı boyunca kişinin gelişimine katkıda bulunduğu düşünülen ve aslında zorunlu olan okul ve askerlik gibi toplumsal görevlerin, toplum tarafından olumsuz görülen suç konusuyla ortak bir bağlamda değerlendirildiği ve bunları bir araya getiren ortak zeminin ise kültürel kabuller olduğu düşünülebilir. Nasıl yurttaşlar olduğumuzu belirleyen ve devlet tarafından verilen zorunlu görevlerin dahil olduğu bir bağlamı, suç noktasına taşıyan katılımcılar, böyle yaparak aslında negatif bir durumu pozitif bir bağlama oturtmaktadırlar. Yani, bir rasyonalizasyon yapmaktadırlar. Rasyonalizasyonu, burada belirttiğimiz şekilde de tanımlayabiliriz. Buna göre, K-29'un yaptığı rasyonalizasyonun dayanağının kültürel unsurlar olduğunu söyleyebiliriz. Burada şöyle bir mantığın izlerini görebiliriz: bir yurttaşın sorumluluğu suça karışmadan, başkalarına zarar vermeden yaşamaktır. Suç ise iyi bir yurttaş olma sorumluluğunu bozan bir durumdur. Askerlik ve okul gibi kurumları buraya çağırarak bunları bir anlamda eşitlemiş olan suç faili, böylece suçunu gerekçelendirmiş olmaktadır. Başka bir ifadeyle, kendi suçluluğuna kültürel bağlamda bir yanıt bulmaktadır.

Suçun, kültürel faktörler kullanılarak rasyonalize edilmesinin bir diğer örneği de suçların karşılaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Yaralama suçunun, hırsızlık suçuna göre daha kolay kabul edilebilir olması, kültürel faktörlerle ilişkili olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar açısından, şiddetin toplum nezdinde belli durumlarda başvurulabilecek bir yol olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu anlayışın sonucunda, kişinin kendisini ya da ailesini savunmak, namusunu korumak gibi gerekçelerle yaralama suçunu rasyonalize ettiği görülmektedir. Belirli bir cinsiyet kimliğini ifade eden, erkeklik ve delikanlılık gibi kavramlara ilişkin kalıpyargıların, katılımcıların yaptıkları suç karşılaştırmaları sırasında, yaralama suçunu gerekçelendirirken belirleyici olduğu düşünülmüştür: *"-Çok ağır küfürler ettiler. Eşime. Aileme. Ağza alınmayacak küfürler ettiler. Erkekliğime yediremedim."* (K-2)

Yaralama suçu gerekçelendirilirken ön plana çıkan unsurun aile olduğu görülmektedir: *"-Aileme laf söyletecek insan değilim. Delikanlı adamız sonuçta. Karşılığını veririm yani, öyle bırakmam."* (K-21) Görüldüğü gibi, katılımcılar için aile, korunması, kollanması ve gerektiğinde savunulması gereken bir şeydir.

Bu çalışmanın sonucunda, hırsızlık suçu faillerinin, iki nötralizasyon tekniğini kullandıkları görülmüştür: sorumluluğu reddetme ve suçlar arası karşılaştırmalar yapma. Nötralizasyon teorisinin orijinalinde yer alan zararın reddedilmesi, mağdurun reddedilmesi, suçlayanların suçlu çıkarılması ve üstün bir bağlılık duygusuyla hareket edilmesi tekniklerine ise bu çalışmada hırsızlık suçu için rastlanmamıştır.

Katılımcıların çoğunluğunun hırsızlık dışında suçlar da işlemiş olmaları nedeniyle, bu çalışmada farklı suçlar arasında yapılan karşılaştırmaların, gerçekçi bir zemine dayalı olarak yapıldığı düşünülmektedir. İlk kez Cromwell ve Thurman (2003) tarafından ortaya atılan karşılaştırmalı gerekçe (justification by comparison) tekniğine göre, suçlular, işlemiş oldukları suçları daha ağır suçlarla karşılaştırarak suç eylemlerini rasyonalize etmektedirler. Bu karşılaştırma ile aslında daha kötüsünü yapabilecek durumda olduklarını ama başkaları kadar kötü bir eylemde bulunmadıklarını ifade eden suçluların böylece özsaygılarını korumaya çalıştıkları söylenebilir (Cromwell ve Thurman, 2003). Belirtilen çalışmaya baktığımızda, karşılaştırmalı gerekçe altında değerlendirilen katılımcıların, kendi suçlarını, işlemedikleri daha ağır suçlarla karşılaştırdıklarını, yani hipotetik ya da varsayımsal diyebileceğimiz gerekçelendirmeler yaptıklarını görebiliriz (Cromwell ve Thurman, 2003). Bu tez çalışmasında ise suçlar arasında yapıldığı görülen bu karşılaştırmaların çoğunlukla hipotetik olmadığı, katılımcıların işlemiş oldukları suçların karşılaştırıldığı ve Cromwell ve Thurman'ın belirttiğinin aksine, karşılaştırma için daha hafif suçların kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların kendi zihinlerinde bir suç sınıflandırması yaptıkları ve suç konusunda hiyerarşik bir yaklaşıma sahip oldukları görülmüştür. Buna göre, suç failleri tarafından suçlar

hiyerarşik bir sınıflandırılmaya tabi tutularak değerlendirilmekte ve bazı suçların diğerlerine göre daha kolay kabul edilebilir olduğu ve normal görüldüğü anlaşılmaktadır. Suç faillerinin zihinlerinde yer alan bu hiyerarşik durumun, toplumda da bir karşılığı olduğu düşünülmektedir. Çünkü suç faili açısından daha kolay kabul edilebilir bir suç söz konusu olduğunda failin, suçunu gizleme gereği duymadığı anlaşılmıştır. Aksi durumda, yani daha ağır olduğu düşünülen bir suç söz konusu olduğunda ise failin, başkaları tarafından olumsuz bir biçimde değerlendirilmemek ve önyargılı yaklaşımlara maruz kalmamak için suçunu toplumdan gizlemeye çalıştığı fark edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, hırsızlık suçunun, belirtilen suç hiyerarşisi içinde en tepede konumlandırılarak çok ağır bir suç olarak değerlendirildiği; bunun yanında, uyuşturucu madde kullanma ve yaralama suçlarının ise bu hiyerarşinin en alt seviyesinde konumlandırılarak diğer suçlara oranlara daha kolay kabul edilebilir suçlar olarak değerlendirildiği ortaya çıkmıştır. Uyuşturucu madde kullanma ve yaralama suçları arasında bir sıralama yapılamamıştır. Yaralama ve uyuşturucu madde kullanma suçları kolaylıkla gerekçelendirilebilirken hırsızlık suçu için daha sağlam gerekçelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yaralama ve uyuşturucu madde kullanma suçlarının failleri, bu suçları haklılaştırmakta zorlanmamakta ve bulundukları sosyal çevre içinde olumsuz bir tepkiyle karşılaşmadan hayatlarına devam edebilme imkanına sahip olmaktadırlar. Böyleyken, hırsızlık suçu failleri için rasyonalizasyon kolaylıkla yapılamamakta; bu nedenle bu failler, sorumluğu reddetme tekniğinin yanında suçlar arası karşılaştırmalar yapma tekniğini de kullanmakta, böylece gerekçelerini daha kuvvetli bir hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi nötralizasyonun iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi, kişinin kendini rahatlatması, yani suçluluğun yarattığı olumsuz duyguların etkisinin hafifletilmesi ile ilgilidir. İkincisi ise toplumun gözünde olumlu bir kişi imajı sunmaya çalışmakla ilgilidir. Çalışma sonucunda, yaptıkları gerekçelendirmeler yoluyla suç faillerinin

bunlardan en az birini yerine getirdiği ortaya konmuştur. Bulgular Bölümü'ndeki 7 kategorinin tamamı, çalışmanın bağlamını oluşturmuş ve katılımcılardan elde edilen bulguların, gerçek anlamıyla nötralizasyon bulgusu olmasına hizmet etmiştir. Bu konuda Christensen (2010), temel referans noktasını oluşturmuştur. Çalışmada sadece iki nötralizasyon tekniğine yer verilmiştir. Genel Bilgiler Bölümü'nde bahsedilen nötralizasyon tekniklerinin, oldukça öznel değerlendirmelerin ürünü olduğu ve bu teoriye bilimsel anlamda katkı yapmadığı; tam tersine, bir nötralizasyon tekniği enflasyonu yaratarak teorinin bilimselliğine gölge düşürdüğü düşünülmüştür. Bu çalışmada, kullanılan nötralizasyon tekniklerinden çok, bu tekniklerin dayandığı, toplumsal ve kültürel özellikleri ağır basan gerekçelerin önemli olduğu görülmüştür. Hangi nötralizasyon tekniğinin kullanıldığı, bu çalışmanın önemli gördüğü bir mesele değildir. Burada önemli olan, nötralizasyonun yapılıyor olmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, çalışmada nötralizasyon, rasyonalizasyon ve gerekçelendirme kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Her üç kavram da fail tarafından suçun haklı görülmesi anlamını taşımaktadır. Bu noktada, daha önce sorduğumuz, bir suç gerekçesi ile ortaya konan şeyin aslında ne olduğu, neye dayandığı, ne işe yaradığı ve bize ne söylediği gibi soruları, nötralizasyonun iki boyutunu da dikkate alarak yanıtlayabiliriz. Bir suç gerekçesi bize failin utancını ve suçluluğunu söylemektedir. Tabi ki bu utanç ve suçluluk, öğrenilmiş olabilir. Fail, böyle görünmesi gerektiğini öğrenmiş ve buna göre davranıyor olabilir. Yani, konuştuğumuz bir suç failinin, işlediği suç nedeniyle gerçekten utandığından ve suçluluk duyduğundan emin olamayız. Utancı ve suçluluğu ölçmek mümkün değildir. Bir suç gerekçesi, failin yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel özelliklerine dayanmaktadır. Bu özelliklere göre fail, suçunu kolaylıkla gerekçelendirmekte ya da kuvvetli gerekçeler kullanmaya çalışmaktadır. Bir suç gerekçesi, failin toplum içinde gizlenmeye gerek duymadan yaşamasını sağlar.

Peki suç faili, işlediği suçla ilgili konuşabilir mi? Çalışmanın sonunda bu soruyu olumlu olarak yanıtlayabiliriz. Evet, suç faili, suçuyla ilgili konuşur. Bir suç faili gerekçeler kullanarak konuşur. Bir suç failiyle konuşurken her zaman gerekçelerinin farkında olunmalıdır.

6. Kaynakça

Adli İstatistikler (2021) adalet istatistik.pdf

Agnew, R., ve Peters, A. (1986) The Techniques Of Neutralization: An Analysis of Predisposing and Situational Factors, Criminal Justice and Behavior 13(1): 81–97.

Akers, R. L. (1998) Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance, Northeastern University Press, Boston.

Alvarez, A. (1997) Adjusting to Genocide: The Techniques of Neutralization and the Holocaust, Social Science History 21 (2): 139-178. DOI: 10.1017/S0145553200017697

Aly, N. E. (2012) E-crimes: An Application of Neutralization Theory, Journal of Business and Management, Volume 1, Issue 1, May-June 2012, 6-21.

Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ. ve Fidan, T. (2018) Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme, YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1): 37-75.

Arendt, H. (2018) Zihnin Yaşamı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arendt, H. (2019) Kötülüğün Sıradanlığı, Metis Yayınları, İstanbul.

Ashford, B. E. ve Anand, V. (2003) The Normalization of Corruption in Organizations, Research in Organizational Behavior, Volume 25, 1-52. DOI: 10.1 016/80191-3085(03)25001· 2

Bailey, K. D. (1987) Methods of Social Research, The Free Press, New York.

Becker, H. S. (1963) Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance, Free Press, New York.

Benson, M. L. (1985) Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in White-Collar Crime, Criminology 23, 583–607.

Burgess, R. L. ve Akers, R. L. (1966) A Differential Association Reinforcement Theory of

Criminal Behavior, Social Problems, 14(2): 128-147.

Byers, B., Crider, B. W. ve Biggers, G. K. (1999) Bias Crime Motivation: A Study of Hate Crime and Offender Neutralization Techniques Used against the Amish, Journal of Contemporary Criminal Justice 15 (1): 78– 96. DOI: 10.1177/1043986299015001006

Charmaz, K. (2015) Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması Nitel Analiz Uygulama Rehberi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Chi-mei, J. L. (2008) Neutralization Techniques, Crime Decision-making and Juvenile Thieves, International Journal of Adolescence and Youth, 14:3, 251-265. DOI: 10.1080/02673843.2008.9748006

Christensen, T. (2010) Presumed Guilty: Constructing Deviance and Deviants through Techniques of Neutralization, Deviant Behavior, 31:6, 552-577. DOI: 10.1080/01639620903004929

Cloward, R. A. ve Ohlin, L. E. (1960) Delinquency and Opportunity, Free Press, New York.

Cockerham, W. C. (1994) The Global Society, McGraw-Hill, New York.

Cohen, A. K. (1955) Delinquent Boys The Culture of the Gang, Free Press, New York.

Cohen, L. E. ve Felson, M. (1979) Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach, American Sociological Review, 44(4): 588-608.

Coleman, J. W. (1994) Neutralization theory: An empirical application and assessment, Stillwater, OK, PhD thesis, Oklahoma State University, Department of Sociology.

Copes, H. (2003) societal attachments, offending frequency, and techniques of neutralization, Deviant Behavior, 24:2, 101-127. DOI: 10.1080/01639620390117200

Copes, H., Vieraitis, L. ve Jochum, J. M. (2007) Bridging the Gap Between Research and Practice: How Neutralization Theory Can Inform Reid Interrogations of Identity Thieves, Journal of Criminal Justice Education, 18:3, 444-459. DOI: 10.1080/10511250701705404

Costello, B. J. (2000) techniques of neutralization and self-esteem: a critical test of social control and neutralization theory, Deviant Behavior, 21:4, 307-329. DOI: 10.1080/016396200404113

Cressey, D. R. (1953) Other People's Money: A Study of the Social Psychology of Embezzlement, Free Press, Glencoe.

Creswell, J. W. (2016) Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Cromwell, P. ve Thurman Q. (2003) the devil made me do it: use of neutralizations by shoplifters, Deviant Behavior, 24:6, 535-550. DOI: 10.1080/713840271

Cullen, F. ve Agnew, R. (1999) Criminological Theory, CA: Roxburry, Los Angeles.

Çalı, H. H. ve Tombul, F. (2014) Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz-2014, Cilt:13, Sayı:51, 307-328.

Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2009) Türkiye'de dindarlık: uluslararası bir karşılaştırma. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi.

http://research. sabanciuniv.edu/13119/1/Rapor_ Kamu-dindarl%C4%B1k.pdf.

Çelik, H. ve Ekşi, H. (2015) Nitel Desenler Gömülü Teori, Edam Yayınları, İstanbul.

Çıtak, E. (2021) Bronislaw Malinowski'nin Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek isimli kitabının kronolojik analizi, Antropoloji, (42), 71-79.

Demirbaş, T. (2001) Kriminoloji, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Durkheim, E. (1994) Sosyolojik Metodun Kuralları, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Durkheim, E. (2020) Toplumsal İşbölümü, Cem Yayınevi, İzmir.

Durkheim, E. (2021) İntihar, Cem Yayınevi, İzmir.

Eliason, S. L. ve Dodder, R. A. (2000) Neutralization Among Deer Poachers, The Journal of Social Psychology, 140:4, 536-538. DOI: 10.1080/00224540009600493

Felson, M. ve Clarke, R. V. (1998) Opportunity Makes the Thief: Practical Theory for Crime Prevention, Police Research Series, Paper 98.

Ferri, E. (1892) Sociologia Criminale, Fratelli Bocca, Torino.

Gabor, T. (1994) Everybody does it!: Crime by the public, University of Toronto Press, Toronto.

Garofalo, R. (1891) Criminologia, Fratelli Bocca Editori, Torino.

Glaser, B. ve Strauss, A. L. (1967) The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research, Aldine Publishing Company, Chicago.

Glesne, C. (2015) Nitel Araştırmaya Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara.

Gökulu, G. (2019) Suç Kuramları: Biyolojik Ve Psikolojik Yaklaşımlar: Eleştirel Bir Değerlendirme, Turkish Studies-Social Sciences, Cilt: 14, Sayı: 4, 1471-1488.

Güney, E. ve Abar, H. (2019) Türkiye'de Hırsızlık Suçunu Etkileyen Bölgesel Faktörlerin Araştırılması, hayri.pdf

Harris, L. C. (2020) Breaking Lockdown during Lockdown: A Neutralization Theory Evaluation of Misbehavior during the Covid 19 Pandemic, Deviant Behavior, 1-15. DOI: 10.1080/01639625.2020.1863756

Henry, S. (1990) Degrees of Deviance: Student Accounts of their Deviant Behavior, Salem, WI, Sheffield.

Henry, S. ve Eaton, R. (1999) Degrees of Deviance: Student Accounts of Their Deviant Behavior, Salem, Sheffield.

Hewitt, J. P. ve Stokes, R. (1975) Disclaimers, American Sociological Review 40(1): 1–11. DOI: 10.2307/ 2094442

Hindelang, M. J. (1970) The Commitment of Delinquents to their Misdeeds: Do Delinquents Drift?, Social Problems 17(4): 502-509.

Hinduja, S. (2007) Neutralization Theory and Online Software Piracy: An Empirical Analysis, Ethics and Information Technology 9 (3): 187–204. DOI: 10.1007/s10676-007-9143-5

Hirschi, T. (1969) Causes of Delinquency, University of California Press, Berkeley.

Holt, T. J. ve Copes, H. (2010) transferring subcultural knowledge on-line: practices and beliefs of persistent digital pirates, Deviant Behavior 31, 625-654.

Ilgar, M. Z. ve Ilgar, S. C. (2013) Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori (Temellendirilmiş Kuram), İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3): 197-247.

İçli, T. (1993) Türkiye'de Suçlular Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri, AKM Yayını, Sayı: 71, 3. Baskı, Ankara.

Johnston, M. S. ve Kilty, J. M. (2016) "It's for their own good": Techniques of Neutralization and Security Guard Violence Against Psychiatric Patients, Punishment & Society, 18(2): 177-197. DOI: 10.1177/1462474516635884

Kaptein, M. ve van Helvoort, M. (2019) A Model of Neutralization Techniques, Deviant Behavior, 40:10, 1260-1285. DOI: 10.1080/01639625.2018.1491696

Karataş, Z. (2015) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1): 62-80.

Kızmaz, Z. (2005) Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme, C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 29, No: 2, 149-174.

Klockars, C. B. (1974) The Professional Fence, Free Press, New York.

Kümbetoğlu, B. (2008) Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Lemert, E. M. (1951) Social Pathology, McGraw-Hill, New York.

Lombroso, C. (1896) L'uomo Delinquente, Fratelli Bocca Editori, Torino.

file:///C:/Users/User/Documents/Lombroso,%20C.%20(1896).%20L'uomo%20delinquente.%20Torino.%20Bocca.%20Vol.I-II.pdf

Macionis, J. J. ve Akan, V. (2015) Sosyoloji, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.

Mann, K. (2019) Mephisto, Everest Yayınları, İstanbul.

Mannheim, H. (1972) Pioneers in Criminology, Patterson Smith, Montclair, New Jersey.

Maruna, S. ve Copes, H. (2005) "What Have We Learned from Five Decades of Neutralization Research?" Crime and Justice 32, 221-320. DOI: 10.1086/655355

Matsueda, R. L. (1992) Reflected Appraisals, Parental Labeling, and Delinquency: Specifying a Symbolic Interactionist Theory, American Journal of Sociology 97, 1577-1611.

Matza, D. (1964) Delinquency and Drift, John Wiley, New York.

Merton, R. K. (1938) Social Structure and Anomie, American Sociological Review, Vol.3, 672-682.

Minor, W. W. (1981) Techniques of Neutralization: A Reconceptualization and Empirical Examination, Journal of Research in Crime and Delinquency 18(2): 295–318.

Murphy, P. R. ve Dacin, M. T. (2011) Psychological Pathways to Fraud: Understanding and Preventing Fraud in Organizations, Journal of Business Ethics 101, 601-618. DOI: 10.1007/s10551-011-0741-0

Nye, I. F. (1958) Family Relationships and Delinquent Behavior, Wiley, New York.

Özkalp, E. (1994) Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Park, R. E. ve Burgess, E. (1925) The City, Chicago University Press, Chicago.

Peretti-Watel, P. (2003) Neutralization theory and the denial of risk: some evidence from cannabis use among French adolescents, British Journal of Sociology, 54(1): 21-42.

Piquero, N. L., Tibbetts, S. G. ve Blankenship, M. B. (2005) examining the role of differential association and techniques of neutralization in explaining corporate crime, 26:2, 159-188. DOI: 10.1080/01639620590881930

Polat, C., Eren, H. ve Erbakıcı, F. (2013) Hırsızlık Suçunu Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi Ve Geleceğe Yönelik Yaklaşımlar, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2(1): 1-33.

Sağlık, C. (2019) Emile Durkheim'ın Metodolojisi ve Sosyolojisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, Temmuz 2019, 449-480.

Saldana, J. (2022) Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Scott, M. B. ve Lyman, S. M. (1968) Accounts, American Sociological Review 33 (1): 46–62.

Shaw, C. R. ve McKay, H. D. (1969) Juvenile Delinquency and Urban Areas, Chicago University Press, Chicago.

Shigihara, A. M. (2013) It's Only Stealing a Little a Lot: Techniques of Neutralization for Theft among Restaurant Workers, Deviant Behavior, 34:6, 494–512. DOI: 10.1080/01639625.2012.748630

Siegel, L. J. (2010) Criminology Theories, Patterns and Typologies, Wadsworth Cengage Learning, Belmont.

Spraitz, J. D. ve Bowen, K. N. (2016) Techniques of Neutralization and Persistent Sexual Abuse by Clergy: A Content Analysis of Priest Personnel Files from the Archdiocese of Milwaukee, Journal of Interpersonal Violence 31(15): 2515–2538.

Sutherland, E. H. (1940) White-Collar Criminality, American Sociological Review, 5(1): 1-12.

Sutherland, E. H. (1947) Principles of Criminology, Lippincott, Philadelphia.

Sykes, G. M. ve Matza, D. (1957) Techniques Of Neutralization: A Theory Of Delinquency, American Sociological Review, 22: 664-670.

Topalli, V. (2006) The Seductive Nature of Autotelic Crime: How Neutralization Theory Serves as a Boundary Condition for Understanding Hardcore Street Offending, Sociological Inquiry 76 (4): 475–501. DOI: 10.1111/ soin.2006.76.issue-4

Topçuoğlu, T. (2021) Gençlerin Kuraldışı Davranışlarındaki Cinsiyet Farklılıkları, Alfa, İstanbul.

TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri (2019) TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)

TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri (2020) TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)

Türk Ceza Kanunu, Alıntı: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf Erişim tarihi: 21/03/2023

van Baak, C., Hayes, B. E., Freilich, J. D. ve Chermak, S. M. (2018) Honor Crimes in the United States and Offenders' Neutralization Techniques, Deviant Behavior, 39:2, 187-202. DOI: 10.1080/01639625.2016.1266870

Yamak, N., Gürel, F. ve Koçak, S. (2016) Hırsızlık Suçunun Sosyo-Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi, hrszlksu.pdf

Yeager, P. C. ve Reed, G. E. (1998) Of Corporate Persons And Straw Men: A Reply To Herbert, Green, And Larragoite, Criminology 36(4): 885-897.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yücel, M. T. (1986) Kriminoloji Suç ve Ceza, Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı, Ankara.

Ek 1. Kategori-Tema-Alt tema Tablosu

Kategori	Tema	Alt tema
Kendini değerlendirme	**Suçlu Olarak Değerlendirme**	Pişmanlık ve Utanç
		Zarar Verdiğini Düşünme
		Madde Etkisi
		Suçlu Sosyal Çevre
		Empati
		İhtiyaç
		Suç İşleme Farkındalığına Sahip Olmama
		Dürtüsel Davranma
		Fırsat
	Suçsuz Olarak Değerlendirme	Haksızlığa Uğrama
		Zarar Vermediğini Düşünme
		Yanlış Anlaşılma
		Damgalanma
		Bilgisizlik
		Hırsızlığa Yüklenen Anlam

	Değişkenlik Gösteren Değerlendirme	Suça Göre Değişkenlik Gösteren Değerlendirme
		Zamana Göre Değişkenlik Gösteren Değerlendirme
Başkaları Tarafından Değerlendirilme	**Gizleme**	
	Önyargılı Yaklaşımlar	
	Olumsuz Tepkiyle Karşılaşmama	
Hırsızlık Suçuyla İlgili Düşünceler		
Sosyal Çevre	**Suçla İlişkili Çevre**	
	Suçla İlişkili Olmayan Çevre	
Suçu Gerekçelendirme	**Sorumluluğu Reddetme**	Ekonomik İhtiyaç
		Suçlu Sosyal Çevre
		Madde Etkisi
		Suç İşleme Fırsatının Olması
		Dürtüsel Davranma
		Kadercilik
		Ceza Almayacağını Düşünme

	Suçlar Arası Karşılaştırmalar Yapma	
Mahkeme Sürecinin Değerlendirilmesi	**Adil Yargılanma**	
	Adil Olmayan Yargılanma	
Cezaevi Deneyimi	**Olumsuz Deneyim**	
	Olumlu Deneyim	

Ek 2. Demografik Form

Yaş:

Cinsiyet:

Medeni Durum:

Çocuk Sayısı:

Eğitim Durumu:

Meslek/İş:

Gelir Düzeyi:

Kronik Hastalık:

Ruhsal Hastalık:

Ceza İnfaz Kurumunda Kaldığı Süre:

İşlemiş Olduğu Suçlar:

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Suç öncesi sürece ilişkin bilgiler

(Kişinin yetiştiği aile, aldığı eğitim, çocukluk ve gençlik dönemi, çalışma yaşantısı, sosyal çevresi ile kurduğu ilişkiler ve sosyal hayatı gibi konulara ilişkin bilgilerin alınması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, kişinin suça yönelik düşüncelerinin neler olduğu; suçla bir ilişkisinin olup olmadığı; çevresinde suç - suçlu varsa buna yönelik yaklaşımının nasıl olduğu; bunların hangi suçlar olduğu; toplum düzenine ya da yasalara aykırı bir davranışta bulunup bulunmadığı ya da çevresinde bu tür davranışlara tanık olup olmadığı; toplum düzeniyle sorunlar yaşayıp yaşamadığı; sorunlarını çözümleme yolunun nasıl olduğu; çatışmacı ya da kavgacı bir tutuma sahip olup olmadığı; dışlanma ile ya da ayrımcı bir uygulama ile karşılaşıp karşılaşmadığı; herhangi bir konuda cezalandırılıp cezalandırılmadığı; hak arama, haklı ya da haksız olma ve cezalandırılma konusunda neler düşündüğü; topluma uyum sağlama konusunda düşüncelerinin neler olduğu; geleceği ile ilgili taşıdığı endişelerin ve umutların neler olduğu; yaşadığı toplumla ilgili neler düşündüğü; hak, haklılık, hak etme ve adalet gibi konular üzerinde düşünceleri anlaşılmaya çalışılacaktır.)

Biraz kendinizden bahseder misiniz? Nasıl bir ailede yetiştiniz? Aile ilişkileriniz nasıldı? Ailenizde ya da çevrenizde suç işleyen, suçlu olarak görülen birileri var mıydı? Varsa, bunların hangi suçlar olduğunu hatırlıyor musunuz? Bu kişilerle ilişkileriniz nasıldı? Onlara yönelik tutumunuzu hatırlıyor musunuz? Suç işlemek konusunda ne düşünürdünüz? Tartışma, kavga yaşadığınız olur muydu, ne sıklıkla? Okulda disiplin cezası aldığınız oldu mu? Arkadaşlarınızla neler yapardınız, onlarla ilişkileriniz nasıldı? Eğitim hayatınızı nasıl değerlendirirsiniz? İş hayatınızda yaşadığınız sorunlar nelerdir? Eşiniz ve çocuklarınızla ilişkileriniz?

2. Suç sürecine ilişkin bilgiler

(Bu bölümde, eğer bir tek suç söz konusu ise o konuda görüşme yapılacaktır. Katılımcının birden çok suçu olması durumunda, ilk işlenen suçtan başlanarak sırasıyla diğer suçlar konu edilecek; aynı zamanda, suçlar arasındaki bağlantıların açığa çıkarılmasına çalışılacaktır. Burada, kişiyi suça götüren nedenler, kişinin içinde bulunduğu koşullar ve ilişkiler, suça yönelik motivasyon ve gerekçelendirmeler gibi konularda bilgilerin alınması hedeflenmektedir.)

İşlemiş olduğunuz suçla ilgili ne düşünüyorsunuz? Suç sırasında bir suç işlediğinizin farkında mıydınız? Suça yönelik tasarım ya da planlama yaptınız mı? Yaptıysanız, bunlardan başkalarına söz ettiniz mi? Çevrenizde kimlere söz ettiniz ve nasıl tepkiler aldınız? Mağdurla ilişkiniz nasıldı? Birtakım zararlara yol açtığınızı düşündünüz mü? Mağdurun hak ettiğini düşünerek mi hareket ettiniz? Sonrasına ilişkin olabilecekler konusunda neler düşündünüz? Korkuya ya da endişeye kapıldığınız oldu mu? Cezalandırılma konusunda ne düşündünüz, bunu göze alarak mı hareket etiniz? Sizce neden bu şekilde davrandınız? Başka türlü davranmayı düşündünüz mü? Vazgeçmeyi düşündüğünüz oldu mu? Bu suçu işlememe durumunda hayatınızın nasıl devam edebileceğini düşündünüz mü?

3. Suç sonrası sürece ilişkin bilgiler

(Bu bölümde, yargılama, cezalandırılma ve cezalandırılma sonrası gibi konularda bilgi edinilmesi hedeflenmektedir. Görüşme yapıldığı sırada toplum hayatına dahil olan ve öncesinde hapis cezasını tamamlamış olan katılımcının, şimdiki toplum hayatı ile özgürlüğünün elinden alındığı önceki cezaevi hayatı arasında birtakım karşılaştırmalar yapması beklenmektedir. Böylece suç ve ceza arasındaki denge konusunda katılımcının neler düşündüğü; pişmanlık yaşayıp yaşamadığı; toplum hayatına dahil olma konusunda ne gibi zorluklar yaşadığı; geleceğe yönelik düşünceleri gibi konuların anlaşılmasına çalışılacaktır.)

Mahkeme süreciyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Adil bir şekilde yargılandığınızı düşünüyor musunuz? Bu süreçte kendinizi nasıl savundunuz? Size verilen cezayı hak ettiğinizi düşünüyor musunuz? Cezaevi deneyiminizden bahseder misiniz? Özgürlük konusunda ne düşünürsünüz? İşlemiş olduğunuz suça karşılık almış olduğunuz cezanın, uygun ve yerinde bir bedel olduğunu düşünür müsünüz? Cezaevinden çıktıktan sonra neler yaptınız, bu süreçte yaşadığınız zorluklar nelerdir? İş hayatınızdan/ aile hayatınızdan/ sosyal hayatınızdan bahseder misiniz? Cezaevi deneyimi yaşamış biri olarak toplum hayatına dahil olma konusunda ne düşünüyorsunuz? Suç işlediğiniz dönemdeki koşullar bugün geçerli olsa aynı şekilde davranır mısınız?

Ek 4. Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

"Failin Bakış Açısından Fiil: Suç İşleme Motivasyonuna Etki Eden Kültürel Faktörler ve Suçun Rasyonalizasyonu"

"Failin Bakış Açısından Fiil: Suç İşleme Motivasyonuna Etki Eden Kültürel Faktörler ve Suçun Rasyonalizasyonu" isimli araştırma, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Ergin Karataban tarafından Doç. Dr. Neylan Ziyalar danışmanlığında yürütülen doktora tez çalışmasıdır. Bu araştırmanın amacı, suç davranışını öncesi ve sonrası ile bir süreç olarak ele almak ve bu davranışın ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal ve kültürel yapıları incelemektir.

Bu araştırmaya katılması beklenen tahmini gönüllü sayısı 50 kişidir. Sizinle yapılacak görüşmede ses kaydı alınacak ve görüşme için öngörülen süre yaklaşık bir saat olacaktır. Katılacağınız görüşmenin amacı, toplum hakkında genel bir fikir edinmektir ve bu görüşme sonucunda elde edilecek bilgilerle tek tek bireylere yönelik hiçbir çıkarıma varılmayacaktır. Elde edilecek bilgiler, bu çalışmadan başka hiçbir yerde kullanılmayacak ve sizlerden kimliğinizi açığa çıkaracak herhangi bir bilgi istenmeyecektir. Çalışma sadece bilimsel araştırma amacıyla yapıldığından cevaplarınız tamamen gizli tutulacaktır.

Sizin içten ve gerçek cevaplar vermeniz araştırmada geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle sorulara gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde dürüstçe ve titizlikle cevap verirseniz ve tüm soruları eksiksiz cevaplarsanız, bu çalışmanın daha verimli olmasına katkı sağlamış olacaksınız. Sizinle yapılacak görüşme, herhangi riskli bir durum içermemekte olup bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. İstediğiniz zaman herhangi bir cezaya ya da yaptırıma maruz kalmaksızın ve hiçbir hakkınızı kaybetmeksizin araştırmaya katılmayı reddedebilir ve çalışmadan ayrılabilirsiniz. Kimliğinizi ortaya çıkaracak kayıtlar gizli tutulacak ve kamuoyuna açıklanmayacaktır; araştırma sonuçlarının yayınlanması halinde dahi kimliğiniz gizli kalacaktır.

Sizden herhangi bir ücret alınmayacak, size de herhangi bir ücret ödenmeyecektir. Bağlı bulunduğunuz Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'dan herhangi bir ücret alınmayacaktır.

Bu araştırma ile ilgili sorularınız ya da iletmek istediğiniz herhangi bir şey olursa, aşağıdaki iletişim bilgilerini kullanabilirsiniz.

Tel.

e-posta:

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili olarak yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen öğrenci tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

□ Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Tezi Hazırlayan	Tez Danışmanı
Ergin KARATABAN	Doç. Dr. Neylan ZİYALAR
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi	Öğretim Üyesi

Gönüllünün adı/soyadı:

İmza :

Tarih :

Özgeçmiş

Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Ardından İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü'nden yüksek lisans derecesini aldı. Yüksek lisans tezini Prof. Dr. İbrahim Balcıoğlu'nun danışmanlığında "Cinsel Yönelime ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Ayrımcılıkların Nefret Suçları Bağlamında İncelenmesi" başlığında yazdı. Araştırma alanları toplumsal cinsiyet, ayrımcılık, dışlanma, nefret suçları ve soykırımdır. Sosyolog olarak çalışmaktadır.